

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvræ, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Tomvs Secvndvs, Qvi Specvlvm Doctrinale Inscribitvr

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Qvintvs

SPECVLI MAIORIS

VINCENTII PRÆSVLIS

BELVACENSIS,

Tomus Secundus.

LIBER QVINTVS.

De Bonis moribus principum & magnatum.

CAP. I.

POSTQVAM de virtutibus & vitijs per singulas species diuersorum auctorum sententias excerpto collegimus. Nunc propter precedentis voluminis longitudinem ab alio capientis exordium, ad vniuscuiusque conditionis, & sexus, & ætatis mores describendos, specialiter descendamus. Et primo de bonis moribus principum, ac iudicum, & magnatum quorumlibet aliqua colligamus.

Decet nobiles non pecunia, sed charitatem civium & gloriam querere.

TULL. in philippica primo. Nos nobiles magna quædam spectare decet, non pecuniam quidem, non opes violentas, & minimè ferendam potentiam; sed charitatem civium, & gloriam concupisse.

CASSIODORVS in epi. 3. Conuentus sapientium dignitas est imperantium.

IDEM in 9. Decet quemque, honorem quem gerit nomine, moribus exhibere.

SYDONIVS in epi. lib. 5. Multa in te genera virtutum superno munere congesta gaudemus. Siquidem agere narraris sine superbia nobilem: sine inuidia potentem, sine restrictione religiosum, sine iactantia litteratum, sine ineptia grauem, sine studio facetum, sine asperitate constantem, sine popularitate communem.

Non est dignus imperare alijs qui sibi imperare non potest.

SOCRATES. Qui multarum rerum potestatem habet, primum purgare conscientiam debet, ut qui delicta corrigit nulla admittat. Stultum est ut imperare quis alijs velit, cum sibi ipsi imperare non possit.

IDEM. Age sic alienum, ut tuum non obliuiscaris negotium. Nulli imponas quod ipse pati non possis. Hoc exhibe quod tibi optaueris exhiberi. Si bene egeris, ipse tibi personæ autoritatem dabis.

VALERIUS lib. 7. Imperium nostrum non tam robore corporis quam vigore animorum incrementum ac tutelam sui comprehendit.

A **IDEM.** Publius Valerius Consul Romanus, adeo plebem semper dilexit, ut merito publicola cognominatus sit, idem ædes suas in medio foro dirui fecit, quia excelsæ super cæteras apparebant; quantumque domo inferior, tantum gloria superior euasit: adeo pauper mortuus est, ut sumptu publico sepeliretur.

EVTROPIVS. Inter alia dicta Vulpij Criniti tyranni, hoc ipsius fertur egregium. Amicis enim eum culpantibus, quod nimium omnibus esset communis: Respondit, talem se imperatorem esse priuatis, quales sibi esse imperatores priuatus optasset.

SENECA in Troada. Minimum decet libere cui multum licet. At qui non vetat peccare cum possit, iubet.

PERICLET. Prætorum decet non solum manus & linguam, sed & oculos habere continentes.

GALTHERVS in Alexandreide libro 6. Maiestas regia magni ponderis esse solet. **OVIDIVS** in libro tristium 4.

O qui nominibus cum sis generosus aurorum,
Exuperam morum nobilitate genus.

CATO ubi supra. Patere legem quam ipse tuleris.

Quem superare potes, interdum vince ferendo.

Utilius est regno meritis acquirere amicos.

MARTIALIS coquus. Principis est virtus maxima nosse suos.

Talis quisque in magistratum esse debet qualem sibi esse optaret si priuatus esset.

Princeps debet esse ex rebus in proprijs in parj: quia in alienis.

Non violentia sed moderata durant.

Nemo vult ad pauperem accedat, excedat.

De Clementia Principum.

CAP. II.

C **SENECA** de clementia ad Neronem lib. 3. Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi, vel lenitas superioris ad inferiorem in penis constitutendis. Idem in lib. 1. Nullum ex omnibus clementia magis quam regem aut principem decet. Iracundissimæ ac pro corporis captu pugnacissimæ apes sunt, & aculeos in vulnere relinquunt; rex ipse sine aculeo est, natura ei zelum detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens, pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto homini moderatior esse animus debeat, quanto vehementius nocet. Errat si quis æstimat ibi tutum esse regem, ubi nihil tutum est a rege. Securitas securitate mutua pascenda est. Non est opus altis ædes struere, & multiplicibus muris turribusque sepire; saluum regem clementia in

Quid clementia.

simile.

Clementia principis maxime dicitur illamque saluum & securum in regno consistit.

aperto

aperto monstrabit. Vnum est inexpugnabile munimentum amor ciuium. Quid pulchrius est quam vivere cunctis optantibus. Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Et grauior multo poena videtur, quæ à miti viro constituitur. Non minus principi turpia sunt multa supplicia, quam medico multa vulnera. Remissius imperat melius patitur. Nam cōtumax est animus humanus; & in contrarium atque arduum nitens, sequiturq; facilius quam ducitur. *Idem in Thebaide.* Qui vult amari, languida regnat manu.

Tullius in Philippica 2. Quamuis homines in turbidis rebus sint, tamen si vere homines sunt, interdum animis relaxantur. Nullum est armatorū præsidium; charitate & beneuolentia ciuium oportet esse septum, non armis. *Idem in lib. de offi. 1.* Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia, quæ tamen ita probanda est, vt adhibeatur reipublicæ causa seueritatis, sine qua ciuitas administrari non potest. *Quintus Curtius li. 6.* Regū Ducumq; clementia, non in ipsorum modo, sed etiam illorum qui parent ingenijs sita est.

Cassiodorus in epist. 10. Regnantis facultas tunc ditior fit cum remittit, & acquirit nobiles Thesuros fama neglecta utilitate pecuniæ. *Terentius in Adelphis.* Vt homo es, ita mores geras. Nam quid tu hic agas, vt si quid bene præcipias, nemo obtemperat? Errat longe à mea sententia, qui imperium credit esse grauius aut stabilius vi quod fit, quam illud quod amicitia iungitur. *Claudia. in maiori.*

*Sis pius in primis, nam si vincamur in omni
Adunere, sola Deos aequat clementia nobis.
Pax maiora docet, peragit tranquilla potestas,
Quod violenta nequit; mandataq; fortius urget.
Imperiosa quies, nunquam libertas grauior extat.
Quam sub rege pio.*

Galthus in Alexandreide. lib. 1.

Instabile est regnum, quod non clementia firmat.

De Moderamine & patientia eorum.

C A P. III.

SENECA *de clementia li. 3.* Rex læsus animum in potestate habeat, & poenam si tunc poterit donet; si minus, temperet: longeq; sit in suis, quam in alienis exorabilior, iniurijs. Nam quemadmodū magni animi non est, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat sibi detrahit, ita clementem voco, non in alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis agitur, non proflit; qui intelligit magni animi esse, iniurias in summa potentia pati: Nec quicquam glorioius esse principe impune læso. *Idem in Troade.* Quo plura possis, plura patienter feras; violenta imperia nemo diu continuat; moderata durant. *Tul. de Offi. li. 1.* Omnis animaduersio & castigatio debet vacare à contumelia; nec ad eius qui punit vel castigat aliquē, sed ad Reipublicæ utilitatem referri. Cauendum est etiam ne maior sit poena quam culpa. Et ideo prohibenda est ira, in puniendo maximè, nunquam enim qui iratus ad puniendum accedit, mediocritatē illam tenebit quæ est inter nimium & parum, qui ergo reipublicæ præsumt, legum similes sint, quæ ad puniendum, non iracundia, sed equitate ducuntur. *Val. lib. 3.* Illa demum tuta est potentia, quæ viribus suis modū imposuit. *Require supra cap. de moderatione.*

Clau. vbi supra.

Carmen amat, quisquis carmine digna gerit.

Ouid. in lib. trist. 3.

Quanto quis maior, tanto placabilis ira:

Et faciles motus mens generosa capit.

Idem in lib. de arte 2.

Flectitur obsequio curuatus ab arbore ramus:

Frangis si vires experire tuas.

Obsequio tranantur aquæ, nec vincere possis.

Flumina, si contra quæ rapit vnda nates.

Obsequium tigresq; domat tumidosq; leones:

Rustica paulatim taurus aratra subit.

Galthus in Alexandreide lib. 1.

Vindictam suffer donec pertranseat ira:

Nec meminisse velis odij post verbera.

AUCTOR. De hac quoque materia require supra in cap. de misericordia, de indulgentia, de clementia quoque, siue moderatione.

De vitij principum secundum philosophos.

C A P. IV.

SENECA *in Thebaide.*

Regna cum scelere omnibus

Sunt exilij grauiora.

Idem in Troade.

Qui non vetat peccare cum possit, iubet.

Idem in Agamennone.

Non intrat unquam regium limen fides;

Pretio peracta fides, pretio vincitur.

Tull. *de offi. li. 2.* Nullum vitium deterius est auaritia, præsertim in principibus & rempublicam gubernantibus; habere enim quæstui rempublicam, nō modo turpe, sed etiam sceleratū & nefarium. *Sat. in catil.* Regibus boni quam mali suspectiores sunt, semperq; his aliena virtus formidolosa est. *Idem in Iugurthino.* Auida est impij natura mortalium, & præcepta ad explendam animi cupiditatem. Superbia commune nobilitatis malum est. *Fulgentius in lib. Mythologiarum 2.* Quamuis in omnibus libidinis amor turpis sit, nunquam tamen deterius quam cum se honorato miscuerit. Libido enim honestatis nouerca, dum quod expedit nescit, semper est maiestati contraria. Iupiter in cignum conuersus cum Læda concubuit, quæ peperit ouum, vnde tres nati sunt, scilicet Castor Pollux & Helena. Iupiter in modum potentia ponitur, Læda vero quasi à lædo, id est iniuria vel conuitium dicitur. Omnis ergo potentia iniuriæ mixta, speciem suæ generositatis mutat. Ideo autem in Cignum, quia philosophi ferunt huiusmodi auem ita conuijs esse plenam, vt ea clamante, taceant aues reliquæ quæ præsto fuerint. Vnde & olor dictus est, quasi ab oligoria, quod Latine dicitur iniuria. Ex hac cōmixtione ouum concipitur, in quo sordicies omnis intrinsecus continetur; quia in effectu iniuria omnis est immunditia. Inde generatur Helena, scandali scilicet & discordiæ seminarium & materia. Castorem vero & Pollucē quasi in modum perditionis ponunt; vnde & in mari Castorum signa dixerunt, quæ periculum creant. Nam & græcè pollux à perdendo dicitur, & castor quasi malum extremum. *Suet. in lib. de 12. Cesaribus.* Augustus Cesar nihil minus in perfecto duce quam festinationem temeritatemque conuenire arbitrabatur; crebro id iactans, satis celeriter fieri, quicquid satis bene fit.

De eodem secundum poetas.

C A P. V.

OVIDIUS *lib. epist.*

Imperat bene populis, tumida non imperat ira:

Possidet & vitij regna minora suis.

An nescis longas regibus esse manus?

Idem in lib. sine tit. 2.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores:

Inde grauis ludex; inde seuerus eques.

Omnia pessundant, illis campusq; forumq;

Seruit. & hi pacem, crudaq; bella gerunt.

Idem in libro de Fastis 6.

Regi res scelus est.

Idem in lib. Metamor. 2.

Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur,

Maiestas & amor.

Statius in Thebaide lib. 1.

Gentiles animo subijt fragor, agraq; letis

Inuidia. Atque parens odij metus inde regendi

Sensus amor, ruptaq; vices, inrisq; secunda.

Ne memineris odij post verbera.

Nullum vitium in principe deterius auaritia.

Superbia est commune nobilitatis malum. Libido est maiestati contraria.

Fausta poetica.

Sat cito si sat bene.

Curia pauperibus clausa est.

Maiestas & amor non bene conueniunt.

Potestas con-
sortis impa-
tens.

Vitiosus non
debet alteri
vitiis notare.

Populus imi-
tatur facta
superiorum
pro lege.

Qui facit
quod monet,
faciliter alius
mouet.

Potentium a-
micitia fal-
lax utpote ut
seruitur ve-
ritas perdenda
est.

Qui sequen-
tur diuitem,
pradam se-
quuntur non
hominem.

*Ambitus impatiens, & summo durius unum
Stare loco, sociisque comes discordia regnis.*

Idem in 2.

Non parcat populis regnum breue.

Lucanus lib. 1.

*Nulla fides regni socijs: omnisque potestas
Impatiens consortis erit.*

Idem in 8.

Sceptorum vis tota perit, si pendere iusta

Incipit, eueritq; arces respectu honesti.

Libertas scelerum est, qua regna iniusta tuetur.

Sublatuq; modus gladijs facere omnia sanè,

Non impune licet: nisi cum facis exeat aula

Qui vult esse pius; virtus & summa potestas,

Non coeunt, semper metuet quem sana pudebunt.

Auianus in Mythologia.

Ab stultum nimis est, cum tu prauissima tentes;

Alterius censor ut vitiosa notes.

Petronius ad prædam.

Strepitumque lucris, suffragia vertit

Venalis populus, venalis curia primum.

Iam quoque maiestas auro corrupta tacebit.

Galtherus in Alexandreide lib. 1. *Require supra, in
cap. de auaritia secundum poetarum dicta.*

Quod exemplis principum formantur mores subditorum.

C A P. VI.

QUINTILIANVS in 3. causa: Hæc est autem supe-
riorum conditio, ut quicquid faciunt præcipere
videantur: & perniciosissimum est malæ rei quisque
maximus auctor. *Boetius de consolatioe lib. 3.* Impe-
rante florenteque nequitia, virtus non solum premio
caret, verumetiam sceleratorum pedibus subiecta cal-
catur. *Cassiodorus in epistola 3.* Porro facilis recti per-
suasor est innocens iudex, sub cuius prædicabili con-
uersatione, pudet mores probabiles non habere.

Entropius. Inter alia dicta Vulpij Criniti Traiani,
hoc ipsius fertur egregium. Amicis enim eum culpanti-
bus quod nimium omnibus esset communis: Res-
pondit talem se esse Imperatorem priuatis, quales sibi
esse imperatores priuatus optasset.

Quid. in lib. de Fastis 6.

Agitur censura, & sic exempla parantur.

Cum index alios quod monet ipse facit.

Idem sine tit. lib. 2.

Quod decuit reges, cur mihi turpe putem?

Iuuenalis lib. 3.

Omne animi vitium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Ex prouerbij sapientum. Inferior horrescit quic-
quid peccat superior. Claudianus in maiori.

Componitur orbis

Regis ad exemplum, nec sic inspicere sensus

Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

De Lateralibus principum & magnatum.

C A P. VII.

ACTOR. Quoniam autem ex conuictu præcipue
mores formantur; Mali principes mala habent
latera: & aliquando quidem ex ipsis ad latera sua pro-
cedit aut redundat iniquitas, aliquando autē econ-
trario. Ipsa quoque potentum ac diuitum familiaritas
aut amicitia fallax est & inconstans, utpote veritatis
ac fidei fundamento carens. *Ex prouerbij sapientum.*
Si in clientelam & hominis felicitis potentisque perue-
neris, aut veritas aut amicitia perdenda est.

Seneca in lib. de reme. fortuitorum. Multi aliquando
diuitem comitantur (& mel muscæ sequuntur, cada-
uera lupi, frumenta formicæ) prædam sequitur turba
ista, non hominem. *Helinandus in Chronicis.* Plato cum
vidisset Dionysium Tyrannum Siciliæ corporis sui cir-
cumseptum custodibus; quod tantum malum inquit

A fecisti, ut à tam multis necesse habeas custodiri.

Boetius in lib. de cons. 4. Regum familiares regia po-
testas sæpe incolumis sæpe elapsa prosternit. *Luc. lib. 1.*

Nulla fides regni socijs, omnisq; potestas

Impatiens consortis erit. Idem in lib. 8.

Exeat aulam,

Qui vult esse pius. Hora. in lib. epist.

Principibus placuisse viris non vltima laus est:

Dulcis in expertis cultura potentis amici:

Expertus metuit, tu dum tua nauis in alto,

Hoc age, ne mutata retrorsum referat aura.

Quidius in lib. tristium 1.

Dum iuuat, & vultu videt fortuna secundo:

Indelubatas cuncta sequuntur opes.

B **A**CTOR. De hac iterum materia require copiosius
infra in cap. de falsis amicis. Nam diuitum & potentum
amici, sunt amici fortunæ, non personæ. Vnde Varro in
sententijs. Amici inquit diuitum paleæ sunt circa grana.

De moribus seruorum secundum philosophos.

C A P. VIII.

SENECA de beneficijs lib. 3. Seruus (ut placet Crysi-
po) perpetuus mercenarius est: hic beneficium do-
mino dat, cum plus præstat quam per operas locauit:
Sic & seruus cum beneuolentia erga dominum fortun-
æ suæ modum transiit; & aliquid audet, quod & felici-
tatis natis decori esset: ubi enim præstat quod nolle
licuit, voluisse laus est. *Idem.* Quaritur ab Ecathone
&c. require supra in tractatu de liberalitate. *Valerius lib.*
6. Antonius orator clarissimus, cum incesti reus age-
retur, accusatores seruum eius in quæstionem perse-
uerantissime postulabant, eo quod ab eo cum ad stu-
prum irer, laternam prælatam contenderent, qui An-
tonium hoc nomine vehementius confusus atque so-
licitum, vltro hortatus est, ut se iudicibus torquendum
traderet; affirmans nullum ex ore suo verbum exitu-
rum quod causam eius læderet. Itaque pluribus ver-
beribus laceratus, equuleoque impositus, candenti-
bus etiam laminis vstus, omnem vim accusationis, cu-
stodita rei salute subuertit. Argui fortuna merito po-
test, quod tam pium & fortem spiritum, serui homi-
ninem inclusit. Panopionis quoque admirabilis fidei,
cum ad dominum proscriptum occidentium milites
in Reatinam villam venisse cognosceret, mutata cum
eo veste, permutato etiam annulo, illum postico clam
emisit, se autem in cubiculum lectulumque recepit, &
ut Panopionem occidi passus est. Brevis huius facti
narratio, sed non parua materia laudationis. *Seneca ad
Lucil. epist. 28.* Quid interest quot domini sint, serui-
tus una est; hanc qui contempsit, in quantalibet tur-
ba dominantium liber est. *Hermogenes.* Plerique ho-
minum stulti, seruales cibos, & seruilem vestem fu-
giant, & seruales mores non fugiunt. *Tullius in lib. de
Paradoxis.* Omnis sapiens liber est, & omnis stultus
seruus: omnis etiam animi debilitas, & humilis fra-
ctaque timiditas, seruitus est. *Matthæus in Tobia.* Ma-
ligno sæpe ministerio seruus acerbatur herum. *Ex prouer-
bijs sapientum.* Bis peccas cum peccato obsequium ac-
commodas.

De eodem secundum poetar.

C A P. IX.

E **I**VVENALIS lib. 3. lingua mali pars pessima serui.
Galthe. in Alexand. lib. 1.
Consultor procerum, seruos contemne bilingues
Et nequam, nec quos humiles natura iacere
Præcipit, exalta, nam qui pluuiaribus undis
Intumuit torrens, fluit acrior amne perenni.
Sic partis opibus, & honoris culmine seruis,
Obscurat precibus aures, mansuescere nescit.
Nec tamen his prohibet rationis calculus, ut non
Exaltare velis, si quos insignit honestas;
Quos morum sublimat apex, licet ampla facultas,

Qui vult ef-
fepus aula
exeat.

Amici diui-
tum sunt pa-
leæ circa grana.

Seruus volens
quod non
luisse licuit,
beneficium
domino præ-
stat.

Exempla.

Qui seruus
temerè contem-
nit liber est.

Vilius possum
dum exalta-
tur intum-
escit & per-
nit.

Et patriæ desit gloria, & sanguinis alti. Poeta.
 Asperius nihil est humilis, cum tendit in altum.
 Hildebertus Cenomannensis.
 Si lis inciderit te iudice, dirige libram:
 Iudicij nec flectat amor, nec munera palpent.
 Nec moueat stabilem personæ acceptio mentem.
 Auctor. De hoc quoque require supra sub illo titulo quod vir-
 tus libera sit, & vitium seruile.

De moribus fœminarum.

C A P. X.

A VCTOR. Fœminas constat esse leuiiores, siue mo-
 biliiores, & ad quædam vitia proniores. Vnde
 multa de hac materia loquuntur auctores. Seneca de na-
 turalibus quæstionibus lib. 3. Muliebrum vitiorum fun-
 damentum est auaritia. Terentius in Hecyra. Vno animo
 omnes focrus oderunt nurus. Idem in eodem. Mulieres
 ferme vt pueri, leui sententia sunt. Ex proverbij sapientiâ.
 Aut amat aut odit mulier, nihil est tertium. Aperta ma-
 la quando est mulier, tunc demum erit bona. Anus cû
 ludit, morti delicias facit. Mulier cum sola cogitat,
 male cogitat. Malo consilio fœminæ vincunt viros.
 Macrobius in li. de Saturnalijs. Papirius cum esset puer,
 forte cum patre suo in curiam ierat. Illum reuertentem
 percontari cepit mater, quid in senatu egissent patres:
 puer respondit tacendum esse, neque id dici licere. Mi-
 ser audior audiendi secretum rei, & silentium pueri
 animum eius ad inquirendum euerberat. Tunc puer
 vrgente matre, lepidi atque festiui mendacij consilium
 capit: actum in senatu dicit, vtrum videatur vtilius es-
 se, vnusne duas haberet vxores, an vna apud duos nu-
 pta esset. Hæc illa vt audiuit, Ad cæteras matronas re-
 tulit; postridieque ad senatum confluunt orantes, vt
 vna potius duobus nupta fieret, quàm vni duæ. Sena-
 tores quænam esset illa mulierum intemperies, & quid
 sibi postulatio hæc vellet mirabantur, & non vt paræ
 rei prodigium; illam verecundi sexus impudicam pa-
 uescebant insaniam. puer Papirius publicum metum
 demit, quæ matri dixerat enarrat. Senatus fidem atq;
 ingenium pueri exosculatur atque amplectitur, con-
 sultumque facit, ne præter illum pueri cum patribus
 in curiam post hæc introirent. Secundus Philosophus.
 Quid est mulier? hominis confusio, insaturabilis be-
 stia, continua sollicitudo, indefinens pugna, viri incô-
 tinents naufragium, humanum mancipium.

De eodem secundum poetas.

C A P. XI.

O VIDIUS in lib. de arte 1.
 Parcior in nobis, nec tam furiosa libido:
 Legitimum finem flamma virilis habet.
 Quæ dant quæque negant, gaudent tamen esse rogata:
 Vix erit è multis quæ neget vna tibi.
 Sibi quæque videtur amanda
 Pessima sit, nulli non sua forma placet.
 Delectant etiam castas præconia formæ:
 Virginitas cura grataque forma sua est.
 Fœmina nec flammæ, nec sauos effugit arcus:
 Parcior hæc video tela nocere viris.

Idem in lib. 2.
 Non est fuluus aper media tam seuns in ira,
 Fulmineo rapidos dum rotat ore canes.
 Nec lea, cum Catulis lactantibus vbera præbet;
 Nec brevis ignaro vipera lesa pede,
 Fœmina quam socij deprensa pellice lecti
 Ardet, & in vuln pignora mentis habet.

Idem sine tit. lib. 1.
 Ludunt formosa, casta est quam nemo rogauit.

Iuuen. lib. 2.
 Cognoscit mulier quid toto fiat in orbe.
 Prima videt famam, rumoresque illa recentes
 Excipit ad portam.
 Intolerabilius nihil est quàm fœminæ diues,

SPEC. DOCTRINALE

A Quæ non faciat quod principis vxor.
 Calpurnius in Bucol.
 Mobilior ventis ô mulier.
 Virgilius in Æneide lib. 5.
 Varium & mutabile semper
 Fœmina. Cato.
 Fœmina dum plorat; hominem superare laborat.
 Valerius lib. 2. Vini vltus olim Romanis fœminis
 ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolabe-
 rentur.

De moribus puerorum.

C A P. XIII.

A VCTOR. Pueros quoque constat esse lasciuos ac
 mobiles, & ad fletum ac risum faciles, simplices
 tamen ac dociles & innocentes. Seneca in declamationib.
 lib. 5. Nihil est puero teste certius: Nam & ad eos an-
 nos peruenit vt intelligat; & non ad eos quibus fingat.
 Idem in lib. de Moribus. Educatio & disciplina mores fa-
 cit. Et id sapit quisque quod didicit: Varro in sententijs.
 Sicut ridenda est in sene puerilitas, sic obstupescenda
 in puero optimorum morum constantia. Sapiunt qui-
 dem vasa quicquid primum acceperint, sic & de infan-
 tijs. Quintil. lib. 1. Vtinam liberorum nostrorum mo-
 res non ipsi perderemus. Infantiam statim delicijs sol-
 uimus. Mollis educatio quam indulgentiam voca-
 mus, Nervos omnes mentis corporisque frangit. Æ-
 tas quidem hominis tunc vel maxime formanda est, cû
 simulandi nescia est, principiantibus facillime cedit.
 Idem in 2. Ingenia puerorum nimia emendationis seue-
 ritate deficiunt. Nam & desperant & dolent, ac no-
 uissime oderunt; & quod maxime nocet, dum timent
 nihil conantur. Oui. de arte lib. 1.

In puero est ætas mollis, aptaque regi.
 Ingenium caeleste suis velocius armis
 Surgit.

Idem in lib. epist.

Arx sit à ueneris crimen quod discitur annis.
 Scilicet, vt teneros ledunt inga prima iuencos,
 Frenaque vix patitur de grege captus equus.
 Sic male vixque subit primos mores rude pectus.

Statius in Thebaide lib. 7.

Maturus ævo,
 Robur & ingentes spondet tener impetus annos.

Horatius in poetria.

Reddere iam voces, qui scit puer & pede certo.
 Signat humum, gessit paribus colludere, & iram.
 Colligit ac ponit tenere & mutatur in horas.
 Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
 Gaudet equis, canibus, & aprici gramine campi.
 Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
 Vitium tardus, prouisor prodigus æris:
 Sublimis, cupidus, contra amara relinquere permix.

Idem in lib. epist.

Quo semel est imbuta recens seruat odorem
 Testa diu.
 Tractari mollius ætas imbecilla solet.

Virgilius in Bucolicis.

Qui legitis flores & humi nascentia fraga:
 Frigidus ô pueri, fugite hinc, latet angus
 In herba.

De moribus iuuenum.

C A P. XIII.

S ENeca in declamationibus lib. 1. Torpent ingenia defi-
 diose iuuentutis, nec vnus honestæ rei labore vigi-
 latur. Cantandi saltandique obscæna studia effæmina-
 tos tenent. capillum frangere, & ad muliebres blan-
 ditias voces extenuare, mollitiæ corporis cum fœmi-
 nis certare, & immundissimis se munditijs extollere,
 nostrorum adolescentium specimen est: molles ener-
 uesque nati in vitio manent, expugnatores alienæ pu-
 dicitæ, negligentes suæ. Idem in Troade. Iuvenile vitiū
 est regere non posse impetum.

Testimoniū
 pueri est cer-
 tiū quod finge-
 re non potest.

Ingenia pue-
 rorum nimia
 seueritate de-
 ficiunt.

Quo semel
 imbuta re-
 cens &c.

Iuuenes faci-
 le sequuntur
 impetum
 carnis.

S

Idem

Verecundia
et modestia
sunt in iuue-
melandabi-
les.

Vita iuueni-
est magis in-
certa quam
senis.

Tenera ata-
est lubrica.

In senibus
turpes sunt
luxuria &
avaritia.

Crescunt vi-
tia cum tē-
pore, cum
tamen mori
debent ante
hominem.

Idem ad Lucil. in epist. 11. Verecundia bonum in ado-
lescente signum est. Sydonius in epist. li. 3. Plurimū lau-
dis iuvenes moribus suis applicant, quoties de nego-
tiorum meritis ambigentes, ad peritorum consilia re-
currunt. Tullius de offi. li. 2. Prima adolescentis commē-
datio proficiscitur à modestia, cum pietate in parētes,
in suos benevolentia. Deinde etiam facile in optimā
partem declinare cognoscitur, si ad sapientes & claros
viros & bene consulentes reipublicæ se contulerit, &
cum eis assiduus sit. Idem lib. de senectute. Adolescentem
probo, in quo est aliquid senile; at ipsa defectio virium
adolescentiæ vitii afficitur sæpius quàm senectutis.
Libidinosa enim & intemperans adolescentia effēctum
corpus tradit senectuti. frustra sperat adolescens, vel
promittit se diu victurum. Quid enim stultius, quam
incerta pro certis habere? Quoniam enim illa ætas,
multo plures quam senectus habet mortis casus: faci-
lius enim in morbos adolescentes incidūt, grauius æ-
grotant, tristius curantur & c. Require infra. Sal. in Catil.
Adolescentium animi molles & ætate fluxi, haud diffi-
cile capiuntur. Virgilius in Georgicis lib. 3.

Horrare, viamque insiste domandi:

Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.

Ovid. in lib. de arte 3.

Dum vires animique sinunt, tolerate labores:

Iam veniet tacito curua senectæ pede.

Ventura memores iam nunc estote senectæ:

Sic nullum vobis tempus abibit iners.

Idem in lib. de fastis 5.

Cum iuuenilibus annis

Luxuriant animi, corporaque ipsa vigent.

Idem sine tit. lib. 1.

Militat omnis amans, & habet sua castra cupido.

Quæ bello est habilis, veneri quoque conuenit ætas.

Claudianus in minori.

Teneris est lubrica moribus ætas.

Lucanus 8. lib.

Ardua quippe fides robustos exigit annos.

De moribus senum.

C A P. XIII.

VARRO in sententijs. Tam vero ridenda est in sene-
puerilitas, quam stupenda in puero opti-morum
constantia, Tull. de offi. lib. 1. Luxuria cum omni ætati
turpis sit, senibus maxime fœdissima est. Seneca in lib. de
Moribus. Monstro similis est avaritia senilis; quid enim
stultius est, quàm via deficiente viaticum augere? Idē
in lib. de declamationum 1. Adolescens luxuriosus peccat,
senex luxuriosus insanit. Idem ad Lucil. epist. 4. Tenes vi-
trique memoria quantum senseris gaudium, cum præ-
texta posita, sumpisti virilem togam, & in forum de-
ductus es: maius expecta cum puerilem animum de-
posueris, & te in viros philosophiæ transtuleris. Ad-
huc enim non pueritia, sed quod est grauius, puerilitas
remanet. Et hoc quidem peius est, quod habemus au-
toritatem senum, sed vitia puerorum; nec puerorum
tantum, sed & infantium. Illi leuia, hi falsa formidant:
nos vtrique. Idem in 13. Quid turpius est, quàm senex
vivere insipiens? Idem in 27. Numera annos tuos, & pu-
debit eadem velle quæ voluerat puer: hoc denique ti-
bi circa diem mortis præsta, moriantur ante vitia. Idem
in 36. Turpis & ridiculosa res est elementarius senex.
Iuueni parandum, seni vtendum est. Terentius in adel-
phis. Ad omnia alia, ætate sapimus rectius, hoc solum
vitium senectus affert omnibus, quod attentiores su-
mus ad rem quàm sat est. Symmachus in epi. suo. Scio se-
nes ad capeſcendum laborem segnes fieri, quia scilicet
crescunt vitia cum tempore. Martialis.

Hec nostri male computantur anni.

Infantes sumus & senes videmur;

Non enim vivere, sed valere vita est.

Tibullus in lib. 1.

Vidi ego quos miseros iuuenem damnasset amores,

Possit veneris vinculis subdere colla senem.

Et sibi blanditias tremula componere voce:

Et manibus canas fingere velle comas.

Quid tibi nunc prodest molles caluisse capillos,

Sæpe & mutatas disposuisse comas?

Nunc studium formæ est coma, nunc mutatur in annos:

Disimulet viridi cortice iuncta nuncis.

Tollere nunc cura est albos & stirpe capillos:

Et faciem dempta pelle referre nouam.

Oui. in lib. de Fastis 1.

Nequitia est quæ te non sinis esse senem.

Idem in lib. sine tit. 1.

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

Ex prouerbij sapientum.

Anus quoque cum ludit, morti delicias facit.

De multiplicatione iniquitatis in seculo.

C A P. XV.

AVCTOR. Dicto de moribus hominū quibus be-
ne vel male vivitur, sigillatim discurrendo per sin-
gula habituum & hominum genera. Restat dicendū in
vniuersali de bona & mala vita, quæ per habitus hu-
iusemodi formatur aut deformatur. Et à mala quidē
incipiendū; quoniam (vt ait Aug.) Nemo vnquam bo-
nus est, qui non prius fuerit malus. Omnes enim natura
sumus filij iræ: In prouerbij sapientum quoque legitur,
quod vix quisquam in bonum, nisi ex malo transit. Ita-
que primo paucas auctorum sententias colligamus in
generali, de multiplicatione malitiæ seculi. Seneca in
Agamemno.

Periere mores, vis, pietas, fides,

Et qui redire cum perit nescit, pudor:

Per scelera semper sceleribus tutum est iter.

Idem in Hercule Oeteo.

Illicita amantur, excidit quicquid licet.

Idem ad Lucil. epist. 39. Desinit esse remedij locus, vbi
quæ fuerant vitia, mores sunt. Idem in 46. Iam etiam
vbi causa sublata est, mentimur consuetudinis causa.
Idem in 80. Cogito mecum quantus ad spectaculū lu-
sorum fiat concursus; quanta sit contra bonos artes
solitudo: quā imbecilli animo sint, quorū lacertos hu-
moresque miramur. Idem in lib. de beneficijs 5. Dicitis o
Stoici omnes stulti mali sunt, & qui vnum vitium ha-
bet, & omnia. Quod si est, nonne vndique humano
generi conuitium sit? Nonne publica querela est be-
neficia perijisse, & paucissimos esse qui de bene merē-
tibus non inuicem pessime mereantur? Non est quod
hanc tantum nostram murmurationem putes; nescio
quæ sc. ex Philosophorum domo clamat, & ex medio
cōuentu populos gentesque damnatura, vox mittitur:

Non hospes ab hospite tutus,

Non fover à genero, fratrum quoque gratia rara.

Imminet exitio vir coniugis, illa maritis.

Beneficia in scelus versa sunt, & sanguini eorum non
parcitur, pro quibus sanguis fundendus est. Humili se
ac depresso loco putat stare, quisquis non supra rem-
publicā steterit. Quis extremo die dicere audeat vixi,
& quem dederat cursum fortuna peregi. Sal. in Catil.
Plurima maiores nostros magnos fecerunt quæ nobis
nulla sunt, sc. domi industria, foris iustitia, animus in
consulendo liber, neq; delicto, neq; libidini obnoxius:
pro his autē habemus luxuriā & avaritiā, publici ege-
statē, priuati opulentiā. Inter bonos & malos nullum
discrimē. Omnia præmia virtutis ambitio possidet, do-
mi voluptati, foris aut pecuniz studetur aut gratiæ. Idē
in Inguirino. Plura vero sūt, quæ licet graua sint, tamē
ex consuetudine pro nihilo habentur. Plantus in aulula-
ria. Patientia desidiæ, acrimonia crudelitati assignatur;
sic euertuntur omnia. Boetius de consol. lib. 4.

Quantarum rerum lubrica versat fortuna rices.

Præmit insentes debita sceleri noxia pana.

At peruersi resident celsis mores solio,

Sanctæq; calcant. Latet obscuris cōdita virtus clara tenebris.

Tull. in li. de Paradoxis. Non autem peccata rerum euē-
tu, licet vitij hominum metienda sunt.

Turpe senex
miles turpe
senilis amor.

Vitia iuue-
rata, diffi-
cilius eradi-
cantur.

Pietas vitia
lucet.

Delicia in
disperatione
trahunt.

Peccatū or-
tum ex cōse-
ntia voluntat

De eodem secundum poetas.

CAP. XVI.

Persius satyricus.

O curua in terris anima & caelestium inanes.
Iuue lib. 1.*De moribus ultima fiet quaestio.*

Lucanus lib. 5.

Itur in omne nefas, iuuat esse nocentes.

Idem.

Facinus quos inquinat aequat.

Ouid. de arte lib. 1.

Nil nisi turpe iuuat, cura est sua cuique voluptas.

Idem in lib. 3.

Semper sunt plura deteriora bonis.

Idem in lib. Tristium 1.

Nubila sunt nostris tempora nostra malis.

Idem in lib. Meta. 1.

*Irrupit uenae peioris in aenum,**Omne nefas fugere pudor, verumque fidesque.**In quorum subire locum fraudesque dolique**Insidiaque, Et vis amor sceleratus habendi.**Effodiuntur opes irritamenta malorum.**Iamque nocens ferrum, ferroque Nocentius aurum**Prodierat, prodyt bellum quod pugnat viroque.**Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.**Vivitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus.**Non socer à genero, siarum quoque gratia rara.**Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.**Lurida terribiles miscet aconita nouerca.**Filius ante diem patrius inquiri in annos.**Victa iacet pietas,**Qua terra patet, sera regnat Erinnis.**In Facinus iurasse putes.**Quantum noxae iam regnat ubique.**Enumerare piget, minor est infamia vero.**Esse quoque in satis reminiscitur affore tempus,**Quo mare, quo tellus, correptaque regia caeli**Ardeat, & mundi moles operosa labore.**Quippe ubi temperiem sumpserit, humorque calorque.**Concipiunt, & ab his oriuntur cuncta duobus.**Cumque sit ignis aquae pugnax, vapor humidus omnes**Res creat, & discors concordia fecibus apta est.**Hildebertus Cenomannensis. Quae cum ita sint, tantum**tamen amorem, tanquam germanum fedus, plurimū-**que superuenientes irumpunt molestiae, quibus exci-**ta caro pro viuificationis odio, spiritū sollicitat ad cō-**sensum, quia sicut illecebrarum desiderio, sic etiā per-**nitiosa commouetur anxietate solitudinum. Quibus**dum venatrix illa deliciarum diu subesse, diuque fati-**gari formidat; paulatim incipit tēdere vitæ, placetque**viuificationis gratiā abiurare: cuius obsequia permixtis**incommodis amarescunt. nascitur inde turpis ac ridi-**culosus mortis appetitus, nequā se progenies, & quæ**more vipereo, suos plerumque suffocat & extinguit**genitores: nonnullos enim tua quoque tempora ha-**buere, quos vel ad aquas, vel ad laqueum egit, dolor**amissæ pecuniæ, Nam de veteribus quid loquar, quo-**rum mortes simili prouocatas insania, veridicis asser-**tionibus nequaquam poetæ tacuerunt. Num recolis**idem te attestatum, cum affectatæ mortis originem,**suppositis decantares versiculis.**Cum placeat carni quod viuificetur, ametque**Hoc animæ obsequium, tamen euenit ut diuturnis**Fracta malis vitam fastidiat, abdicet annos:**Malis obire semel, quam sapiens, atque suprema**Morte rapi, quam tot praecuribus esse superstes.**Sed licet his instet, non est homicida voluntas,**Donec declinat, saueatque uxoris illi**Spiritus: hoc stimulis & blanda līe subactō**Gignitur excessus; quia dum caro clamat, eamque**Spiritus exaudiat, consensu culpa creatur:**Inque creando nefas, caro sit vir, spiritus uxor.*

SPEC. DOCTRINALE

A

De noxia libertate & licentia peccandi.

CAP. XVII.

Salustius in Catil. 10. Saepe alia alijs licentia est; qui enim demissi, in obscuro vitam agunt, si quid deliquerint, pauci sciunt. Nam fama & fortuna eorum partes sunt. Qui vero magni Imperij praediti, in excelsa aetatem agunt; facta eorum cuncti mortales nouerunt. Itaque in maxima fortuna, minima licentia est; & quae apud alios iracundia dicitur, haec in imperio superba crudelitas appellatur. Ex prouerbijs Sapientum. Ostendit in alijs quidem non voluntatem sibi deesse, sed potestatem, qui ob hoc iniuriam facit, quia potest. Tullius in Philippica 13. Id licere dicimus, quod legibus, quod more maiorum & institutis conceditur. Neque enim quod quisque potest, id ei licet: Aut si nemo obstat, propterea permittitur. Plato. Illa iustitia verissima, quae erga inferiores seruatur. Triumphus est innocentiae non peccare, ubi liceat posse. In quem ergo plus potes peccare, desine. Oui. sine tit. lib. 3.

*Cui peccare licet, peccat minus, ipsa potestas**Semina nequitiae languidiora facit.**Nititur in vetitum semper, cupimusque negata:**Sic interdixit imminet ager aquis.*

Clau. in maiori.

*Procluior usus**In perora datur, suadetque licentia luxum.**Non tibi quod possis, sed quod fecisse decebit**Occurret, mentem domet & respectus honesti.*

Prosper ubi supra.

*Qui se peccatis gaudet feliciter vti,**Infelix nimis est prosperitate sua.**Cum datur iniusto peccandi optata potestas,**Vt mala mens prauè cum cupit efficiat.**Ira magna Dei, quam multos sic quoque punit;**Vt quibus exultant, criminibus pereant.**Et magis erranti ne parcant flagra timendum,**Quo ne non fiat, quod voluisse nocet.**Ah vetitorum audis, grauior tunc ira timenda,**Cum sese remouent verbera iustitiae.**Nam quid erit morbi quod non dominabitur illi,**Cui supera auxilium iam medicina negat.*

Maximianus.

Permissum sit vile nefas.

De excusatione.

CAP. XVIII.

Fulentius in lib. Mythologiarum 3. In scientia, formidolosa suspicio semper excusandi suffragia quaerit, quo quicquid ignorantia iuris incursionum peccauerit, id veniae absoluat petitio, quae culpas vestire consuevit. Ex prouerbijs Sapientum. Omne peccatum est voluntarium, omite igitur excusationem. Nemo enim intuitus peccat. Seneca in Decl. li. 5. Hoc & æquale omnium est, ut vitia sua malint excusare quam effugere. Idem in Oedipo.

Ineris in medium malorum ignorantia est.

Terentius in Hecira. Si quis post factam iniuriam se expur-

get, parum mihi prodest.

Ouid. in lib. de Ponto.

*Nec factum defendetuum, mala causa silenda.**Nil nisi sollicita sint tua verba preces.**Nec tua si fletu scindantur verba, nocebit:**Interdum lachryma pondera vocis habent.**Quod fecit quisque tueretur opus.*

Martialis Coquus.

*Simpliciter pateat vitium fortasse pusillum:**Quod regitur maius credimus esse nefas.*

Claudianus in maiori.

Heu quam cecus inest vitij amor.

Maximianus.

Non intellecti nulla est curatio morbi.

Peccata in magnis personis sunt grauiora.

Qui potest peccare rariius peccat quā qui non potest.

Quibus mala ad votum succedunt sunt à Deo derelicti.

Nemo intuitus peccat, & ideo peccatorum est excusabilis.

Morbus latens non est curabilis.

S 2

De

De Vitijs virtutum speciem praeferentibus.

CAP. XIX.

Quid cautio. **A**uctor. Cautio sine cautela, est prudentia discernendi vitia virtutum speciem praeferentia. Quint. de ora. instit. lib. 2. Est enim quaedam virtutum vitiorumque vicinia, qua temerarius pro forti, effusus pro copioso accipitur. Seneca ad Lucil. epist. 45. Vicia nobis sub virtutū nomine irrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet, moderatio vocatur ignavia; pro cauto timidus accipitur, in his magno periculo erramus. Idem in 56. Omnia vitia ad modum morbi in aperto leuiora sunt; tunc autem perniciosissima, cum simulata sanitate subsident.

Exemplum de Catilina.

Sal. in Catil. Priusquam incipias consulto, ubi consulueris maturè, opus est facto. Tibullus de Catil. Habuit ille permulta maximarum, non expressa signa, sed adumbrata, virtutum; vtebatur hominibus improbis, & quidem optimis viris se debitum (alijs deditum) esse simulabat. Nunquam tale monstrum in terris ullum fuisse puto, tam contrarijs diuersisque & inter se pugnantibus naturæ studiis & cupiditatibus conflatum. Quis enim clarioribus viris quandoque iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis civis aliquando melior? quis hostis ciuitati tetrior? quis in voluptatibus inquinatio? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effusior? Illud quoque in eo erat mirabile, naturam suam versare & regere ad tempus, atque huc & illuc torquere: fierè cum tristibus, leuare cum crudelibus; cum remissis iucundè, cum senibus grauius, cum iuuenibus comiter, cum facinorosis audacter, cum luxuriosis luxuriosè viuere. Sydonius in epi. lib. 3. de quodam. Est hic ipse, loquax nec dicax, ridiculus nec lætus, arrogans nec constans, curiosus nec perspicax. Ex proverbijs sapientum. Timidus se cautum vocat, sordidus parum. Laetantius in lib. de vero cultu. Etiam ea quæ bona sunt fines suos habent, quos si excesserint in vitia labuntur. Nam constantia nisi pro veritate suscepta sit, impudentia sit, & fortitudo si nulla necessitate cogente, aut non pro causa honesta certum periculum subierit, in temeritatem conuertitur: & seueritas nisi se intra congruentes nocentium cædes coerceat, fit sequa crudelitas. Ouidius in lib. de Rem.

Et mala sunt vicina bonis errore sub ipso,

Pro vitio virtus crimina sapetulit.

Idem in lib. Metamor. 6.

Prob superi quantum mortalia pectora cæca

Noctis habent; ipso secleris molimine quisquam

Credetur esse pius, laudemque à crimine sumit.

Idem in lib. de Ponto.

Et cum fortuna &c.

Requite supra sub tit. de virtute quod debeat esse gratuita non mercenaria. Iuuenalis lib. 5.

Fallit enim vitium species virtutis & umbra.

Ganfredus in poetria noua.

Fel modicum totum mel amaricat.

Vnica munda totalem faciem diffamat.

De quorundam pessimis moribus.

CAP. XX.

Tullius de officijs libro 1. Sunt quidam homines, non re, sed nomine. Idem in lib. 2. In Iulio tanta peccandi libido fuit, vt hoc ipsum peccare eum delectaret, etiam si causa non esset. Idem in inuectiua contra Catilinam absentem. Iam tecum sic loquar; vt non odio permotus videar, quo debeo; sed vt misericordia, quæ tibi nulla debetur. Neque enim is es, vt te aut pudor à turpitudine; aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocauerit. Salustius contra Tullium. Homo leuissimus, supplex inimicis, contumeliosus amicis, nemini fidus;

Inuectiua contra Catilinam & Tullium.

A Senator leuissimus, patronus mercenarius: cuius nulla pars corporis à turpitudine vacat; lingua vana, manus rapacissima, gula immodica, pedes fugaces, & quæ honestè nominari non possunt, inhonestissima. Sydonius in epistolarum lib. 3. de quodam. Est hic loquax nec dicax, ridiculus nec lætus, arrogans, nec constans, curiosus nec perspicax; tempora præsentia colens, præterita carpens, futura fastidians. Beneficij si rogaturus est importunus petendi, Derogator negati, æmulator accepti, callidus reformandi, querulus flagitati, garulus restituti. At si rogandus, simulator parati, dissimulator petiti, venditor præstiti, publicator occulti, calumniator morati, inficiator soluti, osor ieiuniorum, sectator epularum; laudabilem proferens, non de bene viuente, sed de bene pascente sententiam. Inter hæc tamen ipse auarissimus, quem non tam pascit panis bonus, quam alienus; audus bibendi, audior detrahendi, rapido pariter ore spirans cænum, spumans vinum, loquens venenum; ita viuens paucis est voluptati, nullis amori, omnibus risui. Vale. lib. 9. Alexandri regis felicitas tribus insolentia euidentijs gradibus exultauit; fastidio namque Philippi, Iouem Hammonem patrem asciuit: tædio morum & cultus Macedonici, vestem & instituta persica assumpsit: spreto mortali habitu, diuinum caput latus est; nec fuit ei pudori, filium ciuem hominem dissimulare. Ganfredus in poetria noua.

Lege quicquid habet de felle legetur.

Præsens blanditor, absens detractor; amicus

Apparens, hostis detectus; possessor auarus,

Exactor durus; prado grauis, ambrosius

Institutor. Martialis Coquus.

Mentitur qui te vitiosum zote ducit:

Non vitiosus homo es zote, sed vitium.

Iuuen. lib. 1.

Dedit hanc contagio labem:

Et dabit in plures, sicut grex totus in agris,

Vnius scabie cadit, & pruriginis porci.

Vnaque conspecta linorem ducit ab vna,

Nemo repente fuit turpissimus.

De peccatis lenioribus.

CAP. XXI.

Tullius de officijs lib. 1. Quæ quidem parua videntur esse delicta, nec à multis intelligi possunt, ab his diligentius est declinandum. Salustius in Iugurthino. Plura vero sunt quæ licet graua sint, tamen ex consuetudine pro nihilo habentur. Hora. in lib. sermonum.

Heu sine vitijs nemo nascitur.

Optimus ille est qui minimis urgetur.

Ouid. in lib. de Remed. 2.

Parua necat morsu spatiosum viperæ taurum.

Ac cane non magno saepe tenetur aper.

Collige, de multis grandis aceruus erit.

Quo tua non possunt offendi pectora facto:

Forsitan hoc alio iudice crimen erit.

Grandia per multos teneantur flumina riuos:

Magnaque subducto stipite flammia perit.

Idem in lib. Metam. 3.

Minimum est quod amantibus obstat.

Idem in lib. de Remed. 2.

Infirmitas causa pusilla nocet.

Prosper in lib. Epigrammatum.

Nam merita obscurat grandia, culpa lenis.

Cato in lib. de Moribus.

Nemo sine crimine vixit.

Martialis Coquus.

Simpliciter pateat vitium, fortasse pusillum

Quod tegitur maius creditur esse nefas.

Seneca ad Lucil. Imperfecta necesse est labent; & modo prodeant, modo succidant, sed magna est pars profectus velle proficere.

Inuectiua.

Insolentia Alexandri in tribus maxime innotuit.

Boni à malis deprauantur.

A delictis quam parua videntur diligentius declinandum.

Lenis culpa obscurat magna merita.

De Agenda penitentia.

C A P. XXII.

A VCTOR. Penitentia est afflictio pro delictis, qua & commissa cum emendationis proposito plangimus & odimus; & plangenda ulterius committere nolumus. Laetantius in lib. de vero cultu. Agere penitentiam nihil aliud est quam profiteri & affirmare se ulterius non peccaturum.

Seneca ad Lucil. epi. 28. Initium salutis est notitia peccati. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Ideo quantum potes teipsum argue, inquit in te peccasti, accusatoris partibus fungere, deinde iudicis, tandem deprecatoris. Idem in 43. Somnum narrare vigilantis est, & peccata sua confiteri sanitatis est indicium. Idem in Agamemnone. Remeemus illuc, unde non decuit abire. Quem penitet peccasse, poenae innocens est. Idem in lib. de Moribus. Alteri semper ignoscito, tibi ipsi nunquam.

Tullius in Philippica 12. Cuiusvis est hominis errare, nullius autem nisi insipientis in errato perseverare: posteriores enim cogitationes (ut aiunt) solent esse sapientiores. Optimus est portus pereunti, mutatio consilij.

Idem in oratione de Catilina. Multos audiui & vidi, qui cum totam adolescentiam voluptatibus dedissent, se ad frugem bonam recepisse, grauesque homines atque illustres fuisse. Ex Proverbis sapientum. Grauis animi poena est, proximumque ad innocentiam locum tenet, verecunda peccati confessio. Socrates. Peccatum geminat quem non pudet delicti. Ovidius in lib. epi.

Erubuit, gremioque pudor deciecit ocellos.

Hae factis in tacita signa fatentis erant.

Idem in lib. tristium. li.

Hec mihi cur vidi, cur noxia lumina feci.

Idem in lib. de Ponto.

Ne factum defende tuum, mala causa silenda.

Nisi si sollicita sint tua verba preces.

Nec tua si siletu scindantur verba nocebit.

Require supra ca. de excusatione peccati. Maximianus.

Non intellecti nulla est curatio morbi.

Ennodius.

Post culpas anima sunt holocausta Dei.

Sedulius lib. 4.

Culpa fugit, cedunt lacrymis delicta profusis:

Et dulcem veniam sletus generastis amari.

Prosper vbi supra.

Quando peccati merito, manus omnipotentis

Omnia concludens ardet ubique reum.

Vnum profugium tutum est Deus ipse timenti,

A quo discedens ne peccat redeat ipse.

Conuertere namque ad Dominum certissima vita est:

Et pacem offensi querere sola salus.

Qui terret parcat, qui percutit ipse medetur.

Vivere vis? illi subdere quem metuis.

De Penitentia & vita non differenda.

C A P. XXIII.

PROSPER vbi supra.

Vbi properent fontes peccati abrumperenodos

Ante diem mortis, dum locus est venia.

Quid inuat in longum causas producere morbi?

Cur dubium expectat cras hodierna salus?

Scimus correctis veniam non esse negandam:

Sed nulli nostrum est ultima nota dies.

Seneca in lib. de Moribus. Multos vitam differentes, mors victa praue nit: Omnis itaque dies velut ultimus ordinandus est.

Idem ad Lucil. epi. 1. Ita fac mihi Lucili, veni licet tibi, & tempus quod auferebatur, aut surripiebatur,

A aut excidebat, collige & serua: turpissima enim iactura est quae per negligentiam fit. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium temporis ponat, qui diem aestimet, qui intelligat se quotidie mori. In hoc omnes fallimur, quod mortem prospicimus. Magna pars eius iam praeterit, quicquid aetatis est mors tenet, dum differtur vita transcurrit. Reliqua omnia nobis aliena sunt, tempus nostrum est tantum. In huius rei vnius fugacis ac lubricae possessionem, natura nos misit.

Sera parsimonia in fundo est; non enim tantum minimum, immo etiam pessimum remanet. Idem in 13. Quid turpius est, quam senex vivere insipiens?

Idem in 23. Quidam tunc vivere incipiunt, cum desinendum est; quidam ante desierunt quam inciperent. Idem in 71. Id agamus ut omne tempus nostrum sit: quod non erit nisi prius nostri esse ceperimus. Idem in lib. de beneficiis. 5. Quis extremo die audeat dicere vixi; & quem dederat cursum fortuna peregi? Ovidius in lib. de Ponto.

Nam genus est mortis male vivere. Martialis Coquus.

Cras te videtur, cras dicis Posthume semper:

Die mihi cras istud Posthume quando venis?

Quam longe cras istud, ubi est, aut unde petendum?

Nunquid apud Partos Armeniosque later?

Iam cras istud habet Priami vel Nestoris annos:

Cras istud quanti die mihi possit eris?

Cras vives, hodie iam vivere posthume seruum est:

Ille sapi quisquis Posthume vixit beati.

Non est crede mihi sapientis dicere vinam.

Possidonius. Vnus dies hominum eruditorum plus potest, quam imperiti longissima aetas.

C

De bonis initijs & difficultate incipiendi.

C A P. XXIV.

SENeca ad Lucil. epistola 1. Initium eundi ad virtutes sardum est, quia hoc peccatum imbecillae atque aegre mentis est formidare inexperta. Itaque cogenda est ut incipiat. Deinde non est acerba medicina, protinus enim deletat dum sanat. Quintilianus 2. lib. Qui recta via depulsus est, ad eam reduci nisi alio flexu non potest.

Idem in causa 14. Non sine morsu aliquo resilitur ab his, quae voluptate animum tenuerint.

Terentius in Heautonto. Quae vero dum incipias, dumque ignoras grauius sunt, ubi cognoueris facilia erunt.

Salustius in Catili. Prius autem quam incipias consulto, at ubi consulueris mature opus est facto. Ennodius.

Nisi vires assumes, dum aggredieris sarcinam, subiacabis.

Horatius in lib. Epist.

Dimidium facti qui bene cepit habet.

Valerius 2. lib. Mos hominum est, paruula initia pertinae studio persequi. Ovidius in lib. Metam. 7.

FleBILE principium melior fortuna sequetur.

Idem in lib. 12.

Exitus in dubio est. Idem in li. epi. Exitus acta probat.

Capisti melius quam desinis. Vltima primis

Cedunt, dissimiles hic vir & ille puer.

Flamma recens parua sparsa residet aqua.

Idem in lib. de Reme. 2.

Infirmis causa pusilla nocet.

Idem in lib. de arte 2.

Dum nouus in viridi coalescit cortice ramus,

Concutiat tenerum qualibet aura cadit;

Mox eadem ventis spatio durata resistit.

Seneca vbi supra epi. 71. Imperfecta necesse labent, & modo prodeant, modo succidant: sed magna pars est profectus velle proficere. Prosper vbi supra.

Semper enim superest sanctis quo crescere possint.

Solum tempus est nostrum.

Sera parsimonia in fundo est.

Quidam tunc vivere incipiunt, cum desinendum est.

Non est sapientis dicere vinam.

Via ad virtutes ardua, sed protinus inchoata deletat.

Qui bene incipit ad me diu peruenit.

Et perfectiorum gloria principium est.

Auctor. Item de difficultate bene agendi require superius in tract. de virtute can. de modo & difficultate consistendi in medio. De constantia quoque perseverandi vide superius in c. de perseverantia.

De vitijs extirpandis aut subigendis.

C A P. XXV.

Vitia sunt
strenua
violenter
extirpan-
da, quia post
longam mo-
ram inextin-
guibili are-
duntur.

SENECA ad Lucil. epist. lib. 1. Id agere debemus, ut irritamenta vitiorum quam longissime profugiamus. Indurandus est animus, & debellanda voluptates, quæ sua quoque ad se ingenia rapuerunt. Vicia sine modo sine fine persequere. Nam illis quoque nec finis nec modus est. Proinde quæcunque cor tuum dilaniant, quæ si aliter extrahi nequierint, cor ipsum cum illis euellendum erit. Voluptates præcipue extirpa, latronum more in hoc nos amplectuntur, ut strangulet. Idem in 69. Nihil facilius quam amor recrudescit (aliis reardescit.) Itaque qui deponere vult desideria rerum omnium quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito enim affectus quocunque se vertit, rebellat. Nullum enim sine auctoramento malum est. Avaritia pecuniam promittit, luxuria voluptatem; Ambitio potentiam: mercede te vitia sollicitant. Vix igitur effici toto seculo potest, ut vitia longa licentia tumida subigantur, & iugum accipiant. Ex Proverbys sapientum. Recte fortior putandus est, qui cupiditates subiicit quam qui hostes. Horatius in lib. Sermonum.

Dum stulti vitant vitia, in contraria currunt.

Prosper vbi supra.

Quod sibi quisque fieri nolit, non inferat ulli:

Vindictam læsus nesciat exigere.

Sperni ne timeat, spernere non soleat.

Non sua non cupiat, quæ sua sunt tribuat.

Quid rogo, mandatis durum censeatur in istis?

Aut quid inest quod non possit adire fides?

Absque dolore quidem nequeunt mala sueta repelli:

Sed quem læserunt dulcia, amara mouent.

Lactantius in lib. de vero cultu. Siue virtutes inferas, vitia sponte decedent. Siue vitia eximas, virtutes ultro subibunt. Sic enim bonorum & malorum constituta est natura, ut se semper oppugnent & expellant.

De primis motibus reprimendis.

C A P. XXVI.

Quid concupiscentia.

Auctor. Concupiscentia carnis (secundum Ido-
rum) est motus animæ turpis, in affectum sordida delectationis. Sunt autem & motus iracundiæ atque inuidiæ, cæterorumque vitiorum carnalium & spirituum, qui & ipsi omnes propter fomitem esse dicuntur ex carne. Nos igitur omnes primitus insurgentes, antequam inualescant, & animam captiuam ducant, oportet consilio rationis reprimere. Seneca ad Lucil. Epist. 85. Facilius est vitiorum initia prohibere, quam impetum regere. Oni. in lib. de Rem.

Facilius est
vitiis ini-
tia prohibere
quam impe-
tum regere.

Terra saluifera herbas eademque nocentes

Nauit, & vitia proxima saepius est.

Vtile propositum est sevas extinguere flammæ:

Nec seruum vitij pectus habere tuum.

Dum licet, & modici tangunt præcordia motus:

Si sapias in primo limine siste pedem.

Opprime dum nona sunt subitæ mala semina morbi:

Nam mora dat vires, teneras mora percoquit uvas:

Et validas segetes quod fuit herbas facit.

Quæ prebet lætas arbor sparsantibus umbras:

Quo posita est primum tempore virga fuit.

Tunc poterat manibus summa tellure reuelli:

Nunc stat in immensum viribus aucta suis.

Principijs obsta sero medicina paratur:

Cum mala per longas conualuere moras.

Concupiscentia
motus
sunt in limi-
ne reprimendi.

A

Sed propera; nec te venturas differ in horas.

Qui non est hodie cras minus aptus erit.

Vidi ego quod primum fuerat sanabile vulnus

Dilatatum, longa damna tulisse mora.

Prosper vbi supra.

Mens nulla poterit carnis compescere motus.

Ni fueris Christi semper amore potens.

De regimine corporis.

C A P. XXVII.

SENECA ad Lucil. Epi. 14. Multis seruiet qui corpori seruit, qui pro eo nimium timet, qui ad illud omnia refert: sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus viuere debeamus; sed tanquam non possumus sine corpore. Huius nimius nos amor timoribus inquietat; solitudinibus onerat, cõtumeliis obicit: honestum ei vile est, cui corpus nimis charum est: agatur eius cura diligentissime, ita tamen ut cum exigit ratio vel fides, etiam in ignem mittendum sit.

Idem in 23. Corpusculum etiam si nihil sine illo fieri potest, magis necessariam rem crede, quam magnam: vanas suggerit voluptates, breues, pœnitendas; & nisi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico in præcipiti voluptas ad dolorem vertet, nisi modum tenuerit: modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris.

Idem in 65. Veras me cælo interesse, id est iubet me capite demisso viuere. Maior sum, & ad maiora genitus, quam ut corporis mei mancipium sim. Quod equidem non aliter aspicio, quam vinculum aliquod libertati meæ circumdatum; cuius contemptus certa libertas est: seruiant ergo deteriora melioribus. Idem in 69. Frequens de loco ad locum migratio instabilitas animi est: ut igitur animum possis continere, primum corporis tui fugam siste. Idem in 70. Vis aduersus hoc corpus liber esse: tanquam migraturus habita.

Auctor. Cætera de hac materia require superius in tractatu de temperantia.

De Regimine animi.

C A P. XXVIII.

CICERO pro Marcello. Nulla corporis tanta vis est, quæ non ferro & viribus debilitari frâgileque possit: animum vero vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium extollere, non modo iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem; hæc qui fecerit, non ego eum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.

SENECA in Troade. Iuvenile vitium est, non regere posse impetum. Idem in li. de beneficijs. 7. Facilius est Barbaras gentes impatientes alieni arbitrij regere, quam animum suum continere, & sibi tradere. Idem in epistola ad Lucil. 37. Si vis omnia tibi subicere, te subiice rationi, multos reges, si te illa rexerit, & ab illa disces quemadmodum, & quid aggredi debeas. Idem in 39. Haber hoc optimum in se generosus animus, quod concitatur ad honesta, magnarum specierum res ad se vocat, & attollit, &c. Require sub illo titulo, quod nobis innata sunt virtutum semina. Idem in 85. Non est bona valetudo mediocritas morbi, facilius est vitiorum initia prohibere, quam impetum regere: non enim recipiunt mala animi temperamentum; facilius sustuleris illa quam rexeris. Terentius in Hecyra. Istud porro sapere est, ut ubicunque opus sit animum flectas.

August. de ciuit. Dei. 13. Quas Græci Eupacias, Latine autem Cicero constantias nominauit. Stoici tres esse voluerunt, pro tribus perturbationibus in animo sapientes, pro cupiditate voluntatem, pro letitia gaudium, pro metu cautionem, pro ægritudine vero, vel dolore, quam nos vitanda ambiguitatis causa tristitiam maluimus dicere, negauerunt esse posse aliquid in animo sapientis. Gaudium vero de bono adepto est,

quod

Sine gratia
Dei nullo
modo potest
concupiscentiam
sua
perare.

Non oportet
corpi serui-
re sed potius
cum ratio
exigit illud
ignis tradere.

Modum te-
nere in volu-
ptate diffici-
le est.

Contemptus
corporis est
vera liber-
tas.

Longa collo-
quia deuita
sunt formi-
danda & li-
berius aud
quam loque-
re.

Facilius est
animi pos-
siones tollere
vel arce
quâ regere.

Vita de boni
vitijs respici-
dere.

Sapientia
est semper
vile & m-
la.

quod ubique adipiscitur sapiens. Cautio deuitat malū, quod debet sapiens deuitare. Tristitia porro, quia de malo iam accidit, & nullum malum existimant posse accidere sapienti, nihil in eius animo pro illa posse esse dixerunt: apud nos autem, non tam quæstio vertitur, utrum pius animus irascatur; quam unde irascatur; nec utrum sit tristis, sed quare sit tristis; nec utrum timeat, sed quid timeat. *Ouid. in li. de arte 3. Magnum opus mores composuisse bonos.*

De regimine lingua.

C A P. XXIX.

TULLIUS de offi. li. 1. Sit vox loquentis dulcis, & non contentiosa; languens, neque canora; videaturque in primis de quibus rebus loquatur: si de seriis severitatem adhibeat, si de iocosis leporem. *Idem in Proelio.* Quantum à rerum turpitudine abes, tantum à verborum libertate seiungas. Deinde ne ea in alterum dicas, quæ cum tibi falso responsa sint, erubescas. *Seneca in li. de quatuor virtutibus.* Parce lauda, parcus vitupera. Similiter reprehensibilis est laudatio & nimia vituperatio; illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. Testimonium veritati, non amicitiae reddas. Sermones utiles magis quam facetos ama. Non sit scurrilis, sed grata urbanitas, & risus sine cachinno, vox sine clamore. Admone libenter: reprehende patienter. Alienorum vitiorum nec curiosus sis explorator, nec acerbus reprehensor, nec cum exprobratione corrector, ita ut admonitionem hilaritate præuenias: dicenti esto tacitus auditor, requirenti facile responde, contententi facile cede, severior esto iudicio quam sermone, vita quam vultu, nec tuæ bonæ famæ seminator sis, nec inuidus alienæ. Quæ nosti sine arrogantiā postulantem impartire, quæ autem nescis, sine occultatione ignorantiae postula tibi impartiri. *Idem ad Lucil. epist. 40.* Quemadmodum sapienti viro incessus modestior convenit, ita oratio pressa non audax: itaque tardiloquum te esse iubebo. *Idem in Medea.* Suspecta quoque ne sint, longa colloquia deuita (alias amputa) Ex *Proverbijs Sapientum.* Tene semper & vocis & silentij temperamentum, in hoc tamen incumbe, ut libentius audias, quam loquaris. Tacere namque qui nescit, nescit loqui.

Auctor. De hac iterum materia require supra ca. de taciturnitate, & etiam infra ca. de eloquentia.

De unitate & concordia totius vite.

C A P. XXX.

TULLIUS in officijs lib. 1. Præclara æqualitas in omni vita, scilicet ut sit idem semper vultus, eademque frons, sicut de Socrate dictum est. Quemadmodum ergo in oratione constanti, sic in vita omnia apta sint inter se & convenientia: & quæ parva videntur esse delicta, nec à multis intelligi, ab his diligentius est declinandum. Si enim in organis musicis, quavis paululum discrepent, vitatur tamen ne quid in eis discrepet, multo magis ordinis omnimoda convenientia in actionibus nostris adhibenda est, quia maior & melior est actionum, quam sonorum accentus.

Idem contra Salustium. Ea maxima, Crispe Salusti, voluptas est, æqualem & parem verbis vitam agere, ut omnis moribus ratio consonet. *Seneca ad Lucillum epistola 20.* Tacere docet philosophia, non dicere, & hoc exigit, ut ad legem suam quisque vivat, ne orationi vita dissentiat: ut ipsa intra se vita, vnus sine omnium actionum dissentione, coloris sit. Maximū hoc est officium sapientie & iudicij, ut verbis opera concordent, ut ipse ubique par sibi idemque sit. Quid est enim sapientia? semper idem velle, atque idem nolle: licet illam exceptiunculam non adicias, ut rectum sit quod velis: Non potest enim cuiquam idē semper placere, nisi rectum. variatur autem quotidie iudicium

hominum, & in contrarium vertitur, ac plerisque agitur vita per lulum.

Idem in 34. Omnia dicta & facta tua inter se congruant, ac sibi respondeant, & vna forma percussa sint. Non est huiusmodi animus in recto, cuius acta discor-dant. *Idem in 75.* Concordet sermo cum vita, ille promissum suum implevit, qui & cum videas illum, & cū audias, idem est. Nec delectent verba vestra, sed prosint. Prosper ubi supra.

Non prodest cuiquam solis bona dicere verbis:

Impta mens habeat, quod bene lingua sonat.

Nam fari recta miserum est, & vivere prauē:

Damnat nota malum regula iusticia.

De bonitate ac sinceritate vite, secundum philosophos.

C A P. XXXI.

LATANIUS in li. de falsa religione. Bene dicere quidem ad paucos pertinet, bene vivere ad omnes. *Varro in sententijs.* Viatores non eunt ut eant; sic & vita non sui causa fit, sed ut ea plerique aliquid fiat. *Seneca ad Lucil. epist. 71.* Ideo vero peccamus, quia de partibus vite deliberamus, nemo de tota deliberat. *Idem in 77.* Vita non est imperfecta, si honesta est: ubicunque desines, si bene desinas tota est. Quomodo fabula, sic vita: non quamdiu, sed quam bene acta sit refert. quocūque voles desine, tantum bonam clausulam impone. *Idem in 79.* Non est autem bonitas, pessimis esse meliorem. *Tull. in oratione sua pro Ligario.* Nihil tam popolare, quā bonitas. *Idem in li. de offi. 3.* Vir bonus & iustus, nihil cuiquam quod in se transferat detrahet. Bonus vir nō modo facere, sed nec cogitare quidem audebit quicquam, quod non audeat prædicare. *Idem in lib. de amicitia.* Illos bonos viros appellandos putemus, qui assequuntur (quantum homines possunt) naturam optimam, bene viuendi ducem. *Idem in Tuse. lib. 4.* Amplissima omnium artium est bene viuendi disciplina, quā vita magis quam litteris, quidam persecuti sunt. *Idem in lib. 5.* Stoici finem bonorum esse senserunt congruere naturæ, & cum ea convenienter vivere. *Apuleius in lib. de Deo Socratis.* Nihil est Deo gratius & similis, quā vir animo perfecte bonus, qui cæteris antecellit.

De eodem secundum Poetas.

C A P. XXXII.

CATO ubi supra. Cum recte viuas, ne cures verba malorum: Arbitrij nostri non est quid quisque loquatur. Proximus esto hominis, si non potes optimus esse. *Horatius in lib. Sermonum.* Optimus ille est, qui minimis urgetur. *Idem in eodem.* Homo factus ad vnguem. *Idem in lib. carminum.* Nihil est ab omni parte beatum. *Virgilius in Bucolicis.*

Fraxinus in siluis, pulcherrima pinus in hortis;

Populus in fluuijs, abies in montibus altis.

Non omnia possumus omnes.

Ouidius in lib. de arte 3. Magnum opus est mores composuisse bonos.

Claudianus in maiori.

Inquinat egregios adiuncta superbia mores:

Carmen amat, quisquis carmine digna gerit.

Martialis Coquus.

Nunc licet & fas est, sed tu sub principe duro,

Temporibusque malis, ausus es esse bonus.

Petrus Biga in Biblia versificata.

At aliare Dei non sit vacuum, sed inane.

Sed late in vacuo thesaurus dignior auro,

Et vacuum vitis, si bona vita replet,

Te decet hic ut eas festinus currere gressu

Virtutum semper ad meliora celer.

Bene vivere ad omnes pertinet, bene dicere ad paucos.

Non quamdiu, sed quā bene acta sit vita, refert.

Disciplina bene viuendi est optimarum artium amplissima.

Nihil est ab omni parte beatum.

Non omnia possumus omnes.

Multum est bene vivere tempora malo.

De Moderamine vite quorundam antiquorum.

C A P. XXXIII.

*Describitur
austera vita
quorundam
Gentilium.*

Heronymus contra Iovinianum. Stoicus narrat de vita antiquorum sacerdotum Aegypti, quod omnib. mundi negotijs curisque postpositis, semper in templo fuerunt, & rerum naturas causasque ac rationes syderum contemplati sunt; nunquam mulieribus se miscuerunt, nunquam cognatos propinquos nec liberos quidem viderunt, ex eo tempore quo cepissent diuino cultui mancipari; carnibus & vino se semper abstinerunt, propter tenuitatem sensus, & maxime propter appetitum libidinis, qui ex his cibis, & hac potione nascitur; pane raro vesciebantur, ne onerarent stomachum; oleum tantum in pulmentis nouerant, & hoc parum, propter nauseam & asperitatem gustus linendam. Quid loquar inquit de volatilibus, cum ouum quoque pro carnibus vitauerint; & lac quoque, alterum carnes liquidas, alterum sanguinem esse dicebant, colore mutato, cubile eis erat de palmarum folijs contextum, fabellum acliue, & ex vna parte obliquum in terra, pro puluillo supponebant capiti suo; bidui triduique in mediam sustinentes, & humores corporis qui nascuntur ex ocio, & vnius loci mansione, nimia victus castigatione siccebantur. Lucanus 2. lib. de creatione.

*Inimota Catonis**Secuta fuit, seruare modum, finemque tenere.**Naturamque sequi, patriaque impendere vitam;**Non sibi, sed toti gentium se credere mundo.**Huic epulae vixisse famem, magnique penates**Submouisse hyeme lecto.**De Tribus generibus vite secundum philosophos.*

C A P. XXXIV.

*Triplex vita
hominis a
poetis signi-
ficata per
Mineruam
Iunonem &
Venerem.
Contempla-
tiua.*

Filgentius in lib. Mythologiarum. Philosophi tripartitam humanitatis vitam esse voluerunt, scilicet actiuam, contemplatiuam, voluptuariam. Idem poete considerantes, trium earum certamina ponunt, scilicet Mineruam, Iunonem, & Venerem, de formae qualitate certantes. Et primam quidem quae ad sapientiam & veritatis inquisitionem pertinet. Ideo de Iouis vertice natam ferunt, quod ingenium in cerebro positum sit. hanc Mineruam attribuunt (quae Graece dicitur immortalis virgo) quia sapientia nec mori poterit, nec corrupti, huius in tutela ponunt noctuam, eo quod sapientia etiam in tenebris proprium possidet fulgorem.

Actiua.

Iuno vero quam actiuam vitam praeposuerunt, quasi a iuando dicta est; vnde & regnis praeselle dicitur. Ideoque cum sceptrum pingitur, quod haec vita diuitiis studeat; quae regni proxime sunt, huius in tutelam pauu ponunt, eo quod eius caudae curuamen anterius faciem ornet, posterioraque turpiter nuder. Sic enim diuitiarum appetitus & gloriae momentaliter ornat, postrema tamen denudat: vnde & Salomon in fine hominis denudatio operum illius.

Voluptuaria.

Tertiam quam voluptuariam vitam praeposuerunt, Venerem dici voluerunt, id est aut secundum Epicuros bonam rem, aut secundum Stoicos vanam rem. Epicuri enim voluptatem laudant, Stoici damnant. Isti libidinem colunt, illi nolunt. vnde & afrodus dicta est id est spuma, vnde & momentaliter (vt spuma) libido surgit, & in nihilum venit; siue quod ipsa seminis concitatio spumosa sit. Denique ferunt quod ex seclis falce Saturni virilibus & in mare proiectis, nata sit Venus; quia Saturnus Graece cronos dicitur, id est tempus, abscissae autem temporis vires, id est fructus, falceque; maxillae in humore viscerum velut in mari proiectae, libidinem gignunt. vnde Terentius ait. Sine Cere & Baccho friget Venus.

*Cui Venus
luteola por-
tari fingi-
tur, & cum
rosa pingi-
tur.*

Hanc etiam nudam pingunt, quod nudos affectatores sui dimittat, vel nunquam nisi nudis conueniat. huic etiam rosas in tutelam adiungunt, quia rubet verecun-

A dia opprobrio, & punit peccati aculeo. & sicut rosa delectat quidem, sed cito marcescit; sic ista libet momentaliter, & punit perenniter. In huius etiam tutelam columbas ponunt, eo quod aues illae in coitu sint feridae. hanc in mari natantem pingunt, eo quod omnis libido rerum naufragia patiat. Concha etiam marina portari pingitur, eo quod huiusmodi animal toto corpore simul aperto in coitu misceatur sicut luba in phisiologiis refert.

De interioribus vite propriae testibus obseruandis.

C A P. XXXV.

Boetius de consolatione li. 5. Magna nobis (si dissimulare non vultis) indicta est necessitas probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis. Vale. li. 7. Thales interrogatus an hominum facta Deos falleret: ne cogitata inquit, vt non solum manus, sed etiam mentes puras habere vellemus, cum secretis cogitationibus nostris caeleste numen adesse crederemus. Seneca ad Lucil. epistola 10. Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat: Sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant. Idem in 29. Multo magis ad rem pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis alius. Conciliari nisi turpitationi amor turpium non potest. Idem in 41. Sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum obseruator & custos, hic prout a nobis tractatus est, ita nos tractat. Idem in 43. O te miserum, si sedet conscientiae tuae contemnis testimonium. Idem in 78. Non est agendum vt de te loquantur homines, sed vt ipse tecum loquaris. Idem in 73. Si certe viuendum est, tanquam in conspectu alicuius viuamus, sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum prospicere possit. Quid prodest ab homine aliquid esse secretum, nihil Deo clausum est? Idem in li. de Moribus. Nullum peccatorum tuorum conscium magis timueris quam teipsum. Alium enim effugere potes, te autem nunquam. Ex Proverbis sapientum. Plerique famam, pauci verentur conscientiam, nullum putaueris esse locum sine teste. Tibullus in lib. 1.

*Deus cogita-
tiones no-
stras intue-
tur.**Sacer spiri-
tus intra nos
tratus est.**Nullus pec-
cati testis
magis timen-
dus quam pro-
pria conscien-
tia.*

*Ne tibi celandis spes sit peccare paratis,
Est Deus oculos qui vult esse dolor.*

*Ouid. in lib. de arte 1.**Innocentius viuente numen adest.**De Testibus forissecus adhibendis.*

C A P. XXXVI.

Epicurus. Aliquis etiam vir bonus eligendus est nobis, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus. Idem. Sic omnia fac tanquam spectet Epicurus. Seneca ad Lucil. Epistola. Magna pars peccatorum tollitur, si peccatori testis assistit. o felicem qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat & ordinet. Qui sic aliquem veretur, cito erit verendus. Elige ergo illum, cuius tibi placet & vita & oratio. Illi tibi semper ostende, vel custodem, vel exemplum. Opus enim est aliquo, ad quem mores nostri se erigant, nisi ad regulam prauam non corriges. Idem in epistola 25. Sic fac omnia tanquam spectet aliquis, prodest sine dubio custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Omnia enim nobis mala, solitudo persuadet. Cum autem iam tantum profeceris, vt sit tibi etiam tua reuerentia, licebit dimittere Pedagogum: multis autem dissimilem te fieri oportet, dum tibi tutum non sit a te recedere. Idem in 43. Vix quenquam inuenies, qui posset aperto ostio viuere: bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxiosa est atque sollicita, si honesta sunt quae facis, omnes sciant, si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? o te miserum si contemnis huiusmodi testem! Tullius Pridie quam iret in exilium. Multorum vultu flagitia parietibus teguntur, sed haec obstructio nec diuturna est, neque obducta, vt curiosis oculis perspicere non possit.

*Solitudo so-
lum vici
perfectis con-
uenit.**Bona con-
scientia tur-
bam aduo-
cat.**Conuersus
cum
qui possunt
nos meliora
facere.**Ex Alterius
vita sapientia
videtur fuisse**Nullus boni
sine socio in-
uenda est
possessio.**Libertas in-
ter nullo
magis quam
inter philoso-
phos.**Nil amabilius
quam mo-
rum si mili-
tudo bonorum.**Natura nil
suarum amat.*

De exemplis ab alijs accipiendis.

CAP. XXXVII.

Conuersan-
dum cum ijs
qui possunt
nos meliores
facere.

Terentius in *adelpis*. Inspecere tanquam in speculo vitas hominum iubeo, atque ex alijs sumere exemplum sibi. Seneca ad Lucillum epistola 4. Cum his versare quite meliorem facturi sunt: Illos admitte quos tu potes facere meliores. Quintil. de oratoria institutione li. 4. Prudentis est, quod in quoque optimum est, suum facere. Quod autem imitaturus est, primum quisque intelligat, & quare id bonum sit sciat; tamen in suscipiendo onere vires suas consulat.

Ex proverbijs sapientum. Optimum quidem est maiorum vestigia sequi, si recte præcesserint; ex alterius vitio sapiens emendat suum, Cato in lib. de moribus.

Ex Alterius
vitio sapiens
emendat suum.

Multorum discere exemplo quæ facta sequaris.

Quæ fugias, vita est nobis aliena magistra.

Proximus esto bonis, si non potes optimus esse.

Cum tibi vel socium, vel fidum quæris amicum:

Non tibi fortuna est hominis, sed vita petenda.

Qui in lib. de arte 3.

Tunc bene fortis equus reserato carcere currit.

Cum quos prætereas, quosque sequatur habet.

Idem in eodem.

Discite ab alterius vestris timuisse querelis.

Tibullus 2. lib.

Felix quicumque dolore alterius didicit posse cauere suum.

Ganfredus in poetria noua.

Syrænes exemplar habe, docearis in illis,

Casibus in latis semper peiora cauere.

De vita sociali secundum philosophos.

CAP. XXXVIII.

Nullius boni
sine socio in-
tenda est
possessio.

Epicurus. Ante circumspectandum est cum quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Nam sine amico, visceratio Leonis & Lupi, vita est. Seneca ad Lucil. epist. 6. Nullius boni sine socio iucunda est possessio. Idem in 25. Panem & aquam natura desiderat, nemo ad hæc pauper est: Intra quæ quisque desiderium suum clausit, cum ipso Ioue de felicitate contēdat.

Libertas in-
ter nullos
magis quàm
inter philoso-
phos.

Idem in 47. Require supra capitulo de superbia. Idem in lib. de naturalibus questionibus lib. 1. Inter nullos autem magis quàm inter philosophos esse debet æqua libertas. Tullius in lib. de officijs. Omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmitior, quàm cum boni viri, moribus similes, familiaritate coniuncti sunt. Nihil enim amabilius est, nec copulati, quam morum similitudo bonorum. In quibus enim eadem studia, eadem voluntates sunt; in his fit, ut altero æque delectetur ut seipso, & sic vnus fiat ex pluribus. Idem in li. 3. Societatis arctissimum vinculum est, arbitrari magis contra naturam esse, hominē homini aliquid detrahere, sui cōmodi causa, quàm omnia incommoda subire. Idem in lib. de amicitia. Bonos boni diligant, aseciscantque sibi quasi propinquitatem sibi coniunctos atque natura. Nihil enim est appetentius similitudinem sui, atque rapacius quàm natura. Idem in eodem. Si quis Deus nos ex hominum frequentia tolleretur, & in solitudine vspici collocaret, atque sibi suppeditans omnium rerū quas natura desiderat copiam, hominis nec aspiciendi eriperet potestatem; quis tam ferreus esset, qui hanc vitam ferre possit; cuique non auferret voluptatum omnium fructum solitudo? natura enim nihil solitariū amat. vnde verum est quod ab Archita Tarētino (ut opinor) dici solitum à senibus nostris audiui. Si quis in cælum ascendisset, naturamque mundi & pulchritudinem syderum perspexisset, insuauem illi fore admirationem; quæ incundissima quidem fuisset, si cui narrasset, habuisset. Macrobius in lib. Saturnalium. Comes facundus in via pro vehiculo est. Sydonius in epistolarum li. 4. Sodales vetustos nunquam pro frequentium nouitate fasti-

Natura nil
solitariū
amat.solitudo so-
lariū vici-
fictus con-
mit.ma con-
scientia tur-
am adu-

A dias; aliter enim videberis sic amicis uti quasi floribus, tamdiu gratis quamdiu recentibus. Plautus in *Aulularia*. Nemini vero te nimis sodalem feceris. Insuper tium atque improborum facilius sustinetur odiū quàm collegium. Tres edaces domus vna non capit. Res nimium singularis est homo, parem ferre non patiens. Apuleius in lib. de Deo Socratis. Parit conuersatio contēptum, raritas conciliat admirationem. Aristoteles in *Topicorum* 8. Præuus quoque socius est qui impedit commune opus. Menand. Corruptum etiam mores bonos confabulationes pessimæ. Seneca in epist. 9. Crates Stilbonis auditor, cum vidisset adolescentulum secretè ambulantiem, interrogauit quid illic faceret solus. Mecum inquit loquor. Cui Crates. Caue inquit obsecro, & diligenter attende, ne cum malo homine loquaris. Varro in *sententijs*. Aliæ autem concordiam, mores ad cohabitantium animos formare. Ennodius. Nemo in altero mores amplexatur, nisi quos in se formauerit.

Improbiorum
facilius sus-
tinetur odiū
quàm collegiū.Parit conuer-
satio contē-
ptum raritas
admiratione-
nim.Natura gau-
det equali-
bus & simi-
libus.

B Symachus. Semper natura gaudet æqualibus, & familiare sibi est omne quod simile est.

De eodem secundum poetas.

CAP. XXXIX.

OVIDIUS in lib. de Ponto.

Scilicet ingenij aliqua est concordia iunctis:

Et seruat studij fœdera quisque sui.

Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem:

Rectorem dubie nauis puppis amat.

Idem in lib. de Remedijs 1.

Vrtice proxima rosa est.

Maximianus.

Quacunque solent per se perpensa placere:

Alterno potius iuncta decore placent.

Matthæus in Tobia.

Consonat & redolet melius iunctura bonorum:

Plus namque sapiunt lilia mixta rosis.

Prosper ubi supra.

Natura quisquis proprium non spernis honorem;

In quocunque hominum quæ tua nascis, ama.

Sic tantum ut prauos vitet concordia mores:

Nullaque patris fœdera cum vitijs.

Cato ubi supra.

Vincere cum possis interdum cede sodali.

Quod pudeat socios prudens celare memento.

De Officijs administrandis.

CAP. XL.

Salustius in Iugurthino. Miserum autem est prius Soneri esse quàm vsui. Val. lib. 2. Olim ambiguae laudis à senatu quis æstimabatur, qui debitis rei publice officijs, non sua sponte, sed iussus fungeretur; quia quicquid imperio cogitur, exigenti magis quam præstanti acceptum refertur. Idem in lib. 4. De publico ministerio, nihil cuiquā præter laudem bene administrati officium debet accedere. Seneca ad Lucil. epist. 12. Turpe est cedere oneri. Luctare cum officio quod semel receperis. Non est vir fortis atque strenuus qui laborem fugit; & nisi etiam crescat illi animus ex ipsa rerū difficultate. Tull. in lib. de Offi. omne autem quod ad coniunctionem hominum, & ad societatem tuendam valet, anteponendum est illi officio, quod ex cognitione & scientia continetur. Est enim humanæ nature aptius & vilius. Idem in li. 2. Qui veram iustitiæ gloriā adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis. Idem in lib. de fine boni & mali 3. Omnia officia eo referri oportet ut adipiscamur principia naturæ. Socrates. Age sic alienum, ut tuum non obliuiscaris negotium. Amico sic prodesto, ne tibi noceas. Quod habes ita vtere, ut alieno nō egeas. In tuo quam in alieno labore sarcinam suscipe. Quintil. de Orato. inst. lib. 2. Ne ab eo quod quis optime facit, in aliud cui minus est idoneus cum transfe-

Boni simul
iuncti melius
redolet.Nil propter
laudem ma-
gistratus
gerenti acce-
dere debet.Officiū quod
bonum pu-
blicum pro-
mouet, præ-
ferendum est
socijs specu-
latiu.

Quam quis-
que norit ar-
tem in hac
se exerceat.

Virtus mer-
cede caret.

Tota est vi-
ta solitaria,
sua minus
meritoria.

Tota philo-
sophorum vi-
ta est sine
mori.

Præcipuum
inducium co-
posita mentis
est, posse con-
sistere & se-
cum morari
in uno loco.

Cum nullo
quis melius
esse potest
quæ secum.

tas. Cicero Tusc. lib. 1. Græcorum Proverbum: Quam
quisque norit artem, in hac se exerceat. Symmachus in
epistolarum. Animus ægritudine leuatur, quoties in ami-
ca officia dirigitur. Ovi. in lib. de Ponto.
Sponte sua probitas officiumque inuat.
Mercede caret, per seque petenda
Exterius virtus incommutata bonis.

De repetendo secreto mentis.

C A P. XLI.

Tullius de officiis lib. 1. Multi tranquillitatem expe-
tentes, à negocijs publicis se remouerunt, atque
ad ocium profugerunt. Inter quos & nobilissimi phi-
losophi, & quidam homines seueri & graues, nec po-
puli nec principum mores ferre potuerunt; vixerunt
nonnulli in agris, facilius quidem & tutius, & alijs mi-
nus grauis aut molesta ociosorum vita, fructuosior au-
tem hominum generi, & ad claritatem atque ampli-
tudinem aptior eorum, qui ad rempublicam, & ad res
magnas gerendas se accommodauerunt. Idem in lib. 2.
Sicut enim vtilitates adipiscimur, conspiratione ho-
minum atque consensu; sic nulla tam detestabilis pe-
stis est, quæ homini ab homine non nascatur. Idem in
lib. 3. Publium Scipionem scripsit Cato dicere solitum,
nunquam se minus solum quam cum solus esset. Ma-
gnifica vere vox, ac viro magno & sapiente digna, quæ
declarat illum & in ocio de negocijs cogitare, & in so-
litudine secum loqui solitum. Dux itaque res quæ lā-
guorem afferunt cæteris, illum acuebant, scilicet ocium
& solitudo. Idem in Tusc. lib. 1. Tota philosophorum vi-
ta (vt ait Cato) commentatio mortis est. Nam quid
aliud agimus, cum à voluptatibus corporis, & à re
familiaris quæ est ministra corporis, & à reipu. negotijs
animum seuocamus, nisi quod ipsum ad se vocamus,
maximeque à corpore abducimus, secumque esse co-
gitamus: animum autem à corpore se cernere, nihil aliud
est quam mori discere. require infra cap. de preparatione
sui contra mortem. Seneca de Natur. questio. li. 8. Scio Lu-
cili quàm sis ambitione alienus, quam familiaris ocio
& litteris. Turbam rerum hominumque desiderant,
qui se pati nesciunt; tibi tecum optime conuenit. Nos
autem nobis ipsis molesti sumus, modo amore nostri,
modo tædio laboramus. Infelicem animum nunc su-
perbia inflammas, nunc cupiditate distendimus; aliàs vo-
luptate lassamus, aliàs solitudine excutimus; &
quod miserissimum est, nunquam singuli sumus. Ita-
que necesse est, assidua sit in tam magno vitiorum cō-
tinuo rixa, fac ergo quod facere consuesti, & à turba
te quantum potes separa. Idem in epistola ad Lucil. 2. Pri-
mum argumentum compositæ mentis existimo, posse
consistere & secum morari. Idem in 7. Inimica est mul-
torum conuersatio; & vtrique quo maior est populus
cui miscemur, hic plus periculi est. Nam & auarior re-
deo, & ambitiosior, & luxuriosior; quin etiam crude-
lior & inhumanior, quia inter homines fui, vtrumque
deuitandum est, ne vel similis malis fias, quia multi
sunt, neue inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede
in te ipse quantum potes. Idem in 8. Mihi crede, qui
nihil agere videntur, maiora agunt; humana diuinaq;
simul tractant. Idem in 10. Non inuenio cum quo te
malim esse quàm tecum. Sic fuge multitudinem, fu-
ge paucitatem, fuge etiam vnum. Idem in 15. Quicquid
facias reducito à corpore ad animum: Illum noctibus
ac diebus exerce. Id bonum cura, quod vetustate sit
melius. Idem in 19. Si potes subduc te istis occupatio-
nibus; si minus eripe. In freto viximus, moriamur in
portu. Idem in 27. Nunquid tam turbidum fieri potest
quàm forum. Ibi quoque licet quiete viuere, si neces-
se est. Sed si liceat se disponere, conspectum fori vici-
niamque procul fugiam. Idem in 33. Omnia impedi-
menta dimitte, & vaca boni menti, nemo ad illā per-
uenit occupatus. Quintil. 8. lib. Etiam in itinere, in tur-
ba, in conuiujs, faciat tibi cogitatio ipsa secretum. Ex

proverbis sapientum. Rem maximam tibi sapientia pro-
mittit, vt reducat te tibi. Solitudinem querit, qui vult
cum innocentibus viuere. Ovi. in lib. Tristium 3.

Vive tibi, & longe nomina magna fuge.

Prosper vbi supra.

Scrutari legem possunt vtrunque quieti,
Simunda à strepitu libera corda vacent.

De vicissitudine quietis & actionis.

C A P. XLII.

Tullius in lib. de offic. 1. Virtutis autem omnis laus in
actione consistit: A qua tamen sæpe fit intermis-
sio, multique dantur ad studia reditus. Seneca ad Lucil.
epist. 3. Vtrumque vitium est, omnibus credere, & nul-
li; sed alterum dixerim honestius vitium, alterum tu-
tius. sic etiam vtrosque reprehendes, & eos qui sem-
per inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam
illa tumultu gaudens non est industria, sed exagitata
mentis conculcatio; & hæc non est quies quæ motum
omnem molestiam iudicat, sed dissolutio & languor.
Itaque inter se miscenda sunt hæc, est quiescenti agen-
dum est, & agenti quiescendum. Cum natura rerum
delibera; ipsa dicet tibi, & diem se fecisse, & noctem.
Idem in epist. 10. Sic viue cum hominibus, tanquam
Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines
audiant. Idem in 68. Iactantia genus est nimis latere, &
à conspectu hominum secedere. Conuocat turbam,
quisquis ocio suo aliquam fabulam imposuit. Non est
autem agendum hoc, vt de te homines loquantur, sed
vt ipse tecum loquaris. Quid autem loqueris? (quod
homines de alijs libentissime faciunt) de te apud te
male existima. assuesce & dicere verum, & audire: id
maxime tracta, quod in te infirmissimum esse senties:
nota habet quisque sui corporis vitia. Auctor. De hac
quoque materia require supra cap. de strenuitate laboris, &
eius interpollatione. Et etiam infra, in tractatu de sapientia &
contemplatione.

De consuetudine & vsu.

C A P. XLIII.

Quoniam autem præsens sermo de Moribus est,
& ex consuetudine vel vsu, mores hominū in me-
lius, aut in deterius confirmantur; De hac etiam breui-
ter hoc in loco aliquid de diuersis authoribus colligē-
dum est. Seneca in li. de Moribus. Educatio & disciplina
mores facit: Et id sapit quisque quod didicit. Bona ita-
que consuetudo excutiat, quod mala instruxit. Idem in li.
de Naturalib. questionib. lib. 1. Quis non intelligat omnia
consuetudine vim suam perdere. Idem in lib. 4. Quam-
diu decurrunt solita, magnitudinem eorum consuetu-
do subducit. Et cætera require infra de spectaculis natura.
Quintil. lib. 1. Consuetudo est certissima loquendi ma-
gistra, &c. Require supra cap. de eloquentia. Aristot. in Meta-
lib. 1. Illud quidem ad quod assueti fuimus, magis est a-
nimo applicabile. Quod autem extra illud, est incon-
ueniens, immo inopinabile. In hoc quoque scire potes,
quantū facit consuetudo. Inuenies enim apologos &
fabulas propter consuetudinem magis applicabiles a-
nimo, quàm sint suæ veritates. Iulius celsus li. 2. Rerum
omnium magister est vsus. Teren. in Phormione. Quot
homines tot sententia; suis cuique mos est. Salust. in
Iugurthino. Plura vero sunt, quæ licet graua sint, tamē
ex consuetudine pro nihilo habentur. Tull. in Philippi-
ca 6. Omne malum nascens facile opprimitur: Inue-
ratum sit robustius; turpis fuga mortis omnium peior
est. Idem in Tusc. lib. 2. Consuetudinis maxima vis est.
Idem in lib. de diuinatione 2. Causarū ignoratio in re no-
ua, mirationem facit. Quod autem crebro videt quis,
non miratur; etiā si cur fiat nesciat. Idem in oratione sua,
quandogratias egit populo. Omnia desiderata magis quā
assidue percepta delectant. Ex Proverbis Sapientum: Bo-
narum rerum consuetudo pessima est. Grauiissimum
est imperium consuetudinis. Heu quam miserum est

discere

Laus virtu-
tis in actione
consistit.

Quiescenti
agendum est
& agenti
quiescendum.

Iactantia ge-
nus est nimis
latere.

Consuetudo
est certissima
loquendi ma-
gistra.

Graua et
consuetudine
fiant leuiss-
ima.

Consuetudi-
nis grauiissi-
mum est im-
perium.

Consuetudo
potens est
naturam for-
mare.

Quid scitis
& ar.

Vita breui-
sima longa.

Facile est
scire quod
sit res quam
quid sit.

Ocium sine
laetitia mori
est & homi-
nibus se-
pultura.

Quid ali-
quid scia-
mus probat
opere Aug-
ustinus de
demonio.

discere seruire, nisi doctus sis dominari. Consuetudo A
est altera natura. *Horatius in lib. epist.*

Naturam expellas furca licet usque recurret.
Ennodius in lib. de arte 1.

Tempore difficiles veniunt ad aratra iuueni.

Tempore lenta pati frana docentur equi.

Ferrens assiduo consumitur annulus vsu.

Interit assidua vomer aduncus humo.

Idem in lib. 2.

Nihil assuetudine maius.

Quod male fers assuesce, feres bene.

Galtherus in Alexandreide 6.

Consuetudo potens, natura fortior ipsa est.

Auctor. De consuetudine quoque requirere capitulum proprium
infra tractatu de scientia Politica; ubi de iure consuetudinis
agitur; inter cetera iura: & iterum in tractatu de practica
medicina, ubi agitur de regimine sanitatis, iuxta speculatio-
nem consuetudinis.

De scientia & arte.

C A P. XLIV.

A VCTOR. Inter illa quæ vi sua nos alliciunt, sua-
que dignitate nos trahunt, Ponit Tullius virtu-
tem, atque scientiam, & veritatem. dicto itaque de vir-
tute, & eius contrario; quibus hominis vita formatur,
aut deformatur, restat dicendum de scientia, qua intel-
lectus perficitur. Est etenim scientia certa rerum notitia,
opinionem & fidem transcendens. Ars autem est colle-
ctio principiorum, id est regularum ad eundem finem
tendentium. De his plenius superius dictum est, ubi de
philosophia, & eius partibus copiosè disertum est. Hip-
pocras in lib. Aphorismorum. Vita brevis, ars vero longa;
Iudicium autem difficile. Auctor. Theophrastus accu-
sasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitam
diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus ve-
ro quorum maxime interfuisset, tam exiguum dedis-
set vitam; quorum si ætas posset esse longior, omnibus
perfectis artibus eorum vita erudiretur. Quærebatur
ergo tunc scientia, se cum homo videre cepisset extin-
gui. Tull. in Dial. ad Hor. Omnis cognitio multis est ob-
structa difficultatibus. Est enim & in ipsis rebus ob-
scuritas, & in iudicijs nostris infirmitas. Idem in lib. de
Natura deorum. Omnibus fere in rebus, quid non sit,
quàm quid sit facilius dixerim. Idem in Tuscul. lib. 1. Græ-
corum autem proverbum est: *Quam quis nouit artem,*
in hac se exerceat. Idem in lib. 5. Quid enim dulcius ocio
literato. Seneca ad Lucil. epist. 82. Ocium sine literis mors
est, & hominis viui sepultura. Arist. in li. Ethic. 1. Omnis
cogitatio bonum aliquod exoptat. Boetius in lib. Ca-
tegoriarum. Nemo, si quid in puerilibus disciplinis ac-
ceperit, id sacrosanctum iudicet; quandoquidem res
teneris auribus accommodatas, senior philosophiæ tra-
ctatus eliminat. Auctor. Socrates, (vt legitur) nihil se
scire dicebat, nisi hoc ipsum quod nihil sciret. Arist.
sciscitante Alexandro quo dicente profiteretur se sci-
tem: Rebus (inquit) ipsis, quæ non nouerunt mentiri.
Academici noui, quorum secta cepit ab Archesila, di-
cunt nihil sciri, sed incerta omnia esse. Hi vt ait Seneca,
spem omnis scientiæ eripiunt. Satiùs est autem superua-
cua scire, quàm nihil. Horum sententiam sic breuiter
improbat Aug. in 11. de ciu. Dei. Et nos inquit sumus,
& nos asse nouimus, & id esse ac nosse diligimus. Nul-
la in his veris Academicorum formidentur argumen-
ta dicentium, Quid si falleris? Si enim fallor, sum; nã
qui non est, utique nec falli potest; ac per hoc sum si
fallor. Quia ergo sum, quomodo esse me fallor, quan-
do certum est me esse si fallor? Quia igitur essem qui
fallerer, etiam si fallar, proculdubio in eo quod noui
me esse, non fallor. Consequens autem est, vt etiam in
eo quod me noui nosse, non fallar. Tull. in lib. de Diuina-
tione. Omnibus in rebus temeritas in assentiendo, er-
rorque, turpis est; si quis mortalis colligationes om-
nium causarum animo perspicere posset, nihil eum pro-
fecto falleret. Virg. in Geor. lib. 1.

Felix qui poterit rerum cognoscere causas.

De studio, & meditatione.

C A P. XLV.

A VCTOR. Studium (vt ait Tullius) est assidua & ve-
hemens animi, ad aliquam rem applicata, magna cum
voluntate, occupatio. De hoc quoque plenius dictum est supra,
in tractatu de philosophia. Valerius Maximus. Marcellus
captis Syraculis, machinationibus Archimedis philo-
sophi, diu victoriam suam inhibitam senserat: Dele-
ctatus autem eximia illius prudētia, vt capiti eius par-
ceretur, præcepit. At is dum animo & oculis in terra
defixis formas describeret, militi, qui prædandi gratia
domum eius irruerat, strictoque super caput gladio,
quisnam esset interroganti, propter nimiam cupidita-
tem inuestigandi quod requirebat, nomen suum non
dicere potuit; Sed protracto manibus puluere, noli in-
quit obsecro istum disturbare. qui mox quasi negli-
gens imperij victoris obtuncatus, sanguine suo linea-
menta confundit. Varro in sententijs. Multum interest
vtrum rem ipsam, an libros inspicias. libri nō nisi sci-
tiarum pauperula monumenta sunt, principia inqui-
rendorū continent, vt ab his negotiandi principia su-
mat animus. Eo vero fine tantum studia intermittan-
tur, ne omittantur. Gaudet natura varietate. Arist. in
Ethic. li. 1. Optimus est, qui a seipso omnia intelligit. Bo-
nus autem qui bene dicentem audit. Qui autem neq;
ipse intelligit, neque alium audiens in mente iacit, hic
inutilis videtur. Quid. in libro de Tristibus 4.

Ingenium longa rubigine torpet
Lesum, Require cap. de exercitatione.

De docilitate.

C A P. XLVI.

A VCTOR. Docilitas est recta discendi, vel docendi habi-
litas, vt scilicet primū te, de hinc & alios instruas.
Seneca ad Lucil. epist. 49. Dociles natura nos edidit, &
rationem dedit imperfectam; sed quæ perfici posset.
Idem in 76. Quid autem stultius est, quàm quia non
didiceris, non discere; quamdiu viuas, tamdiu discen-
dum est quemadmodum viuas. Quintil. 2. lib. Sicut offi-
cium præceptorum est docere, sic discipulorū dociles
præbere. Scientia namque coalescere nequit, nisi tra-
dentis & accipientis concordia sociata fuerit. Tullius in
Tusculanis questionibus lib. 1. Magni vero refert quali in
corpore animi locati sint: nam multa è corpore exti-
stunt, quæ mentem acuant, multa quæ obtundant: vn-
de Aristot. ait omnes ingeniosos melancholicos esse,
vt ego me tardiores esse molestè non feram. Apuleius
in lib. de Deo Socratis. In quibusdam mirandū est, quod
minime videri nescire volunt, discere tamen negligūt;
& eiusdem artis disciplinam simul & ignorantiam de-
trectant. Valerius 2. lib. Socrates dum semper ad discē-
dum se pauperem credidit, ad docendum locupletissi-
mum fecit. Sed Solon quāta industria flagrauerit, etiā
versibus complexus est; quibus se quotidie aliquid ad-
discentem senescere significauit. Aristoteles in libro E-
lenchorum. Oportet autem credere eum qui discit.
Ex musica lib. 1. Olim erat Pythagoricis in morem, vt cū
quid à magistro Pythagora diceretur, hinc nullus ra-
tionem petere auderet; sed erat eius ratio, docentis au-
toritas; idque fiebat quamdiu discētis animus fir-
miore doctrina roboratus, ipse earundem rerum ratio-
nem, nullo etiam docente reperiret. Ennodius. Artium
mater est instantia, nouerca eruditionis est negligentia.
Cato vbi supra.

Instrue præceptis animum, ne discere cesses:
Nam sine doctrina vita est quasi mortis imago.
Commoda multa feres, siu autem spreueris istud:
Non me scriptorem, sed te neglexeris ipsum.
Ne pudeat quæ nesceris te velle doceri.
Scire aliquid laus est, culpa nil discere velle.

Sedulius

Sedulius lib. 1.

At si magnarum caperis dulcedine rerum:
Nobilium nitidis doctorum vestere canis.

Ouid. in lib. Metamor.

Fas est & ab hoste doceri.

Idem in lib. de arte 1.

Ingenium caeleste suis velocius annis

Surgit. Idem in lib. 2.

Ingenium mala sepe mouent.

Idem in eodem.

Semina non semper sulci cum fenore reddunt.

Idem in lib. epi.

Ingenium nimis deficit omne malis.

Virgilius in Bucolicis.

Grandia sepe quibus mandamus hordea sulcis;

Infelix lolium, steriles dominantur auenæ.

Pro molli viola, pro purpureo narcisso,

Carduus & spinis surgit palurus acutis.

De eligendo doctore.

C A P. XLVII.

Varro in sententijs. Illum quidem eruditorem elige, quem magis mireris in suis, quam in alienis. Nil magnificum docebit, qui à senil didicit; falsoque magistri nuncupantur auditorum narratores: sic igitur audiendi sunt, ut qui rumores recensent. Seneca ad Lucil. epist. 6. Plus tibi viua vox & conuiuius, quàm oratio proderit: Vnde in rem præsentem venias oportet: primùm quia homines amplius oculis quàm auribus credunt: Deinde quia longum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla. Idem in li. Cæci ducem querunt, nos autem sine duce erramus: & ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Idem in 61. Illum elige auditorem quem magis admireris cum videris, quam cum audieris. Idem in lib. de 4. virtutibus. Non te moueat dicentis auctoritas, nec quis, sed quid dicat attendas. Idem in lib. de Moribus. Verba rebus non personis æstimanda sunt.

De puerorum instructione:

C A P. XLVIII.

Quintil. lib. 1. Etas vero hominis tunc maxime formanda est, cum simulandi nescia est, ac præcipiendis facillime cedit: frãgas citius quàm corrigas, quæ in prauum diruerunt. Varro in sententijs. Sapient vasa quicquid primum acceperint, sic est de infantibus. Seneca ad Lucil. epist. 36. Turpis & ridiculosa res est elementarius senex. Iuueni parandum, seni vtendum est. Ang. in lib. confessionum 1. Deus meus quas ibi miseras expertus sum & ludificationes, quandoquidem mihi rectè viuere puero ibi proponebatur, obtemperare montibus, ut in hoc seculo florerem, & excellerem linguosis artibus ad honorem hominum, & falsas diuitias, famulantibus. Inde in scholam datus sum, ut litteras discerem, in quibus quid utilitatis esset ignorabam miser; sed ludere delectabat, & vindicabatur in nos ab eis qui talia vtique agebant: sed maiorum nugæ negotia vocantur, puerorum talia cum sint, puniuntur à maioribus: & tamen mihi bene fiebat, & non faciebã ego bene; non enim discebam nisi cogere. Nemo autem bene facit inuitus, etsi bonum est quod facit. Nec qui me vrgebant bene faciebant, sed bene mihi fiebat abs te Deus meus. Illi enim non intuebantur quo referrem quod me discere cogebant, præterquam ad faciãdas insatiabiles cupiditates copiose inopix & ignominiosæ gloriæ. tu vero cui numerati sunt capilli nostri, & errore omnium qui mihi instabant ut discerem vtebaris ad utilitatem meã; meo autem qui discere volebam, vtebaris ad pœnam meam: qua plecti non eram indignus tantillus puer, tantus peccator. Ita de non bene facientibus bene faciebas mihi: Et de peccante meipso, iuste retribuebas mihi. Iussisti enim & sic est, ut pœna sibi sit omnis animus immoderatus.

A Tenere cogebat Aeneas nescio cuius errores, oblitus errorum meorum, & plorare Didonem mortuã, quia se occidit ob amorem, cum interea meipsum, in his à te morientem, Deus vita mea, sicis oculis ferrem miserimus. Quid enim miserius misero, non miserante seipsum? aut non flendo mortem suam, quæ fiebat nõ amando te? vñ tibi flumen moris humani, quam diu nõ siccaberis, quousque volues filios Eux in mare magnũ & formidolosum, quod vix transiunt qui lignum conscenderent?

B Nonne ego intelligo, & tonantem Iouem, & adulterantem? & vtique non posset hæc duo: sed actum est ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterum, lenocinante falso tonitru, fingeat hæc Homerus, hominibus flagitiosis diuina tribuendo, ne flagitia putarentur; & ut quisquis ea fecisset, nõ homines perditos, sed caelestes Deos videretur imitatus. Non omnino nisi per has turpitudines verba ista commodius discuntur; sed per verba talia turpitudines istæ confidentius perpetrantur. non accuso verba quasi inlecta atque pretiosa, sed vinum erroris quod in eis nobis propinabatur ab ebrijs doctoribus; & nisi biberemus cædebamur, nec appellare ad aliquem iudicem sobriũ licebat; & tamen ego Deus meus libenter hæc didici, & eis delectabar miser; & ob hoc bonæ spei puer appellabar. Itane aliud non erat, vbi exerceretur ingenium meum, & lingua mea; laudēs tuæ domine, laudes tuæ per scripturas tuas suspenderūt palmitem cordis mei, ut non raperetur per inania nugarum, turpis præda volatilibus. Val. li. 6. Lacedæmonij libros Archilogie ciuitate sua exportari iusserunt, quod eorum parum veracundam & pudicam lectionem arbitrantur. Noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus nocerent quàm iuueniis prodesset, &c. Requere supra ca. de pudicitia.

De curiositate studentium.

C A P. XLIX.

Seneca in declamationibus lib. 4. Acrior est cupiditas signota cognoscendi, quàm nota repetendi. Idem ad Lucil. epist. 68. Multi aperta transeunt, condita & abstrusa rimantur; furem signata sollicitant, vile videtur quicquid patet; aperta effractarius præterit; hos mores habet imperitissimus quisque, in secreta irrumperet cupit.

D Idem in 26. Remoue studia tua, vitam tracta, mors de te pronuntiatura est. ita dico, disputationes, & literæ, colloquia, & ex præceptis sapientum verba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt verum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris tunc apparebit, cum animam ages.

E AVCTOR. Theophrastus &c. Requere supra ca. de scientia. Varro in sententijs. Nusquam deueniet qui quot videt sequitur calles. Socrates. Quæ supra nos, nihil ad nos. Terentius in Heautonto. Ut quid aliena cures, quæ ad te non pertinent? Tull. in lib. de Offi. Vita, victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, interdum & obiurgationes, maxime in amicitijs vigent. Estque illa iucundissima amicitia, quam similitudo coniugauit: faciliior quidem & tutior, & aliis minus grauis aut molesta, vita ociosorum. Fructuosior autem hominũ generi, & ad claritatem atque amplitudinem aptior, eorum qui ad rempublicam, & ad res magnas gerendas se accommodauerunt. Idem in Tuscul. 3. lib. Sultitia est proprium aliorum vitia cernere, suorum obliuisci. Perronius. Periculosum est alienis interesse secretis. Cato vbi supra. Ad consilium ne accesseris antequam voceris. Idem ibidem.

Mitte arcana Dei, cælumque inquirere quid sit.

Cum sis mortalis, quæ sunt mortalia cura.

Orat. in lib. Carminum.

Nec scire fas est omnia.

Nil miserius misero
miseram
seipsum.

Nil tam incredibile,
quod non dicendo fiat
probabile.

Varietas au
ditiarum ma
xime dele
bat.

Philosophia
simulari po
tèst eloquen
tiam potèst.

Exercitatio
dat quod in
gramm. ne
gat.
Exemplum.

Plurimè tri
bus modis
ad totum
perducitur.

Quia supra
nos nihil ad
nos.

Periculosum
est alienis in
teresse secre
tis.

De Eloquentia secundum philosophos.

CAP. L.

TVLIVS in prologo Rhetoricorum. Cum homines multis in rebus humiliores & infirmiores sint bestiis, hac in re maximè bestiis præstare videntur, quòd loqui possunt. Quare præclarum mihi quiddam videtur adeptus, qui in ea re hominibus antecellit, qua in re homines bestiis præstant. Item in libr. de Paradoxis. Nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. Nil tam horridum atque incultum, quod non splendescat oratione. Idem in libr. de partitione orationis. Communia vero quasi 5. lumina orationis sunt hæc. Dilucidum, breue, probabile, illustre, suaue.

Idem in Rhet. 1. Breuitas est cum nullum nisi necessarium assumitur verbum. Oratione autem oportet magnopere variari, quoniam in omnibus rebus similitudo satietatis est mater. Idem in Rhetorica 2. Maximè autem varietas delectat auditorem. Idem in eodem. Ars est præceptor, quæ dat rectam viam, rationemque dicendi. Exercitatio autem est assiduus usus & consuetudo dicendi. Lactantius in libr. de falsa religione. Bene dicere pertinet ad paucos, bene viuere ad omnes. Quintilianus libro primo. Consuetudo est certissima loquendi magistra: vtendumque plano sermone est, vt nummo cui publica est forma; vtitur enim tutius vrimur: Noua verba non sine periculo fingimus. Idem in libr. 8. Philosophia simulari potest, eloquentia non potest. Macrobius in lib. Saturnalium. Comes facundus in via pro vehiculo est.

De Eodem.

CAP. LI.

ENNODIVS. Exercitatio eloquentiam dat, quam ingenium negat. Valerius 8. libro. Demosthenes cum primam litteram artis Rhetoricæ proferre non posset, propter vocis exilitatem; oris sui vitium tanto studio expugnauit, vt nullus expressius quod volebat proferret. Idem gracilem nimis vocem, continua exercitatione, ad gratum auribus sonum perduxit. Ore quoque calculis insertis, multum ac diu loqui erat solitus, quo vacuum promptius esset & solutius. Idem in eodem. Eloquentiæ ornamenta, in pronuntiatione apta, & conueniente corporis motu, consistunt. Quibus cum se instruxerit, tribus modis homines aggreditur, scilicet aures eorum penetrando, oculos demulcendo, animos inuadendo. Recte itaque Eschines, cum propter iudicalem ignominiam Rhodum petisset, & ibi rogatu ciuitatis, suam prius in Thesiophontem, deinde Demosthenis pro eodem orationem clarissima voce recitasset, mirantibus cunctis vtriusque eloquentiam, sed aliquanto magis Demosthenis: Quid si inquit ipsum audissetis tantus orator? & sic inimici vim ardorèq; dicendi suspexit, vt se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse prædicaret, expertus acerrimum vigorem oculorum, terribile vultus pondus accommodatum singulis verbis vocis, efficacissimos corporis motus: Esi igitur illius operi nihil adici potest, tamen in Demosthene magna pars Demosthenis abest, cum legitur potius quam auditur.

Seneca in libro de Moribus. Verba rebus, non personis æstimanda sunt. Idem in Oedipo. Quid verba quaris. Veritas odit moras. Terentius in Phormione. Nihil est quin male narrando possit deprauari. Varro in sententijs. Nusquam deueniet qui quot videt sequitur calles. Ouidius in lib. Metam. 7.

In opem me copia fecit. Idem in libr. de fastis 5. Sape stat incertus & nescit qua sit eundam, Cum videt ex omni parte viator iter.

SPEC. DOCTRINALE.

A

De quorundam pulchra, sed mortifera facundia.

CAP. LII.

TVLIVS in prologo Rhetoricorum. Sapiencia quidem sine eloquentia parum prodest: Eloquentia vero sine sapientia nunquam prodest, sed plerumque nimium obest. Dydimus ad Alexandrum. Artem bene loquendi non discimus, neque facundiæ Rhetorum oratorumque operam damus, cuius officium simulatis sermonibus figmentare mendacia, & innocentiae fidem conferre criminibus, ac parricidij reos assignare piissimos; qui dum putant se alienæ laudis fructum per iniquam victoriam rapuisse, nesciunt munimentum se suæ conscientiae perdidisse. Simplex est apud nos eloquentia, communisque omnibus, solum præcipiens non mentiri.

Seneca in Declamationibus libr. 3. Hæc inter se raro coeunt, vt eadem vox sit dulcis & solida. Idem in Oedipo. Require in precedenti capitulo, ex prouerbijs sapientum. Verba quoque bonitatis imitari, malitia est maiorum. Lactantius in libr. de vera religione & sapientia. Vtinam tam multi bene facerent, quam multi bene loquuntur. Iuuenalis libr. 4.

Torrentis dicendi copia multis.

Et sua mortifera est facundia.

Prosper in lib. Epigrammatum.

Non prodest cuiquam solis bona dicere verbis:

Impia mens habeat, quod bene lingua sonat.

Nam fari rectè miserum est, & viuere prauè.

Damnat nota malum regula iustitia.

Ouidius in libro de Nuce.

Mentem verba sequantur.

Auctor. De hac quoque materia require supra c. de unitate & concordia totius vite.

De Gratia docendi.

CAP. LIII.

LACTANTIUS in libr. de vero cultu. Nihil tam præclarum homini, conueniensque potest esse, quam homines ad iustitiam erudire. Boetius in libr. Syllogismorum hypotheticorum. Nullum bonum est quod non pulchrius elucescat, si plurimorum notitia comprobetur. Quintil. libr. 1. Optimus quisque præceptor frequentia gaudet; Et maiore se theatro dignum putat. Idem in 8. Melius certe persuadebit alijs, qui prius persuaserit sibi: prodit enim se quolibet custodita simulatio; nec vnquam tanta est loquendi facultas, quæ non titubet & hæreat quoties ab animo verba dissentiant. Rerum autem optimarum inuentio, etiam si lenocinijs verborum destituta sit, satis tamen natura sua ornatur.

Seneca in lib. de Moribus. Oratorem te puta, si tibi ante omnes, quod oportet persuaseris. Idem ad Lucill. epistola 7. Mutuo ista fiunt, & homines dum docent, discunt. Symmachus vbi supra. Aptius est negotiis imitandis viuæ vocis indicium. Ouidius in lib. de Ponto.

Gratius ex ipso fonte bibentur aqua. Idem in eodem.

Sunt quippe inter se communia sacra Poetis,

Diuersum quamuis quisque sequatur iter.

Idem in lib. Tristium 2.

Quod minime nouit, nemo docere potest.

Idem in lib. de Fastis 1.

Prospera lux oritur, linguæ animisque fureto:

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Idem in libr. de arte 3.

Casus vbiq; valet, semper tibi pendeat hamus;

Quo minime credis gurgite piscis eris.

Claudianus in maiori.

Carmen amat, quisquis carmine digna gerit.

Cato in libr. de Moribus.

Morbi causa mali homini quæcunque voluptas.

Galthus in Alexandreide lib. 8.

Minus est pretiosus, & absque pondere sermo grauis, quem non grauis edit auctor:

Eloquentia sine sapientia nil prodest sed plerumque obest.

Similis eloquentia vni cum est præceptum, si vt quis dicendo non mentiat.

Raro coeunt vox dulcis et solida. Miserum est prauè viuere & rectè fari.

Nil præclarius quam homines ad iustitiam erudire.

Melius persuadebit alijs qui prius sibi persuaserit.

Homines dum docent, discunt.

Gratius ex fonte bibentur aqua.

Rumo-

Præcepta ille
calles qui o-
pere cõplet.

Rumoresque facit lenitas auctoris inanes.
Prosper in lib. epigrammatum.
Non satis est domini præcepta enolere lingua,
Is meminit legis qui memor est operis.
Auctor. Cetera quoque de ista materia require superius
in cap. de totius vita concordia; & iterum in capitulo de
docilitate; & de eligendo doctore.

De Forma vel modo docendi,

C A P. LIV.

Oportet per-
sonam inspi-
cere, ut scia-
mus quomo-
do cum ipsa
agendum sit.

Quilibet sua
inventioni
fauet.

Optimū de-
cendi genus
est subditio
exemplorum.

Oratio qua
veritati ope-
ram dat de-
bet esse in-
composita &
simplex.

PALLADIUS. Pars est prima prudentiæ, ipsam cui
præcepturus es, æstimare personam. Neque enim
formator agricolæ debet artibus & eloquentia Rhe-
tores imitari: quod à plerisque factum est, qui dum
disertè loquuntur rusticis, hoc assequuntur, ut eorum
doctrina nec à peritissimis possit intelligi. Plinius in
epistola ad Cornelium Tacitum. Sux quisque inuentio-
ni fauet; & quasi fortissimum complectitur, cum ab
alio dictum est, quod ipse præiudicet. Omnibus ergo
dandum est aliquid quod teneant, & quod agnoscant.
Idem in epistola ad Ursam. Sicut faces ignem assidua
concussione custodiunt, demissum ægerime reparant;
sic & dicentis calor, & audientis intentio, continua-
tione seruatur; intercapedine autem, & quasi remis-
sione languescit.

Cassiodorus in prologo epistolarum suarum. Declinanda est suasio, quæ plus habet periculi quam decoris. Aliter multa lectione satiatis, aliter mediocri
gustatione suspensis, aliter à literarum sapore ieiunis,
persuasionis causa loquendum est; ut plerumque sit
peritiæ genus, vitare quod placeat doctis. Quintill. ubi
supra. In grandibus cænis hoc sæpe nobis accidit, ut
cum optimis satiati sumus, varietas tamen nobis ex
vilioribus grata sit. Varro in sententijs. Elucidissi-
mum autem edocendi genus est exemplorum subdi-
tio.

SENECA ad Lucillum epistola 38. Plurimum profi-
cit sermo, qui minutatim itrepat animo. Nec multis
opus est, sed efficacibus. Idem in 40. Inopia verborum
& exilitas, minus intentum auditorem facit, tædio in-
terruptum tarditatis; facilius tamen insidet quod ex-
pectatur, quam quod præteruolat. Illa quidem quæ
veritati operam dat oratio, incomposita esse debet &
simplex; hæc popularis, nihil habet veri; mouere vult
turbam, & inconsultas aures impetu rapere.

De Eodem.

C A P. LV.

Exemplum.

VALERIUS lib. 6. Perditæ luxuriæ Athenis ado-
lescens Polemo non modo illecebris, sed etiam
ipsa infamia gaudens; cum è conuiuio, non post solis
occasum, sed post ortum surrexisset; domumque re-
diens, Xenocratis philosophi patentem ianuam vi-
disset, vino grauis, delibutus vnguentis, fertis capite
redimito, perlucida veste amictus, refertam turba
doctorum, scholam eius intrauit. Nectam deformi
contentus introitu, consedit, ubi etiam clarissimum
eloquium, & prudentissima præcepta, temulentie la-
sciuiis elueret. Orta deinde ut par erat omnium indi-
gnatione, Xenocrates vultum in eodem habitu con-
tinuit; omniaque re quam differebat, de modestia ac
temperantia loqui cepit. Cuius grauitate sermonis
Polemo resipiscere coactus, primum coronam capite
detractam proiecit; paulo post brachium intra palliū
reduxit: procedente tempore coniuualis oris hilari-
tatem deposuit; ad vltimum totam luxuriam exiit.
Sicque vnius orationis medicina sanatus, ex infami
Ganeone, Maximus philosophus euasit; peregrinatus
igitur huius animus in nequitia non habitauit.

Hora, in poetria.

Quandoque bonus dormitat Homerus.

A Hæc placuit semel, hæc decus repetita placebit.
Non homines, non dy, non concessere columna;
Ut gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum vnguentum & Sardo cum melle papauer
Offendunt: Poterat duci quia cana sine istis.
Aut prodesse volunt, aut delectare poeta,
Aut simul & iucunda & idonea dicere vita.

Auctor. Cetera quoque superius require in ca. de Regimi-
ne linguæ: Sed & de breuitate loquendi require infra cap.
de Industria scribendi.

De Doctores male viuentibus.

C A P. LVI.

B ARIST. in Eth. lib. 1. Quidam vitam pecudum eli-
gentes, adipiscuntur tamè gloriam; quia quidam
magistrantium similia patiuntur Sardanapalo. Heli-
nandus in chronicis suis. Pacunius (ut ait Agellius) di-
cebat se odisse homines ignauos opera, & philoso-
phos scientia; nihil posse fieri indignius, aut intolle-
rantius, quam quod homines ignaui ac desides nacti
barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ in
linguæ verborum quæ artes conuerterent, & vitia fa-
cundissime accusarent, intercutibus vitiis ipsi madden-
tes.

Lactant. in libr. de falsa sapientia. Quidam sub ob-
tentu sapientiæ vitia sua celantes, Domi faciunt ea
quæ in scholis arguunt. sed qui docent tantum, nec
faciunt, ipsis præceptis suis pondus detrahunt. Idem
in eodem. Maximum autem argumentum est, philoso-
phiam neque ad sapientiam tendere, neque ipsam sa-
pientiam esse, quod mysterium eius, barba tantum
celebratur & pallio. Itaque non vitia excludit, sed
abscondit. Idem in lib. de vera religione & sapientia. Vti-
nam tam multi bene facerent, quam multi bene lo-
quuntur. Sed qui præcipiunt nec faciunt, abest ab his
fides, & soluta præcepta sunt. Quint. in 18. causa. Re-
quire supra de quorundam mortifera facundia. Ex pro-
nerbijs sapientum. Omnis doctor in vitæ ratione pec-
cans, turpior est ob hoc, quod in officio cuius magi-
ster esse vult, labitur. Sen. ad Lucil. epistol. 24. Hoc tur-
pissimum est, quod nobis obiici solet, verba nos phi-
losophiæ, non opera tractare.

Cato ubi supra.
Quod culpæ soles, ea tu ne feceris ipse:
Turpe est doctorem culpa redarguit ipsum.
Quidius in libro Tristium 2.
Crede mihi mores distant à carmine nostri.

De Peritiâ vel industria scribendi.

C A P. LVII.

C ASSIODORUS in lib. de scribendis rebus. Gloriosum
studium, quod loqui debeas competenter scri-
bere, & quæ scripta sūt sine aliqua erroris ambiguitate
proferre. Vox enim articulata à pecoribus nos se-
questat; scribendi vero ratio, ab imperitis. Ita perfe-
ctum sibi hominem duo sibi ista vendicant ac defen-
dunt. Ennodius. Superflua scribere restat iactantiæ ne-
cessaria reticere contemptui. Sent. de natu. qu. li. 7. Cõ-
sumpsere se & te Require ca. de Memoria.

Idem ad Lucil. epistol. 24. Turpe est aliud loqui, aliud
sentire: quanto turpius aliud scribere, aliud sentire.
Idem in 52. Quamuis ad eundem finem duo peruene-
runt, maior tamen est laus idem effecisse in difficiliore
materia Idem in 53. Magni artificis est clausisse totum
in exiguo. Symmachus in epistol. suis. In re aperta piget
esse prolixum. In arduis autem rebus, multum valet
longior diligentia. Mediocribus scriptis amicorum,
benignitas scit fauere: Aliorum autem inuidia nescit
ignoscere. Sicut in vestitu hominū ceteroq; vitæ cultu,
loco ac tēpori apta sumuntur, ita ingeniorum varietas,
in familiaribus scriptis negligentiam quandam debet
imitari, in forensibus autem acuere arma facundia.

Plinius

in familia
rebus scrip-
tis famulans
scribendum
in forensi
facundo.

Non con-
uenit alieni
scripta su-
perari infer-
re quædam

Indignum est
philosopho
vitiis graui-
ri.

Qui docent
& nō faciunt
præceptis suis
pondus detra-
hant.

Quid sap-
tia.

Scientia si
virtute nō
sapientia
nō vera sa-
pia, aut ec-
cesso.

Tempus est
scribi.

Scientia e-
st, dum nō
virtuti col-

Magis aut
facile est
scribere
exiguū.

Philosophi
nomen se-
per erit sa-
piens & ven-
dile.

in familia-
ribus scriptis
facilius arer
scribendum,
in forensibus
facundus.

Plinius in proemio libri sui de historia naturali: Res ardua est vetustis nouitatem, nouis auctoritatem dare, aboletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem. *Idem in epistola ad Votonium Romanum.* Libro quem misi tibi adnota quæ putaueris corrigenda. Ita enim magis credam cetera tibi placere, si quædam cognouero displicuisse. *Idem ad Cornelium Tacitum.* Est gratior multis actio breuis. *Tull. in libr. de amicitia.* Omnia breuia tolerabilia esse debent, etiam si magna sint. *Valerius libr. 1.* Externa latinis litteris inserta, sicut authoritatis minus habent, sic aliquid gratæ varietatis asferre valent.

Helianthus in Chronicis suis libr. 25. Virgilius cum ei obiiceretur ab inuidis quod alienos versus suo operi inferebat: Respondit magnarum esse virium clamorem extorquere de manu Herculis.

Ouid. in libr. de Tristibus 1.

Carmina proueniunt animo deducta sereno.

Carmina secessum scribentis & otia quarunt.

Carminibus debet omnis adesse metus.

Idem in libr. de Ponto.

Scribentem inuolat ipse fauor minuitque laborem;

Cumque suo crescens pectore feruet opus.

Ganfredus in poetria noua.

Non manus ad calamum sit princeps.

De Sapientia.

C A P. LVIII.

A VCTOR. Dicto de virtute & scientia, restat dicendum de sapientia, quæ utrumque complectitur, & quasi ex ambabus conficitur. *Est enim sapientia diuinarum & humanarum rerum amore virtutum condita notitia, sine cognitio.* Lactant. in libr. de falsa sapientia. Virtus cum scientia coniuncta sapientia est. Naturam etenim hominis Deus hanc esse voluit, ut duarum rerum cupidus ac appetens esset, religionis & sapientiæ. Sed homines ideo falluntur, quoniam aut religionem suscipiunt omissa sapientia, aut sapientiæ soli student, religionem omissa, cum alterum sine altero verum esse non possit. Maximum autem argumentum est, philosophiam neque ad sapientiam tendere, neque ipsam sapientiam esse, quod mysterium eius, barba tantum celebratur & pallio: Itaque non vitia excudit, sed abscondit.

Idem in libr. de vero cultu. Sicut in itinere celebrando, nihil prodest viam nosse, nisi conatus & vires suppetant ambulandi; Ita veri scientia nihil prodest si virtus propria deficiat. Scientia est Deum nosse, virtus colere. *August. de ciuit. Dei 8. libro.* Plato quoque dicit amatorem Dei philosophum esse.

Tullius in libro de amicitia. Negant etiam quenquam esse virum bonum nisi sapientem; sed illam sapientiam interpretantur, quam nemo adhuc mortalis est assecutus. *Idem in libr. de Paradoxis.* Sicut improbo & stulto & inerti nemini bene esse potest, sic vir bonus & sapiens & fortis miser esse non potest. Omnis sapiens liber, omnis stultus seruus. *Idem in Tuscul. libr. 5.* Sapientis proprium est nihil quod perire possit facere, nihil inuitum: sed splendide, constanter, grauitate, honeste omnia. Nihil ita expectare quasi certo futurum, nihil cum acciderit admirari, suis stare iudiciis.

Seneca ad Lucil. epistola 9. Nisi sapienti sua non placent, omnis stulticia laborat fastidio sui. *Idem in 14.* Nunquam intantum conualefcit nequitia: nunquam sic contra virtutes coniurabit, ut non philosophiæ nomen venerabile & sacrum maneat. *Idem in 20.* Tacere docet philosophia, non dicere: & ex hoc exigit, ut ad legem suam quisque viuatur, nec orationi vita dissentiat, ut ipsa mater vita, vnus, sine omnium actionum dissentione, coloris fiat &c. *Require supra cap. de concordia totius vite.* *Idem in 84.* Tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum &c. *Require*

cap. de prudenti rerum usu.

A VCTOR. Ait Boetius, dixisse Platonem beatas fore respublicas; si aut eas sapientes regerent, aut eorum rectores sapientiæ studerent. Platonis quoque dicta sunt hæc. Si sapientiæ forma oculis videri posset, maximè ad amorem sui omnes excitaret, *Ex proverbijs sapientum.* Rem maximam tibi sapientia promittit, ut tereducatur tibi.

Prosper ubi supra.

Tranquillam & vacuam curis sapientia mentem.

Imbuat, & placidi pectoris hospes erit.

Cato ubi supra.

Sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.

Claudianus in Maiori.

Magnas ingenui copia vincit opes.

Quo stultus nihil habet, sapientis vero omnia sunt.

C A P. LIX.

S ENECA de benef. libr. 2. Negamus iniuriam accipere sapientem, qui tamen illum pugno percusserit, iniuriarum damnatur. Negamus stulti quicquam esse; & tamen eum qui rem aliquam stulto surripit, furti condemnabimus. *Idem in 7. libr.* Dicitis o Stoici omnia sapientis esse; quomodo ergo aliquid potest dari sapienti, si omnia eius sunt? nihil prohibet quid & sapientis esse, & eius qui possidet. iure civili omnia regis sunt, & tamen illa, quorum ad regem pertinet vniuersa possessio, in singulos dominos descripta sunt. dare tamen regi & donum & pecuniam possumus, & mancipium, nec dare de suo dicimur. Ad regem enim potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates. Item nemo rem suam emit, omnia sapientis sunt, ergo sapiens nihil emit. Sic & vetant mutuum sumere. Sed quod aliter sapiens est, aliter meum, possum donare sapienti; nec mirum est aliquid ei cuius est totum posse donari. Conduxi domum à te, in hac aliquid tuum est, aliquid meum; res tua est, usus rei meus. Libros dicimus esse Ciceronis, eosdem Dorus librarius suos vocat & utrumque verum est. Alter illos tanquam auctor, alter tanquam emptor suos asserit. Cæsar omnia habet, fiscus eius priuata tantum ac sua: vniuersa imperio eius sunt, patrimonio propria. sub optimo rege, omnia Rex imperio possidet; singuli dominio. sic sapiens omnia possidet animo, iure ac dominio quisque sua. *Idem ad Lucil. epistola 9.* Ait Crispinus sapientem nulla re egere, & tamen multis illi rebus opus esse. Contra, stulto nulla re opus est, nulla enim re uti scit.

De Cognitione sui vel ignorantia.

C A P. LX.

M A CROBIUS in somnio Scipionis libro 1. De cælo (ut ait quidam) descendit, *Nothis olithos*, id est scito te ipsum. Nam & delphici vox hæc fertur oraculi, consulenti ad beatitudinem quo itinere perueniret. *Si te inquit agnoueris.* Sed in ipsius fronte templi hæc inscripta est sententia. *Homini autem una est cognitio sui, si originis sua exordia prima respexerit, nec se extra quaesierit.* Sic enim anima virtutes ipsas conscientia nobilitatis induit, quibus post corpus euecta, eo vnde descenderat reportatur.

Seneca ad Lucilium epistola 6. Hoc ipsum argumentum est animi in melius translati, quod vitia sua quæ prius ignorabat, videt. *Idem in 1.* Cæci ducem querunt, nos autem sine duce erramus, & ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos agrotare nescimus. *Idem in 53.* In his morbis quibus afficiuntur animi, quo quis peius se habet, minus sentitur. *Maxim.*

Non intellecti nulla est curatio morbi.

Galtherus in Alexandreide li. 7.

Dum sequitur profugi bona momentanea munda,

Alicui illecebris animam caro, nec sunt esse,

*Beatus est pub
qua à sapien
tibus regun
tur.*

*Licet rex sit
vniuersalis
dominus, ta
men subditi
sunt vere do
mini suorum
bonorum.*

*Sapiens omnia
possidet
animo non
iure.*

*Calistus dicitur
dimissa
hac sententia,
nosce teipsum.*

*Morbus ani
mi quo mi
nus sentitur
maior est.*

Nullus su-
ior anima
cibus quam
cognitio ve-
ritatis.

Principij memorem; vel cuius imaginis instar
Facta sit, aut quorsum resoluta carneruerit
Debeat; inde boni subit ignorantia veri.

Lactan. in lib. de falsa relig. Nullus suavior animæ ci-
bus quam cognitio veritatis; ignorantia autem sui
causa est prauitatis. Auctor. De hac materia require su-
pra de caco amore sui.

De Purgatione mentis ad inquisitionem seu
cognitionem veritatis.

C A P. LXI.

AVGUST. in lib. de 83. quest. Sententia est cuius-
dam sapientis Fontei nomine, de mente mun-
danda ad videndum Deum, quam paganus quidem
scripsit, sed Christianus baptizatus mortuus est. Agi-
te o, inquit, miseri, hoc agite, ne vnquam polluat hoc
domicilium spiritus malignus, ne sensibus immixtus
incestet animæ sanctitatem, lucemque mentis obnu-
bilet. Serpit hoc malum per omnes aditus sensuales,
dat sese figuris, accommodat doloribus, adhæret
somnia; lacet in ira, in fallacia sermonis, odoribus se
subiicit, infundit se saporibus, ac turbidi motus illu-
nie, tenebrosis affectionibus tenebrat sensus, quibus-
dam nebulis implet omnes meatus intelligentiæ, per
quos pandere solet lumen rationis radios mentis; in
hoc enim Deus, in hoc enim voluntas innoxia, in hoc
recte facti meritum relucet; Deus ubique præsens est:
tunc autem vnicuique nostrum similis est, cum men-
tis nostræ illibata puritas in eius præsentia patuit. Vt
enim visus oculorum si fuerit viatus quicquid videre
non potest, adesse non putat (frustra enim circumstat
oculos imago rerum præsens, si oculis integritas de-
sit) ita etiam Deus qui nunquam deest, frustra polluti-
tis animis præsens est, quem videre mentis cæcitas
non potest.

LACTAN. in lib. de fal. rel. Obuoluta in obscuro ve-
ritas latet; eaque vel contemptui doctis est, quia ido-
neis assertoribus eger; vel odio indoctis, propter in-
sitam sibi austeritatem, quam natura hominum procli-
uis in vitia, pati non potest. Nam quia virtutibus ama-
ritudo permixta est, vitia vero voluptate cõdita sunt;
illa offensi, sed hac deliniti, feruntur in præcep-
ta. Idem in lib. de vera religione & sapientia. Veritas
acerba & inuisa omnibus, qui virtutis expertes, vitam
suam mortiferis voluptatibus dederunt.

SEN. ad Lucil. epistola 53. Somnium narrare vigilan-
tis est, & vitia sua cõfiteri sanitatis indicium est. Quint.
8. lib. Pulcherrimi operis studio vacare, mens non ni-
si omnibus vitiis libera potest, primum quod in eo-
dem peccatore nullum est turpium honestorumque
confortium, & cogitare optima simul ac deterrima,
non magis vnius animi est, quam eiusdem hominis
esse bonum ac malum. Ex prouerbij sapientum. Vt au-
rialiquid contrahamus terras euertimus, vt autem
summum bonum occupemus, pectus scrutari piget,

De Eodem.

C A P. LXII.

BOETIVS lib. de cons. i.

Nubibus atris
Condita nullum
Fundere possunt
Sydera lumen.
Tu quoque si vis
Lumine claro
Cernere verum;
Tramite recto

Carpe callem,
Gaudia pelle:
Pelleris morem
Spemque fugato,
Nec dolor assit:
Nubila mens est
Vnclaque frans,
Hæc ubi regnant.

PROSPER. ubi supra. Scire volens &c. Require supra
cap. de passionibus animæ. Idem.

Non placeat vanis animum subnectere rebus:
Pestiferisque anidam mentem onerare cibis:

Affimilamus
Deo per men-
tis purita-
tem.

Amaritudo
virtutibus
permixta est.
vitiis vero
voluptati.

Sola mens qua
vitiis caret
potest studiis
vacare.

Ad scientiã
comparandã
oportet men-
tem passioni-
bus purgare,
vapulaque
vitiis & vir-
tutem colere.

A Cor mundum & sapiens fructu virtutis alatur;
Et Christi in nostro pectore regnet amor.
Ovidius in lib. de arte 2.
Est mora tanta brevis, lentescunt tempore cura.
Vanescitque absens, & noui intrat amor.
Prudentius ubi supra.
O quoties animam, vitiorum peste repulsa,
Sensimus incaluisse Deo, quoties tepescit
Celeste ingenium, luctum post gaudia, tetra
Gessisse in stomacho.

De Spectaculis natura.

C A P. LXIII.

TVLL. in dialogo ad Hortensium. Est autem animo-
rum ingeniorumque naturale quasi pabulum
quoddam, contemplatio naturæ. Didimus ad Alexan-
dram. Nulla nos ludicra, vel spectacula, nec equina
certamina, nec scenicas turpitudines affectamus. Sed
theatrum cum spectare volumus, nostrorum operum
monumenta relegimus; quæ cum sint maxime ridenda,
deflemus. Alia porro nobis spectacula exhibet mundi
machina, diuersasque voluptates, in qua videmus cæ-
lum pulchrè formatum signorum varietatibus, stella-
rumque fulgoribus, rutilares pelagus purpureo colore
venustatum germanam terram amplecti; cuius multi-
formes pisces, per æquoreas vndas saltus exercent.
Camporum etiam videntium specie delectamur, ex
quibus odor gratissimus flores suauitatis exhalans,
oculos simul pascit & animum. Nemorū quoque opa-
citas, & fontium aridet amenitas, quam variæ simul
alites, musicis concentibus personantes, dulce melos
componunt. Hæc sunt naturæ spectacula, quæ & mu-
tari difficile est, & refutare culpabile.

SEN. de naturalibus lib. 4. Quamdiu decurrunt soli-
ta, magnitudinem eorum consuetudo subducit. Ita
enim à natura compositi sumus, vt nos quotidiana,
etiam si admiratione digna sunt, transeant, & minima
quæque rerum, si insolite prodierint, dulce spectacu-
lum fiant. Fulg. in li. Mythol. 2. Diogenes Cincus cum
dolore rami torqueretur, & vidisset homines ad am-
phiteatrum currentes, aiebat: Qualis hominum stul-
ticia, currunt spectare feris homines repugnantes, &
me prætereunt cum naturali dolore certantem. Auctor.
D Aristoteles vt legitur, sciscitante Alexandro quo do-
cente profiteretur se scientem; rebus inquit ipsis quæ
non nouerunt mentiri. Virg. in Geor. li. 1.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Tul. in li. de diuinatione 1. Si quis mortalis colliga-
tiones omnium causarum animo perspicere posset,
nihil eum profecto falleret. Prosper in lib. Epigramm.
En miris operum signis ostenditur Auctor:
Auctoremque suum, condita quæque canunt.

De Contemplatione diuinorum secundum philosophos.

C A P. LXIV.

SEN. in naturalibus quest. lib. 1. Nunc quidem gratias
ago, cum rerum naturam, non ab hac parte video,
qua publica est, Sed eius secretiora intraui, & disco
quæ vniuersi materia sit, qui auctor aut custos, quid sit
Deus, ne in se intendat, an & ad nos aliquando
respiciat; faciatne quotidie aliquid, an semel fe-
cerit; necesse est utique eadem ipsa quæ facit aut fe-
cerit, illi placere: cui nisi optima placere non pos-
sunt; nec ob hoc minus liber est & potens; ipse enim
est necessitas sua; nisi ad hoc admitteret, nihil fuerat
nasci. Quid enim erat cur numero viuientium positum
me esse gauderem? an vt cibos ac potiones percola-
rem? vt hoc corpus casurum, ac fluidum, periturum-
que (nisi libidine impleatur) facirem; & ægri mini-
ster viuerem, vt mortem, cui nascimur omnes, time-
rem? detrahe hoc inestimabile bonum, & non est vita
tanti vt sudem & æluem. O quam contempta res est

homo.

Contempla-
tio naturalis
est naturale
mentis pabu-
lum & ma-
gnâ causâ
voluptatem.

Multa quo-
tidiana sunt
mirabilia,
quæ in soliti-
ta illa qua
tam auidè
spectare cu-
rimus.

Quid Deus
faciendū Em-
piedem.

Nihil est na-
scî nisi qua
natura cogi-
tationem con-
sequatur.

Contempla-
tio quæ n-
agere viden-

De eodem secundum poetas.

C A P. LXVIII.

HORATIUS in lib. epist.
Principibus placuisse viris non ultima laus est.
Ouid. in lib. Meth. 12.
Et obest sua gloria multis.
Idem in lib. Tristium 4.
Non paruas animo dat gloria vires.
Et facunda facit pectora laudis amor.

Idem in lib. de Ponto.

Excitat auditor studium, laudatq; virtus
Crescit in immensum, gloria calcas habet.
Matthæus in Tobia.

Non credas titulis fama, te consule, credo
Menti, nam canit mens sibi, fama fauet.
Martialis coquus.

Nolo virum, facili redimit qui sanguine famam;
Hunc volo laudari, qui sine morte potest.

AVCTOR. De hac quoque materia require supra cap. de
inani gloria, & de Hypocrisis, de ostentatione quoque, &
satiastia.

De Laude secundum philosophos.

C A P. LXIX.

VARRO in sententijs. Qui in magnis excellit, etiam
inuitus laudabitur. CASSIODORVS in epistola 13.
Debemus omnes bene gerentibus, vt eos laudis
comiterur assensus. Nam si equorum cursus clamori-
bus incitatur, & infonantium manibus agitur, vt à
mutis animalibus velocitas expetatur; quantum &
homines stimulari posse credimus, quos ad laudis
audiatem natos singulariter inuenimus. SYDONIVS
epistolari suo lib. 5. Vt autem vera laus ornat, ita falsa
castigat. TULLVS in Philippica 2. Sicut quidam mor-
bo aliquo, ob stuporem sensus, suauitatem cibi non
sentiant; sic libidinosæ & auaræ naturæ, laudis gu-
stum non habent.

SENECA in libro de remedijs fortuitorum. Malis dis-
plicere laudari est. IDEM ad Lucillum epistola 52. Quid
lætatis quod ab hominibus his laudatus es, quos ipse
laudare non potes? laudatio aliquid exhortationis af-
fert ipsis audientibus & animos adolescentium exti-
mulat. IDEM in libro de quatuor virtutibus. Parce lau-
da, vitupera parcus; tam triste sit tibi laudari à turpi-
bus, quam si lauderis ob turpia. TERENCE in Adel-
phis. Coram aliquem laudare verendum est, ne id ma-
gis assentandi causa fieri videatur.

SYMMACHVS vbi supra. Procliuior semper ad mi-
sericordiam via, bonis mentibus pater. VALERIVS lib.
3. Publica religione consecrata virtus, nulla priuata
laudatione indiget. IDEM in lib. 7. Aristoteles in neutra
partem de semetipso loqui debere prædicabat, quo-
niã laudare se vani, vituperare stulti esset. ENNODIVS.
Liberior iusto laudatio tantum gloriæ decerpit quan-
tum falsitatis adiecerit; sit enim vana narratio quæ
crescit ex mendacijs.

PLINIVS ad Iunium Maricum in epistola. Hoc ip-
sum amantis est, amatum non onerare laudibus. IDEM
ad Cornelium Zicianum. Præuam ac malignum est nō
admirari hominem admiratione dignissimū. QVINT.
lib. 2. Verecundius dicendum est sua quam aliena lau-
danti. Ex PROVERBIIIS sapientum Recte parem & in-
feriorem laudas, quia pertinet ad gloriam tuam. Item
quam magnum est non laudari, & esse laudabilem.

De Eodem secundum poetas.

C A P. LXX.

CATO vbi supra.

Cum te aliquis laudat, index tuus esse memento:
Plus alijs de te, quam tu tibi credere noli.

A Horatius in lib. epist.

Quid de quoque viro, & cui dicas sepe caueto:
Percussatorem fugito, nam garrulus idem.
Nec retinent paula commissa fideliter aures.
Et semel emissam volat irrenocabile verbum.
Qualem commendes etiam atque etiam aspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Ouidius in lib. Metam. 5.
Laudare parum est, laudemur & ipsi.
Idem in lib. 6.

Proh superi, quantum mortalia pectora ceca
Noctis habent, &c. Require supra de vitijs virtutum spe-
ciem præsententibus. Idem in lib. Tristium, & in lib. de
Ponto. Require in precedenti ca. Auðor. De hac iterum
materia require supra ca. de inani gloria, caterisq; supra-
dictis: capitulo quoque de adulatione.

De Dignitate.

C A P. LXXI.

AVCTOR. Sequitur de dignitate, quam secundo
loco Tullius inter species partis secundæ hone-
sti posuit, quia scilicet partim dignitate sui, partim
utilitate nos allicit. TULL. in Rhet. 1. Dignitas est alicuius
honestas, & cultus & honore digna, & verecunda auctori-
tas. Boetius de consola. lib. 2. Non autem virtutibus ex
dignitate, sed ex virtute dignitatibus honor accedit;
& collata improbis dignitas, nō modo non efficit di-
gnos, sed prodit potius & ostentat indignos. VALERIVS
Maximus lib. 3. Deforme est, quibus dignitate præstes,
ab his virtute superari. Ex proverbij sapientum. Igno-
minia loco est apud indignum dignitas.

SENECA ad Lucil. epistol. 4. Habemus auctoritate
senum, sed vitia puerorum. IDEM in epist. 80. Omnium
istorum, quos supra capita hominum, supraque tur-
bam, delicatos lætica suspēdit, personata felicitas est;
contemnes illos, si despoliaueris. Equum empturus
solui iubes stratum, vestimenta detrahis, ne qua cor-
poris vitia lateat; hominem vero inuolutum æstimas.
Quid de alijs loquor, si perpendere te vis, se pone pe-
cuniam, domum, dignitatem, intus te ipsum cōsidera;
tunc qualis sis alijs credis. AVCTOR. De hac quoque mate-
ria require superius ca. de bonis & malis moribus princi-
pum, & ca. de ambitione.

De Amplitudine diuitiarum.

C A P. LXXII.

TVLLIVS in Rhet. 1. Amplitudo est, potentia, vel
maiestatis, vel aliquarum copiarum, magna abun-
dantia. AVCTOR. De potentia vel maiestate multa su-
perius sub diuersis titulis iam posita sunt, videlicet c.
de ambitione, & de principatus recusatione, ca. quoq;
de moribus principum, & iterum inferius nonnulla
supponenda sunt, videlicet ca. de potentia, quam re-
putat Tullius inter vtilia, sicut virtutem & amplitudi-
nem inter honesta. Nunc autem pauca de diuitiarum
amplitudine inter honesta breuiter perstringēda sunt,
& primo de diuitiarum utilitate.

E TVLLIVS in Rhet. secunda. diuitiarum virtutis pedisse-
quæ sunt. SENECA ad Lucillum epistola 5. Infirmi ergo
est animi diuitias non posse pati. Horatius in lib. epist.

Vxorem cum dote, fidemque, & amicos:
Et genus, & formam regina pecunia donat.
Petronius.

Quisquis habet nummos securæ nauigas auræ:
Fortunamq; suo temperat arbitrio.

Carmina componit, declamat, concrepat omnes
Et peragit causas, si que Catone prior.
Parua loquor, quodvis nummis presentibus opta,
Eueniet, clausum possidet arca Ionem.
Iuuenalis lib. 1.

Quantum quisq; sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei. Martialis coquus.
Quas dederis solas semper habebis opes.

Vide cui su-
cretum com-
mittas et qui
commendas.

Quid digni-
tas.

Dignitas a-
pud indignū
ignominia
loco est.

Si vitijs
perpendere
seponi digni-
tatem & si-
milia ex-
trinsica.

Quid ampli-
tudo.

Diuitia vir-
tutis pedisse-
qua sunt.

Nūmici ob-
diū emia

Quid de-
ris solas sem-
per habebis
De opes.

Virtus lau-
dat & crescit.

Fama nō est
credendum.

Homo ad be-
ne agendum
laude stimu-
latur.

Proinde est à
turpibus &
ob turpia
laudari.

Vani est se
laudare, stulti
se vitupera-
re.

Amantis est
amatum nō
onerare lau-
dibus.

De Vanitate & incertitudine diuitiarum.

C A P. LXXIII.

VALERIUS lib. 6. Caduca nimium & fragilia, puerilibusque consentanea crepundis sunt ista, quæ vires & opes humanæ vocantur. Affluunt enim subito, repente labuntur; nullo in loco, nulla in persona, stabilibus nixa radicibus consistunt, sed incertissimo flatu fortunæ huc & illuc acta, quos in sublime extulerunt, improviso recusu destitutos, profundo cladiū miserabiliter immergunt. Itaque nec existimari nec dici bona debent, quæ ex inflictorum malorum magnitudine desiderium sui duplicent.

SENECA ad Luc. epist. 87. Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest, bonum non est: opes autem & lenoni & lanistæ contingunt, ergo bona non sunt. Cicero in oratione pro domo sua. Caduca sunt hæc & mobilia, non virtutis atque ingenij, sed fortunæ & temporum munera; quorum non tam facultas & copia extendenda est, quam in utendo opus est ratione, & in carento patientia.

Claudianus in maiori.

Magnas ingenij copia vincit opes.

Tibullus 2. libro.

Quid prodesse potest pondus graue diuitis auri?

Prætaque si fundant pinguis molle bones?

Quidve domus prodest Phrygiæ innixa columnis?

Aurataque trabes, marmorumq; solum?

Non me regna iuuant non Lidus aurifex amnis:

Nec quas terrarum sustinet orbis opes.

Hæc alij capiunt, liceat mihi paupere cultus;

Securo vita munere posse frui.

Somnia fallaci ludant temeraria nocte,

Es pauidas mentes falsa timere iubent.

Maximianus.

Quid mihi diuitia? quarum si dempseris usum.

Quamuis largus opum, semper egenus ero.

Horatius in lib. epist.

Quid mihi diuitia, si non conceditur vti?

Martialis coquus.

Callidus afflata nummos fur auferet arca.

Prosternet patrios impia flamma lares.

Debitor usuram pariter cum force negabit:

Non reddet steriles semina iacta fruges.

Dispensatorem fallax spoliabit amica:

Mercibus obstruclis obtinet vndarates.

Extra fortunam est quicquid donatur amicis:

Quas dederis solas semper habebis opes.

De incommodis diuitiarum secundum philosophos.

C A P. LXXIV.

PLAUTUS in Aulularia. Pecunia rerū ac sollicitudinum causa & caput est. Aulus Gellius in libro Atticarum nocturnum 10. Verum est, quod obseruato rerum usu sapientes viri dixere, multis egere qui multa habent, magnamque indigentiam nasci, non ex magna inopia, sed ex copia magna. Multa enim desiderantur ad multa quæ habes tuenda. Quisquis igitur multa habens, cauere ac prospicere velit ne quid egeat, neve quid ei desit, iactura opus esse sciat, non quaestu, & minus habendum esse, ut minus desit.

BORTIUS de consolatione lib. 2. O angustas inopesque diuitias, quas non habere totas pluribus licet, & ad quemlibet sine cæterorum paupertate non perueniunt; fugare indigentiam copia quaerimus. At hoc nobis in contrarium cedit, quippe pluribus adminiculis opus est, ad tuendam præiosæ suppellectilis varietatem; verumque illud est permultis indigere, qui permulta possidet. Item nunquam tua facies esse fortuna, quæ a te rerum natura fecit aliena.

SENECA ad Lucillum epistola 1. Nemo sollicito bono fruitur. Adicere diues aliquid diuitiis studet.

SPEC. DOCTRINALE.

A Dum de incremento cogitat, oblitus est usus, rationes accipit, forum conerit, fit ex domino procurator: multa tibi possem ostendere, quæ acquisita acceptaque libertatem nobis extorquent. Idem in libro de Moribus. Facilius est pauperi contemptum effugere, quam diuiti inuidiam.

SOCRATES. Felicitas semper subiecta est aduersis: Damnumque nisi ex abundantia raro venit. Secundus Philosophus. Quid sunt diuitiæ? auri pondus, curarum ministri, verecunda delectatio, insatiabilis inuidia, desiderium inexplabile, os excelsum, inuisa concupiscentia. Avetor. Sydonius etiam ait diuitias esse causam malorum, non quod ipsæ faciant aliquid, sed quia facturos irritant.

De Eodem secundum poetas.

C A P. LXXV.

HORATIUS in lib. epist. Imperat aut seruit collecta pecunia cuique.

Item.

Stultitiam patiuntur opes.

Ouid. in lib. de Remediis 2.

Diuitijs alium luxuriosus amor.

Idem in lib. Meta. 1.

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Iamque nocens ferro, ferroque nocentius aurum.

Procedit, prodit bellum quod pugnat utroque.

Iuue. lib. 2.

Præter peregrinos obscena pecunia mores.

Intulit, & turpi frogerunt secunda luce

Diuitia molles.

Idem in 4. lib.

Quam plures nimia congesta pecunia cura

Servangulat, cantabit vacuus coram latrone viator.

Pauca licet portes argenti vascula puri;

Nocte iter aggressus gladium contumque timebis.

Et nocte ad lunam trepidabis arundinis umbram.

Idem in 5. lib.

Magnis paria malis, cura maiore, metumque

Servantur, misera est magni custodia census.

Claudianus in maiori.

Quas mala collegis fallacis dextra parentis;

Hæc prius nati dextra refundis opes.

Idem in minori.

Diffusor honesti

Luxus, & humanas oblimat copia mentes.

Arator lib. 1.

Auri cessis amor, qui pectora semper adurit:

Quo capitur mortale genus, qua pullulat omnis

De radice malum; cuius violentius ardet

Ambitio; crescente modo; stimulantque rapinis,

Addita lucra famem &c.

Galtherus in Alexandreide. li. 1.

Auferre pecunia mores,

Non afferre potest.

Idem in 8.

Quid tibi diuitijs opus est, quæ semper anavis

Esuriem pariunt? quanto tibi plura parasti,

Tanto plura petis; & habendis acius ardet:

Sicque famem faciens, defilem copia nutrit.

Martialis coquus.

Ardua res hæc est, opibus non tradere mores:

Et cum tot Cræsos videris, esse Numam.

Auctori. De hac quoque materia require superius ca. de auaritia & cupiditate.

Quod Diuitia non sunt huiusmodi bona propria.

C A P. LXXVI.

SYDONIUS in epistolari suo lib. 5. Humana substantia rectius mente quam mole censenda est. Inter opes itaque quaslibet positi (quæ bona a stultis falso vocantur) si quid agimus nostrum est; si quid habe-

Damnū raro
venit nisi ex
abundantia.

Diuitijs ali-
tur luxurio-
sus amor.

Diuitia fa-
ciunt homines
timidos.

Quæ pariter
male colli-
git, filij solæ
peius effun-
dere.

Diuitia esu-
riem parit.

Non est homo
astimandus
ex diuitijs, sed
ex actibus.

mus alienum. Seneca ad Luc. epist. 8. Alienum est quicquid oprando euenit. Non est tuum. fortuna quod fecit tuum. Idem in 47. Quomodo stultus est, qui equum erupturus. non ipsum inipicit, sed stratum eius & fratres; sic qui hominem ex veste aut ex condicione aestimat.

Exemplum.

TVLL. in libr. de Paradoxis. Nihil meum vel cuiusquam alterius est, quod auferri vel amitti potest. Varro in sententijs. Nemo suum putet quod extra ipsum est: vir bonus patriam suam quocunque it secum fert, & omnia sua custodit. Valerius Bias Prieneus, cum patriam eius Priensem hostes inuaderent, omnibus pretiosarum rerum pondere onastis fugientibus, interrogatus quid ita nihil ex bonis suis secum ferret. Ego certe inquit bona mea omnia mecum porto: pectore enim illa gestabat, non humeris nec oculis visenda, sed animo estimanda, quæ domicilio mentis inclusa, manibus mortalium labefactari nequeunt, & ut manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt.

Diues qui
minimum
cupit.

LACTANTIUS in libr. de falsa sapientia. Detracta diuitibus insolentia & iniquitate, nihil intererit, utrum alij diuites, alij pauperes sint, cum animi pares fuerint. Ex prouerbijs sapientum. Nihil proprium ducas quod mutari potest. Quis est pauper? qui sibi videtur diues. Et quis plurimum habet? qui minimum cupit.

Bona inforti
nullis sunt
damnis obnoxia.

Prosper in libro epigrammatum.
Terrenis opibus cum diues gaudet iniquus,
Verisæ miserum nescit egere bonis.
Cum licet aduersis cessantibus omnia parcant:
Lege tamen mortis sit faciendus inops.

Vera nobilitas
est virtus.

At bona inforti nullis obnoxia damnis:
Hostes furta, ignes, & mare non metuant.
Omnis virtutum semper substantia salua:
Invisis Christi munera nemo rapit.
Galtherus in Alexandreide lib. 1.
Auferre pecunia mores,
Non asferre solet.
Quem vero morum non rerum copia ditat:
Quem virtus extollit, habet quod præferat auro.
Non eget exterius, qui moribus intus abundat.
Nobilitas sola est animus qua moribus ornat.
Horatius in lib. Epist.
Forte per angustam tenuis vulpecula rimam
Reperat in cameram sinuenti, passaque rursus
Ire foras pleno tendebat pectore frustra.
Cui mustela procul, si vis ait effugere istinc,
Macra canum repetes arctum quem macra petisti.

Auctor. De hac quoque materia plenius supra require capitulo de intelligentia & rerum astimatione cap. quoque de praua mente.

De Diuitijs contemnendis.

C A P. LXXVI.

Quietissime
vixerunt ho-
mines subla-
tis meum &
tuum.

VARRO in sententijs. Eo animo dimittendæ sunt diuitiæ, quo accipiendæ. Ex prouerbijs sapientum. Qui paupertatem timet quàm timidus est. plurimum habet is qui minimum cupit. Quietissime quoque viuerent homines, si duo verba de medio tollerentur, meum & tuum. Tertullianus in Apologético. Diogenes lutulentis pedibus superbos Platonis thoros alia superbia conculcat.

Saluum est
quicquid plu-
ribus prodest.

LACTANTIUS in libr. de falsa sapientia. Laudatur Democritus quod agros suos reliquerit, eosque pascua publica fieri passus sit, probarem quidem si donasset, sed nihil sapienter fit, quod si ab omnibus fiat inutile ac malum sit; at hæc negligentia tolerabilis. Quid ille qui patrimonium in nummos redactum effudit in mare? ego dubito vitum vesanus ac demens fuerit; abite inquit in profundum malæ cupiditates: Ego vos mergam, ne ipse mergar à vobis. Si tantus pecuniæ contemptus est, fac illo beneficium, fac humanitatem, largire pauperibus; potest hoc quod perditurus es multis succurrere. Imitare saltem infaniam Tuditani, sparge populo diripiendam; potes & pecuniam

A effugere, & tamen bene collocare; quia saluum est quicquid pluribus prodest.

SENECA ad Lucil. Epistol. 17. Proice ista omnia si sapias, immo ut sapias, & ad bonam mentem magno cursu & totis viribus tende. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Idem in epistola 20. Non licet diuitias in sinu positas contemnere. Ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi diu multumque miratus, quod ad se venerint ridet, suasque magis audit esse quam sentit. Cato in libro de Moribus.

Sapiens magis
audet diui-
tias esse suas
quam sentit.

Despice diuitias si vis animo esse beatus.

Quis qui suscipiunt mendicant semper auari.

Auctor. De hac quoque materia superius require c. de liberalitate, & etiā inferius ca. de contemptu seculi, & de prosperitatis vanitate.

B

De Bono paupertatis secundum philosophos.

C A P. LXXVIII.

SECUNDVS Philosophus. Quid est autem paupertas? odibile bonum, sanitatis mater, curarum remotio, sapientiæ reparatrix, negotium sine damno, possessio absque calumnia, sine solitudine felicitas. Seneca ad Lucil. epistola 17. Multis ad philosophandum obstitere diuitiæ; paupertas expedita est, securæ est, non circumstat illam turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas: facile est pascere paucos ventres, & bene institutos; & nihil aliud desiderantes quàm impleri: paruo fames constat, magno fastidium; paupertas contenta est instantibus desideriis satisfacere. cur ergo hanc contubernalem recuses, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura; frugalitas autem paupertas voluntaria est.

Paupertas
odibile bonum
est.

Ut animus
vacet, oportet
ut pauperis
vel pauperi
similis.

IDEM in epistola 20. Quod tuo beneficio scire non potes, paupertate scies. Illa enim veros certosque amicos retinebit: discedet qui non te, sed aliud sequebatur. Nonne vel ob hoc vnum amanda est paupertas, quod à quibus ameris ostendat? O quando ille veniet dies, quando nemo in honorem tuum metietur: huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta. Valerius 4. libr. Quorsum attinet, D aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miseriarum statu ponere; cum & illarum frons hilaris, multis intus amaritudinibus sit repleta, & eius horridior aspectus, certis & solidis bonis abundet? Quintil. cap. 7. Paupertatis proprium est, ubi alia deficiunt, exercere libertatem. Idem in 14. Improbius quoque pauperes amant. Ex prouerbijs sapientum. Hominem experiri multa paupertas iubet. Petronius. Nescio quomodo bonæ mentis foror est paupertas.

Bona mentis
foror est pau-
peritas.

De Eodem secundum poetas.

C A P. LXXIX.

OVIVVS de remedijs. 2.
Diuitijs alit ut luxuriosus amor.
Non habet unde suum paupertas pascat amorem.
Luc. in libr. 1.

Fecunda virorum.

Paupertas fugitur.

Idem in libr. 5.

Dat vires fortuna minor.

O vita tua, facultas

Pauperis, angustique lares:

O munera nondum.

Intellecta Deum.

Fortunatus

Pauper in angusto regnat habendo Deum.

Inuenius libr. 1.

Felices humiles, pauper quos spiritus ambit,

Illos nam cali regnum sublime receptat.

Vita pauperis
tuta & regia
est.

De hoc quoque require supra cap. de sufficientia, sine paupertate voluntaria. Dicebat autem Arist. ut legitur, solum se incommodum paupertatis pati, quod non posset egentibus subuenire. Iuven. lib. 1.

*Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit &c.
Commune id vitium, hic vivimus ambitiosa paupertate omnes.*

De Securitate eiusdem secundum philosophos.

C A P. LXXX.

SENECA in Thyeste.

*O quantum bonum est,
Obstare nulli, capere securas dapes?
Flumi iacentem scelera non intrant casam
Tutusque mensa capitur angusta cibus,
Venenum in auro bibitur,
Malam bona fortuna praeferre licet.*

Idem in epist. ad Lucil. 5. Apud Hecathonem nostrum inueni cupiditatum finem etiam ad timoris remedia proficere. Desines inquit timere, si sperare desieris. Idem in 12. Ille beatissimus est & securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine expectat. Idem in 13. Etiam in obfessa via pauperi pax est.

Idem in 15. Quam iucundum est nihil poscere; quam magnificum est plenum esse, nec ex fortuna pendere. Idem in 17. Paupertas expedita est, secunda est, non circumstat illam turba feruorū, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Idem in 20. Pauperibus inest, sine qua nihil est iucundum, securitas. Idem in 87. Nunquam maior est animus, quam ubi aliena seposuit, & fecit sibi pacem nihil timendo, fecit sibi diuitias nihil concupiscendo.

VALERIUS li. 7. Cum Giges, armis & diuitiis opulentissimo Lidiae regno inflatus, Phitium Apollinem sciscitatum venisset, an aliquis mortalium se felicior esset, ex abdito sacrarum specu vox insonuit, quae Aglaum Sophidium ei prae tulit. Is erat Archadū pauperimus, sed aetate senior, terminos agelli sui nunquam excesserat. Sic ergo insolenter de fortitudinis suae fulgore glorianti respondit Apollo, magis se probare securitate ridens tugurium, quam tristem curis & sollicitudinibus aulam, paucasque glebas pauoris expertes, quam arua Lidiae pinguis sima metu referta; & vnum aut alterum facilis tutelae iugum bouum, quam equitatum voracibus impetibus onerosum; & horreolum usus necessarii, nullique minus appetendum, quam thesauros expositos insidiis & cupiditatibus omnium. Ita Giges dum a stipulatore vanae opinionis Deum habere concupiuit, ubi nam solida esset felicitas didicit.

De eodem secundum poetas.

C A P. LXXXI.

VCANVS 5. lib. O vitæ tuta facultas pauperis, &c. ut supra. Iuue. 4. lib. Cantabit vacuus coram latrone viator. Tibullus libro primo.

*Diuitias alius fuluo sibi congerat auro:
Et teneat culti iugera multa soli.
Quem labor assiduus vicino terreat hoste,
Marta cui somnos classica pulsa fugent.
Me mea paupertas vna traducat in eris:
Dum meus exiguo luceat igne focus.
Et vos exiguo pecori furesque lupique
Parcite, de magno est præda petenda grege.*

Idem in 2.

*Non me regna inuuant, non Lidius aurifer amnis:
Nec quas terrarum sustinet orbis opes.
Hoc alij cupiunt, liceat mihi paupere cultu,
Securo vita munere posse frui.*

Auctor. De hoc quoque require supra ca. de sufficientia, & quoque de diuitijs, & de bono paupertatis.

De amicitia.

C A P. LXXXII.

SEQUITUR de bono amicitiae, quam quarto loco ponit Tull. in 2. honesti genere. Tull. in rhetor. 2. Amicitia est voluntas erga aliquem bonarum rerum illius ipsius causa quem diligit cum pari voluntate. Idem in li. de amicitia. Amicitia omnibus rebus humanis praeposenda est. Nihil enim est tam naturae aptum, tamque conueniens ad res secundas vel aduersas. Quanta sit vis amicitiae ex hoc potest intelligi, quod ex infinita societate generis humani quam conciliant ipsa natura, ita contracta res est, & adducta in angustum, ut omnis charitas inter duos vel inter paucos concilietur. Est autem amicitia nihil aliud nisi omnium diuinarum humanarumque rerum cum benevolentia & charitate consensus. Quidam diffiniunt amicitiam paribus officiis & voluptatibus, sed hoc quidem est nimis exiguum & vtiliter ad calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum & datorum. Ditiore enim & affluentior videtur esse amicitia, nec obseruare restricte quin plus reddat quam accipit. Neque enim verendum est ne quid excidar, aut ne quid in terram defluat, aut plus equo in amicitiam conferatur.

SECVNDVS Philosophus. Quid est amicitia? aequalitas animorum; quid amicus desiderabile nomen, homo vix apparens, infelicitatis refugium, indefinens felicitas. Seneca de beneficijs lib. 6. Nescis quantum sit amicitiae praeium, si non intelligis te ei daturum cui amicum dederis, rem seculis ratam, quae non alicui magis deest, quam ubi creditur abundare. Neminem tam alte secula posuerunt, ut non illi amicus eo magis desit, quo nihil absit: Calcidius in proemio super Timaum Platonis & Socrates in exhortationibus suis virtutem laudans, cum omnium bonorum totius prosperitatis consistere causam penes eam diceret, addidit ipsam esse solam quae res impossibiles ad possibilem redigeret facilitatem. Praclare. Quid enim generosam magnanimitatem vel aggredi piget, vel ceptum fatiget, ut tanquam victa difficultatibus se temperet a labore. Eadem est (ut opinor) vis amicitiae, parque impossibilium penae rerum extricatio, cum alter ex amicis iubendi religione, alter patendi voto, complaciti operis adminiculetur effectui.

Quid in lib. de Ponto.

Nomen amicitiae barbara corda mouet.

Cato ubi supra.

Dilige sic alios ut sis tibi charus amicus.

Sic bonus esto bonis, ne te mala damna sequantur.

De Vtilitate, & iucunditate amicitiae.

C A P. LXXXIII.

TULLIVS in libr. de amicitia. Amicitia omnibus rebus humanis praeposenda est. Nihil enim est tam naturae aptum, tamque conueniens ad res secundas vel aduersas: sed hoc primum scio, amicitiam nisi in bonis esse non posse. Secundas enim res amicitia splendidiore facit, aduersas partiens communicansque leuiore. Quomodo potest vita esse utilis, quae non amici mutua benevolentia conquiescit? Quid enim dulcius, quam habere cum quo audeas sic loqui ut tecum? quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis aequae ut tu gauderet. Aduersas vero ferre difficile, nisi esset qui istas grauius & quam tu ferret. In vera amicitia, non tam utilitas parata per amicum; quam amor ipse delectat, amicitiarum sua cuique permanet stabilis & certa possessio, ita ut etiam si illa maneant, quae sunt quasi dona fortunae cum vita inculta & deserta ab amicis, iocunda esse, non possit. Veretrima quaeque

(ut ea

Quid amicitia, & quod nulli rei se praeposenda.

Amicitia non requirit aequalitatem in datis & acceptis.

Amicitia ubi maxime deest ubi creditur abundare.

Amicitia non nisi in bonis esse potest.

Amicitia in prosperis & aduersis utilis.

(ut ea vana quæ vetustatem ferunt) debent esse suauissima. Maxima enim vis est vetustatis & consuetudinis.

QVINIL. 8. causa. Non reperio quid in rebus humanis excogitare præstantius amicitia, quod concordia contra fortunam maius auxilium. Quid enim foret humano genere felicius, si omnes esse possent amici; non bella, non seditiones, non latrocinia, non lites, cæteraque mala quæ hominibus ex seipsis nata sunt, fortunæ accessissent. Ex proverbijs sapientum. Animi beneuoli coniunctio magna est cognatio. Quid dulcius quàm habere cum quo omnia audeas, quem sic credas ut re, sic loquaris ut tecum. Quanti tales amicos habere voluerunt, & ipsi tales esse non possunt. CATO vbi supra.

Utilius est regno meritis acquirere amicos.

Hecaton. Stoicus. Quæris quid profecerim? amicus mihi esse cæpi.

De Fidelitate & constantia amicitie.

C A P. LXXXIV.

TULLIUS de amicitia. Boni viri & sapientis est hæc duo tenere in amicitia; primum ne quid fictum vel simulatum sit (Aperite enim odisse magis ingenium est, quàm fronte occultare sententiam) Deinde non solum allatas ab aliquo criminationes repellere, sed nec ipsum quidem suspiciosum esse, semper existimantem aliquid ab amico esse violatum. accedat huc oportet suauitas quædam sermonum atque morum, haud mediocre condimentum amicitie. Idem in libro de natura Deorum. Nihil est virtute amabilius, quam qui adeptus fuerit, vbiunque gentium erit à nobis diligitur. Amicitia si ad fructum nostrum referimus, & non ad illius commodum quem diligimus, non est amicitia, sed mercatura quædam utilitatum suarum. Prata & arua & pecudes hoc modo diliguntur, quòd ex eis fructus capiuntur: homini autem charitas gratuita est.

VAL. libr. 4. Sinceræ fidei amici præcipue in aduersis rebus cognoscuntur, in quibus quicquid præstatur, totum à constanti benevolentia proficiscitur; felicitatis autem cultus, maiore ex parte adulationi quàm charitati erogatur. Certè suspectus quoque est, eo quòd prius semper petat quàm impendat. Damon & Phitias Pythagoræ discipuli, tam fidelem inter se iunxerunt amicitiam, ut cum alterum ex his Dionysius Syracusanus interficere vellet & hic tempus ab eo, quo priusquàm periret, domum profectus, ordinaret res suas, impetrasset: alter vadem se pro eius reditu tyranno dare non dubitauit. Appropinquante autem præfinita die, nec illo redeunte, unusquisque stultitiæ tam temerarium sponsores damnauit: At in nihil se de amici constantia metuere prædicabat. eodem itaque momento & hora Dionysio constituta, qui eam acceperat superuenit. Et admiratus tyrannus amborum animum, supplicium fidei remisit, eosque insuper ut ipsum in societatem amicitie tertium gradum vltima cultorum benevolentia, recipient, rogauit. Ecce, vires amicitie mortis contemptum ingenerare, vitæ dulcedinem extinguere, crudelitatem mansuefacere, odium in amorem convertere, penam beneficio pensare potuerunt.

SYDONIUS in epist. suo lib. 5. Perfecta dilectio non tam debet recolere quid officiorum soluerit, quàm meminisse quid debeat. his quos amplius diligimus, plus timemus. SYMMACHUS in epistol. suo. Iusta coniectura est quæ de amicorum pondere & æstimatione colligitur: ex meo animo metior amicitiam non posse sentire officiorum societatem. QUINTUS CURIUS libr. 4. Nemo fideliter diligit quem fastidit.

Seneca in Thyeste.

Quos verus amor tenuit tenebis.

Idem in Hercule furente.

A Odit verus amor, nec patitur moras.

Plinius in epist. ad Iunium maricum. Hoc ipsum, amantis est amicum non honorare laudibus.

Sueto. vbi supra lib. 2. Augustus Cæsar amicitias non facile admisit, & constantissime retinuit.

Prudentius vbi supra.

Cedant metus, & labor, & vis;

Et scelus, & placida fides fraus inficiatrix.

Quod sapimus coniungat amor, quod viuimus vno

Conspirat studio, nil dissociabile firmum.

Claudianus in Maiori.

Non querit pretium vitam qui debet amori.

Galtherus in Alex. libr. 5.

Verus amor miserum qui non fastidit amicum.

B

Quid pro amico faciendum sit & quid non.

C A P. LXXXV.

TULLIUS in libr. de offic. 1. Amicis, & non tribuere quod recte possis, & tribuere quod non sit æquum, contra officium est. Honores, & diuitiæ, & voluptates, & cætera huius generis quæ videntur vtilia, nunquam amicitie anteponenda sunt. At neque contra rempublicam, neque contra iusiurandum ac fidem, amici causa vir bonus faciet, etiam si iudex fuerit de ipso amico. Ponit enim personam amici, cum induit iudicis: sed tantum dabit amicitie, ut amici causam malit esse veram: & ut morandæ litis tempus quoad leges permiserint accommodet. cum autem iuramento sententia dicenda sit, meminerint se Deum testem adhibere. Si omnia facienda sunt quæ amici volunt, non amicitie tales, sed coniurationes putandæ sunt. Cum id quod vtile videtur in amicitia, cum eo quod honestum est comparatur, iaceat utilitatis species, valeat honestas: & cum in amicitia quæ honesta non sunt postulantur, religio & fides anteponantur amicitie.

IDEM in libr. de amicitia. Nulla est excusatio peccati, si amici causa peccaueris. Nam cum conciliatrix amicitie virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris. Quod si rectum statuerimus, vel concedere amicis quicquid velint, vel impetrare ab eis quicquid velimus; perfectæ quidem sapientie sumus, si nihil habeat res vitij. Hæc igitur lex in amicitia sancitur, ut neque rogemus res turpes, neque rogati faciamus. Turpis enim excusatio hæc est & minime accipienda. Si quis contra rempublicam amici causa se fecisse fateatur. Hæc igitur prima lex amicitie sancitur, ut ab amicis honesta petamus, & amicorum causa honesta faciamus. Consilium vero libere dare gaudeamus, plurimumque in amicitia, amicorum bene suadentium valeat auctoritas. Multa quæ nostri causa nunquam faceremus, causa amicorum facimus. quæ enim in nostris rebus inhonestæ, in amicorum fiunt honestissimæ, ut precari pro amico indigno, in aliquem acerbius inuehi pro eo.

VAL. libr. 6. Rutilius cum amici cuiusdam iniustæ rogationi resisteret; Isque cum indignatione dixisset, quid ergo mihi opus est amicitia tua; si quod rogo non facis? Respondit, immo quid mihi tua, si propter te aliquid inhonestè facturum sum?

Claudianus in Maiori.

Multis delicta suere

Nexus amicitia.

Cato vbi supra.

Quod iustum est petito, vel quod videtur honestum.

Nam stultum est petere quod possit iure negari.

Dilige sic alios &c.

Regere supra cap. de amicitia.

Verus amor non patitur moras nec miserum fastidit amicum.

Hæc est causa ad id gravissima.

Disparitas rei dispari iudicio sequitur.

Inter quo simulamur sua cernitur.

Religio & fides sunt amicitie præfrenda, honores vero & diuitia minime.

Lex amicitie.

Exemplum.

Amicorum omnia communia.

Amici et cogitatione communi sunt.

Pulchra concordia sanctis rebus.

Quod

Animi beneuoli coniunctio magna est cognatio.

In amicitia requiritur absentia simulationis & suspitionis, necesse est sit gratuita.

Amicus in aduersis præcipue cognoscitur, adulator in prosperis. Exemplum.

Quos amplius diligimus his plus timemus.

Quod Amicitia vera nisi inter bonos non sit.

C A P. LXXXVI.

TULLIUS de offic. libr. 2. Quia vero id ipsum quod honestū decorumque dicimus, per se nobis placet, animosque omnium natura sui commouet: Idcirco illos in quibus hoc esse remur, à natura ipsa diligere cogimur; atque hoc quidem est causa diligendi grauissima. *Idem in lib. de amicitia.* Nihil est tam apertum naturę, tamque conueniens ad res secundas vel aduersas, quàm amicitia; sed hoc primum scio, amicitiam nisi in bonis esse non posse. Negant etiam quęquàm esse virum bonum nisi sapientem: sed illam sapientiam interpretantur, quam nemo adhuc mortalis est assecutus. Nihil est virtute amabilius, nihil quod magis alliciat ad diligendum, quippe cum propter veritatem & probitatem, etiam eos quos nunquam vidimus diligimus. Bonos boni diligant, asciſcantque sibi quasi propinquitatem communi vinctos, atque natura. Nihil enim est appetentius similitudinis, atque rapacius, quàm natura. Disparēs mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias. Nec ob vllam aliam causam, boni improbis, & improbi bonis, amici esse non possunt, nisi quia tanta est inter eos, quanta maxima potest esse studiorum distantia. In talibus autem stabilitas amicitie confirmari potest, qui beneuolentia iuncti, primum cupiditatibus, quibus ceteri seruiunt impetant; deinde æquitate & iustitia gaudent, omniaque alter pro altero suscipit, nec quicquam nisi rectum & honestum alter ab altero petit; nec solum colūt se inter se & diligunt, sed etiam verentur. Nam ornamentū amicitie tollit, qui ex ea tollit verecundiam; perniciosusque in his furor est, qui existimant, libidinum peccatorumque omnium, in amicitia patere licentiam. virtutum enim amicitia adiutrix à natura data est, nō vitiorum comes; ut quoniam solitaria non posset virtus ad ea quę summa sunt peruenire, coniuncta & sociata cum altera, perueniret. Sidonius vbi supra li. 2. Non magis cordi esse debet aut voluptati ager cum redditibus amplis, quàm vicinus equalis bonis moribus. Galtherus in Alexandreide lib. 8. Firmissimus inter equales, interque pares est nodus amoris.

De Concordia & communitate amicorum.

C A P. LXXXVII.

TERENTIUS in Adelphis. Verus verbum hoc est, communia esse amicorum inter se omnia. *Salustius in Catilinario.* Idem velle & idem nolle ea demum vera amicitia. Ita si quis etiam à culpa vacuus, in amicitiam prauorum inciderit, quotidiano vsu atque illecebris, facile par, similisq; ceteris efficitur. Idem in Iugurthino. Omnes eadem cupere, eademq; odisse inter bonos amicitia, inter malos factio est.

Boetius in lib. Hypothesicorum syllogismorum. Hoc in se obtinet proprium munus amicitie, ut nolit habere solitarias cogitationes. Nam quod honeste quisq; cogitat, nulla promptius quam ei quę diligit confiteretur. *Sen. ad Luc. epist. 3.* Tam audacter cum amico loquere quam tecum, tu quidem ita viue, ut nihil tibi comittas, nisi quod committere etiam inimico tuo possis. *Idem in 4. 8.* Cōsortium rerum omnium inter nos facit amicitia. Omnia cum amico communia habebit, qui multa cum homine.

Hier. contra Rufinum. Pythagorica sunt hæc amicorum omnia esse communia, & amicum seipsum esse alterum.

Ouid. in libr. Trist. 4.

Hi duo corporibus, mentibus unus erant.

Prosper vbi supra.

Moribus in sanctis pulchra est concordia pacis.

A

Arator lib. 2.

Repellitur error

In diuersa trahens, cum spiritus efficit vnum.

Prudentius vbi supra.

Quod sapimus coniungat amor &c.

Require supra de fidelitate amicitia.

De Fomentis amicitia.

C A P. LXXXVIII.

TULLIUS de offic. libr. 1. Vita, victusque communis, consilia, sermones, exhortationes, interdum etiā obiurgationes, maxime in amicitia vigent: Estque illa iucundissima amicitia quam similitudo coniugauit. *Idem in li. de amicitia.* Firmamentum stabilitatis & cōstatię quam in amicitia quærimus est fides. Hi qui superiores sunt submittere se debent in amicitia, & sic quodammodo inferiores extollere. *Hecaton Stoicus.* Si vis amari ama. *Ex prouerbijs sapientum.* Ab amante lachrymis redimas iracundiam. Ita amicum habeas, ut hunc fieri posse inimicum putes. Ab alio semper incipiat dissensio, à te vero reconciliatio. Amicorū paupertati succurre, immo potius occurre. Item amicos admone secreto, palam lauda.

Cato vbi supra.

Vincere cum possis, interdum cede sodali:

Obsequio dulces quoniam resinentur amici.

Ira odium generat, concordia nutrit amorem:

Sunt quadam qua ferre decet patienter amicum.

Ouidius in libr. de arte 3.

Ut ameris amabilis esto.

Dulcibus est verbis alliciendus amor. Idem in libr. 3.

Non tumeat in vultu damnoſa superbia nostra:

Mollibus est oculis alliciendus amor.

Matthæus in lib. de Tobia.

Est brauius dignus amoris amor.

Auctor. De hac quoque materia require supra, c. de vita sociali.

De impedimentis amicitia.

C A P. LXXXIX.

TULLIUS in li. de offi. 3. In amicitia maxime perturbant officia, quibus & nō tribuere quod recte possis, & tribuere quod non sit equum, contra officium est. *Idem in lib. de amicitia.* Scipio nihil difficilius esse dicebat, quàm amicitiam vsque ad extremum vitæ diem permanere: Interdum enim dirimitur contentione luxurię, vel alterius incommodi, quod idem adipisci vterque non potest. Pestem vero nullam esse maiorem in amicitia, quàm in plerisq; pecunię cupiditate, in optimis quibulq; certamen honoris & glorię, ex quo inimicitias maximas sæpe inter amicissimos extitisse videmus: vere amicitie difficillime reperiuntur in illis, qui in honoribus reipub. versantur. Vbi enim inuenias, qui honorem amici suo anteponat? sciendū etiam nullam in amicitia maiorem esse posse quàm adulationem, quę est vitium hominum leuium ac fallacium, ad voluptatem omnia loquentium, nihilq; ad veritatem, præterea cum in hoc vis amicitie consistat, ut vnus quasi animus ex pluribus fiat, quomodo id fieri poterit, si nec in vno vnus animus erit, sed varius & cōmutabilis & multiplex. Nulla est hæc amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est.

Plantus in Anularia. Conuentus & debacchationes & iocastriola, non quæro ut amorem pariant, vtinam nihil odiorum darent. *Symmachus in epistol. suo.* Faciat affectio tenerior, ut sit querela procliuor. Molis est animus diligentis, & ad omnem sensum doloris arguitur. Si negligētius tractes, cito marcescit ut rosa; si durius teneas liqueſcit ut Lilium. *Ex prouerbijs sapientum.* Amici vitia vbi feras, facis tua.

Sedulius in carmine Pascali libr. 1.

Iucundissima est amicitia quæ similitudo coniungat.

Ut ameris amabilis esto.

In amicitia magna pestis est luxuria, auaritia, ambitio, adulatio, &c.

Affectio tenerior efficit ut sit querela procliuor, quia mollis est animus diligentis.

Pone supercilium, si te cognoscis amicum.
Prudentius ubi supra.
Cedant metus & labor & vis &c.
Require supra c. de fidelitate & constantia amicitia.
Horatius in libr. epist.
Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi:
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi:
Potiores bibuli media de nocte phaleri,
Oderunt porrecta negantem pocula.

De Initijs fortuna secundum philosophos:

C A P. XC.

VARRO in sententijs. Amici diuitem palea sunt circa grana, vis amicum experiri, calamitosus fias. Quintil. cap. 13. Minus debetur homini, qui ideo tantum aliquem amat, quia necesse est. Nescis an diligat, cuius experimenta non habet nisi felicitas. Val. lib. 4. Sincere fidei &c. Require supra cap. de felicitate, & constantia amicitia.

Amici unde probatur in-
de fugiunt,

Seneca ad Lucill. epistola 9. Qui utilitatis causa assumptus est, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit; hac reflorente amicorum turba circumfledet, circa euerfos solitudo est; & inde amici fugiunt, ubi probantur. Necesse est enim iniria inter se exitusque conueniant. qui amicus esse cepit quia expedit, placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, si vllum in illa placet præter ipsam: negotiatio est ista, non amicitia, quæ ad commodum accedit.

Familiaris
inimicus est
maxima pe-
stis.

Tull. in libr. de amicitia. Tarquinum scilicet Bruti auunculum exultantem dixisse ferunt, tunc primum se intellexisse quos fidos habuisset amicos, quos infidos, cum iam neutris gratiam referre posset. Boetius in libr. de consol. 3. Quemque felicitas amicum fecit, infelicitas faciet inimicum, nulla pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus.

De eodem secundum poetas.

C A P. XCI.

OVIDIUS in libr. de Ponto.
Nil nisi quod prodest clarum est, en detrabe mētē
Spem fructus, amide nemo petendus erit.
En redditus iam quisque suos amat, & sibi quid sit
Vtile, sollicitis computat articulis.
Illud amicitia quondam venerabile nomen
Prostat, & in questu pro meretrice sedet.
Diligatur nemo nisi cui fortuna secunda;
Qua simul intonuit, proxima quoque fugat.
En ego non paucis quondam munus amicis,
Dum flauit ventis aura secunda meis.
Vt fera morbofo iunuerunt aquora vento;
In medijs fracta naue relinquo aquis.
Vulgus amicitias utilitate probat.
Turpe erit in miseris veteri tibi rebus amico,
Auxilium nulla parte tulisse tuum.
Turpe sequi casum, & fortuna cedere; amicum,
Et nisi sit felix, esse negare suum.
Idem in libr. Tristium.
Vix duo tresve mihi de tot superstes amici:
Cetera fortuna non mea turba fuit.
Illud amicitia sanctum & venerabile nomen,
Re tibi pro vili sub pedibusque iacet.
Donec eris felix multos numerabis amicos
Tempora si fuerint nubila solus eris.
Horrea formice tendunt ad mania nunquam:
Nullus ad amissus ibit amicus opes.
Mabile sic sequitur fortuna limina vulgus:
In duris autem remanentem rebus amicum.
Quamlibet inuiso Caesar in hoste, probat.
Petronius.
Cum fortuna manet, vultum seruatis amici:
Cum cecidit, turpi veritus ora fuga.

Multi sunt
amici in pro-
spectu pauci
in aduersis.

Amicus in
aduersitate
probat.

De Pernicioso ac fidei amicus.

C A P. XCII.

BOETIUS ubi supra. Nulla pestis efficacior est ad nocendum, quam familiaris inimicus. Glibolus Lidius. Magis amicorum inuidiam quam inimicorum insidias debemus cauere. Illud enim expertum, hoc celatum est malum. Nocendique fraus, quo non speratur, potentior. Bias Prieneus. Molestius est inter duos amicos, quam inter duos inimicos iudicare. Theophrastus, Amantium cæca sunt iudicia.

Amantium
cæca sunt iu-
dicia.

Salustius in Catilinario. Si quis etiam à culpa vacuus, in amicitiam prauorum inciderit, quotidiano vsu atque illecebris, facile pat, similisque cæteris efficitur. Claudianus in maiori. Multis delicta fuere nexu amicitia. Terentius in Andria. Hoc tempore obsequium amicos, veritas vero odium parit. Cato. Multo melius est de quibusdam acerbos eos mereri inimicos; quam eos amicos qui dulces videantur. Illi enim verum sepe dicunt, hi autem nunquam.

Obsequium
amicos veri-
tas odium
parit.

Idem in libro de Moribus.

Una dies qualis fuerit monstrabit amicus.

Matthæus in libro de Tobia.

Fluctuat ad sensum venialis amicus egenum:

Nec verus refouet, nec fabricatus amor.

Martialis coquus.

Hunc quem mensa tibi, quem cana parauit amicum,

Esse putas fida petus amicitia.

Aprum amat & mulos, & sinum, & estrea non te:

Tam bene si canem, noster amicus erit. Tibull. lib. 2.

Ne nos decipiant pendente brachia collo:

Nec capiat blanda sordida lingua prece.

Sedulius in carmine patchali libr. 3.

Traditor immittis, fre pro ditor, impie latro:

Quid socium simulat, & amica fraude saluas?

Nunquam terribiles aut pax conitrat in enses,

Aut truculenta pio lupus oscula porrigit agno.

Horatius in libro Sermonum.

Absentem qui rodit amicum:

Qui non defendit, alio culpante sodales.

Qui capiat risus hominum, famamque dicatis

Fugere, qui non visa potest commissa tacere.

Quid inquit hic niger est, hunc tu Romane caueo.

Sic teneros animos aliena opprobria sape

Absterrent vitijs.

Amicus in
comuni fa-
ctus moris
nullus.

Idem debet
esse amicis
qui vtile
quod bono
communi.

De Amicitia cum malis inita potius dissoluenda
quam abruptenda.

C A P. XCIII.

TULLIUS in lib. Officiorum 1. Amicitias quæ minus delectent, magis censent sapientes censum diluere, quam repente præcidere. Idem in libr. 3. Cum id quod vtile videtur in amicitia, cum eo quod honestum est comparatur, iaceat utilitatis species, valeat honestas, & cū in amicitia quæ honesta non sunt postulantur, religio & fides anteponantur amicitia.

Honestas
amicitia præ-
ponenda.

Idem in libro de amicitia. Præcipiendum est igitur bonis, vt si in prauorum amicitias ignari aliquo casu inciderint, ne existiment ita se alligatos, vt ab amicis in rempublicam peccantibus non discedant; nec minor poena statuenda est his, qui alterum secuti fuerint, quam his qui fuerunt impietatis duces. Disparis mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias; nec ob vllam aliam causam, boni improbis, & improbi bonis, amici esse non possunt, nisi quia tanta est inter eos, quanta potest esse, studiorum distantia. Erumpunt saepe vitia amicorum tum in ipsos amicos, tum in alienos, quorum tamen ad amicos redundat infamia, tales amicitia sunt remissione vsus eludenda, & (vt Catonem audiui dicere) dissuenda magis quam disciendenda. Cauendum est namque, ne

Amicitia
cum
malis non
facile abrup-
tenda, ob po-
tentialium
amicitia, sed
ante dissol-
uenda.

non

Omnis
fuit
adita
pro
pe
hominis
pro
ut
inici-
ant.

non solum in amicitia deposita, sed etiam inimicitia suscepta videantur. Nihil enim turpius, quam cum eo bellum gerere, cum quo familiariter vixeris, hoc autem dico, ubi quidam admodum intolerabilis exarserit iniuria, ut neque rectum neque honestum sit, nec fieri possit, ut non statim alienatio disunctioque facienda sit. Sic ergo fiant amicorum dissidia, si necesse sit, ut extincta potius amicitia, quam oppressa videantur. Et hic honor veteri amicitia tribuendus est, ut in culpa sit is qui facit, non qui patitur iniuriam. CATO. Amicitia si forte cum pravis ignoranter conciliata fuerint, dissuenda sunt magis quam discindenda.

De Utili vel utilitate.

C A P. XCIII.

ACTOR. Dicto de primo rerum expetendarum genere, scilicet de honesto, quod sua propria vi ac dignitate nos allicit; de medio quoque genere, quod scilicet & sua vi quadam, ac dignitate nos trahit; & pre se quendam utilitatis fructum gerit; Sequitur de tertio genere, scilicet de utili, quod non propter suam vim ac naturam expetitur, sed propter fructum & utilitatem. In eo genere sunt pecunia, sanitas, fortitudo corporalis, & huiusmodi: quamquam in secundo genere, non quidem utilitas aut usus pecuniae, scilicet diuitiarum amplitudo, vel honor, seu gloria, videatur iuxta Tullium comprehendere. Est autem utile quicquid in usum necessarium aut fructuosum assumi potest; vile namque ab utendo. Vti vero secundum Aug. est aliquid in facultatem voluntatis assumere. Porro ab utili dicitur utilitas, quae semper honestati postponenda est.

Tullius de offic. lib. 3. Vnum omnibus debet esse propositum, ut eadem sit utilitas vniuersi cuiusque & vniuersorum. Cumque id quod vile videtur, cum eo quod honestum est comparatur, iaceat utilitatis species, valeat honestas; Nihil quidem tam secundum naturam est quam utilitas; Sed certe in re vili turpitudine esse non potest, honores & diuitiae & cetera huius generis quae videntur vilia, nunquam amicitiae anteponenda sunt, pervertunt homines ea quae sunt fundamenta naturae, cum utilitatem ab honestate coniungunt; omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque rapimur. Idem in lib. de natura Deorum. Aegyptij nullam belluam nisi ob aliquam utilitatem quam ex ea caperent, obsecrauerunt. Seneca ad Lucil. Epistola 9. Qui utilitatis causa assumptus est, tamdiu placebit quamdiu utilis fuerit: negotiatio est ista, non amicitia quae ad commodum accedit. Quidius in lib. de Ponto.

Nil nisi quod prodest charum est, en detrahe menti

Spem fructus, anidē nemo petendus erit.

En reditus iam quisquis suos amat, & sibi quid sit.

Usile, sollicitis computat articulis.

Horatius in poetria.

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.

Idem in lib. epi.

Quid mihi diuitia, si non conceditur vti?

Cato in libro de moribus.

Qua vocitura tenes quamvis sint chara relinque:

Utilitas opibus praeponi tempore debet.

Res age qua prosunt, rursus vitare memento,

In quibus error inest, nec spes est certa laboris.

De publica utilitate querenda plusquam privata.

C A P. XCV.

TVLLIUS de officio lib. 1. Scire debemus quae in terris gignuntur, ad usum hominum creati omnia: Homines autem hominum causa fuisse generatos, ut ipsi inter se alij alijs prodesse possint. In hoc ergo debemus naturam ducem sequi, & communes utilitates afferre in medium. Fundamentum enim

primum iustitiae est ne cui noceatur. Deinde ut communi utilitati seruiatur. Qui reipublicae profuturi sunt, duo precepta Platonis teneant. Vnum quod utilitatem civium sic tueantur, ut quicquid agant ad ea referant, obliti commodorum suorum. Alterum ut totum corpus reipublice curent, ne dum aliquam partem tuentur, reliquas deserant, tutela autem & procuratio reipublicae, ad eorum utilitatem qui commissi sunt, non ad eorum quibus est commissa, gerenda est. Omne autem officium quod ad coniunctionem hominum, & ad societatem tuendam valet anteponendum est illi officio, quod cognitione & scientia continetur. Est enim humanae naturae aprius & utilius, Magnitudo autem animi, remota comitate & coniunctione humana feritas quaedam sit & inhumanitas.

B Idem in libro 3. Multo magis secundum naturam communitas, iustitia, liberalitas, quam voluptas, vita, diuitiae; magis quoque est secundum naturam pro omnibus gentibus (si fieri possit) conseruandis atque iuvandis, maximos labores molestiasque suscipere, quam vivere in solitudine, non solum sine illis molestiis, sed etiam in voluptatibus maximis, & omnium rerum copijs. Vnum omnibus debet esse propositum, ut eadem sit utilitas vniuersi cuiusque, & vniuersorum.

Idem in Rhet. 2. Sapienti nullum incommodum pro republica vitandum est. Idem in libro de amicitia. Mihi non minori curae est qualis respublica post mortem meam futura sit, quam qualis hodie sit. Idem in oratione sua pro Marcello. Ille vero fortunatus est, ex cuius salute non minor penes ad omnes, quam ad ipsum, laetitia perueniret. Idem prodigatio. Nihil habet fortuna magis, quam ut possit; nec natura melius, quam ut velit seruare quamplurimos. Idem in Tuscul. lib. 1. Quae melior in hominum genere natura, quam eorum qui se natos ad homines iuvandos & conseruandos arbitrantur.

Synodius in epist. lib. 4. Bonum publicum semper evertunt studia priuata. Terentium in Heauton. Ut quid aliena cures quae ad te non pertinent; homo inquit sum, & ob hoc humanum nihil alienum a me puto. Seneca de beneficijs lib. 4. Satiū est malis prodesse propter bonos, quam bonis deesse propter malos. Horatius in lib. Epist.

Nam tua res agitur paries cum proximus ardet.

Et neglecta solent incendia sumere vires.

Quid. in lib. epist.

Qui enim celauerit ignem?

Lumine nam semper proditur ille suo

Auctor. De hac iterum materia require cap. de officijs, in precedenti quoque libro cap. de amore patriae, & capitulo de moralitate.

De utilitate, & primo de incolumitate.

C A P. XCVI.

TVLLIUS in Rhetorica 1. Utilitatis autem duae sunt partes, scilicet incolumitas, & potentia. Incolumitas est tuta salus atque integra conseruatio. Idem in oratione sua cum gratias agit populo. Bona valetudo iucundior est his qui de graui morbo recreati sunt, quam illis qui nunquam aegro corpore fuerunt. Omnia enim desiderata, magis quam assidue percepta delectant. Sydenius in epistolarum libro 2. Vitanda sunt plerumque consilia medicorum assidentium & dissidentium, qui parum docti & satis seduli, languidos multos officiosissime occidunt. Seneca in Aedipo.

Vbi turpis est medicina, sanari piget.

Idem ad Lucillum epistola 40. Remedia non prosunt, nisi immorentur. Quis enim medicus aegros in transitu curat? Idem in 76. Non sum tam demens ut aegrotare cupiam, sed si aegrotandum fuerit, ut nihil effeminatè faciam. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. In 77. In medium cedunt honesta solatia, & quicquid animum erexerit, etiam cor-

Duo precepta à quolibet pro resp. bono obseruanda

Magis secundum naturam est, magnos labores suscipere pro communis bono, quam in solitudine in maximis delicijs vivere.

Nil melius quam velle plurimis prodesse.

Satiū est malis prodesse propter bonos, quam bonis deesse propter malos.

Quid incolumitas.

Desiderata magis quam assidue percepta, delectant.

pori prodest &c. *Requirere supra in precedenti libro capitulo de patientia.* Hildebertus Cenomanensis In quærimonia sui de seipso.

Adulter de corpore, pauci de anima sunt solliciti.

*Ha quam sollicito quisque labore
Occurrit medico carnis amore:
De moribus anima nulla querela;
Egressam sequitur tarda medela.*

Bernardus super Cantica Canticorum Homelia 30. Qui voluerit (inquit Dominus) animam suam saluam facere, perdet eam. Quid ad hæc vos dicitis ciborum observatores, morum neglectores? Hippocrates & sequaces eius docent animas in hoc mundo salvas facere; Christus & discipuli eius perdere. Quem è duobus magistrum sequi eligitis? At manifestum se facit qui sic disputat hoc oculis, & hoc capiti, illud pectori, vel stomacho nocet; profecto unusquisque quod à suo magistro didicit, hoc in medium profert. Num in euangelio legistis has differentias, aut in prophetis, aut in literis apostolorum; num de Hippocratis vel Galleni sententia, de schola Epicuri debui profertre vobis? Christi discipulus sum, Christi discipulus loquor. Epicurus & Hippocrates corporis alter voluptatem, alter bonam habitudinem præfert. Meus vero magister, utriusque rei contemptum prædicat.

De eodem,

C A P. XCVII.

HIERONYMUS contra Iovinianum. Morbi ex fati-
tutate nimia concitantur, multique impatien-
tiam gule vomitu remediuntur; & quod turpiter in-
gesserunt, turpius egerunt. Hippocrates in afforismis
docet, crassa & obesa corpora quæ crescendi mensu-
ram impleverint, nisi cito ablatione sanguinis immi-
nuantur, in paralysim, & pessima morborum genera
erumpere. Et idcirco necessariam esse demptionem,
ut rursus habeant in quæ possint crescere. Non enim
manere in vno statu natura corporum potest, sed aut
crescere semper aut decrescere. Nec posse vivere ani-
mal, nisi crescendi capax sit. Vnde & Galenus doctis-
simus Hippocratis interpres dicit eos quorum vita
& ars sagina est, nec vivere posse diu, nec sanos esse.

*Gulosi nec vivere possunt
diu nec sani
esse.*

Idem super Matthæum libro primo. Christus apostolis prohibet portare calciamenta: Plato etiam præcipit duas corporis summitates esse velandas, nec as-
suefieri debere mollitiæ capitis & pedum; cum enim
habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt. Cato
ubi supra.

Pauca voluptati debentur, plura salutis.

Morbi causa mali tibi est, quacunque voluptas.

Maximianus. Non intellecti nulla est curatio morbi.
Ouid. in libro de Remedijs 1. Principijs obliſa &c. *Requirere supra capitulo de primis motibus reprimendis.* De hac quoque materia requirere plenius infra tractatu de practica medicina, ubi de regimine sanitatis. agitur.

De Corporis pulchritudine secundum philosophos.

C A P. XCVIII.

ACTOR. Ad incolumitatem quidem videntur
pertinere, non tantum sanitas, & fortitudo
corporalis, verum & pulchritudo, & ætas iuuenilis,
& huiusmodi; quæ omnia vana sunt & quasi flos fæni
transeunt. *Secundus philosophus.* Quid est pulchritudo? flos marcidus? carnalis felicitas, humana concupiscentia. Seneca in Hippolito. Res est forma fugax. *Idem ad Lucil. epist. 66.* Potest autem ex casa vir magnus exire; potest & ex deformi humilique corpulculo, formosus animus ac magnus; nec deformitate corporis animus fædatur, sed pulchritudine animi corpus ornatur. *Idem in 80.* Cogito mecum quam imbecillo sint animo, quorum lacertos humerosque miramur. *Petronius.* Raram facit mixturam cum sapientia forma.

Pulchritudo vana.

Arist. Si linceis oculis homines viderentur, ut eorum visus obstantia penetraret, nonne introspectis visceribus etiam pulcherrimum corpus turpissimum videretur. *Avetor.* Hoc verbum Boetius in libro de cons. recitans, addit: te igitur pulchrum videri, non tua natura, sed spectantium oculorum facit infirmitas. *Valerius libro 4.* Quidam excellentis pulchritudinis adolescens. Spurimia nomine, cum mira specie complurium fæminarum sollicitaret oculos; Ideoque vitis ac parentibus earum se suspectum esse sentiret, oris decorum vulneribus confodit: deformitatemque sanctitatis suæ fidem, quam formam irritamentum alienæ libidinis esse maluit.

De eodem secundum poetas.

C A P. XCIX.

TIBULLVS lib. 1.

*Sit procul a nobis, formam qui vendere curat,
Et pretium plena grande referre manu.*

Forma viri neglecta decet.

Ovidius in libro epistol.

Sint procul a nobis iuvenes ut famina compti.

Idem in libro de arte 1.

Forma viros neglecta decet.

Pessima sit, nulli non sua forma placet.

Delectant etiam castas præconia formæ.

Idem in 2.

Forma boni fragile est, quantumque accedit ad annos,

Fit minor: & spatio carpitur ipsa suo.

Nec viola semper, nec lilia candida florent.

Idem in lib. de Fastis.

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam.

Idem in lib. tritium 3.

Ista decens facies longis vitabitur annis:

Rugæque in antiqua fronte senilis eris.

Cumque aliquis dicet, fuit hæc formosa, dolebis;

Et speculum mendax esse querere tuum.

Scalpurus in Bucolicis.

Non hoc semper eris, perdunt & gramina flores:

Perdit spina rosas, nec semper lilia cadent.

Nec longum tenet vna coma, nec populus umbras.

Donum fortuna breue est nec commodet annis.

Omnia tempus alit, tempus rapit usus in arto.

Iuuenalis 4. libro.

Mors sola fatetur

Quantula sunt hominum corpuscula.

Rara est concordia forma

Atque pudicitia.

Fastus inest pulchris.

Pulchritudo raro colitur cum pudicitia.

De iuuenili ætate.

C A P. C.

ACTOR. Sed nec in iuuenilis ætatis robore cō-
fidendum est: quia mors iuuenibus est in insi-
dijs, quæ senibus est in ianuis. *Tullius in lib. de senectute.* Frustra igitur sperat adolescens, vel promittit se diu victurum. Quid enim stultius, quam incerta pro certis habere? quoniam etiam illa ætas multo plures quam senectus habet mortis casus. Facilius enim in morbos adolescentes incidunt, grauius ægrotant, tristius curantur in hoc etiam melioris conditionis est senex. quia quod sperat adolescens, ipse consecutus est. Ille vult diu vivere, iste diu vixit: quamquam mihi quidem nec diuturnum videtur quicquam, in quo est aliquid extremum, cum enim id aduenit, tunc id quod præterijt effluxit: hoc tamen remanet, quod virtute & recte factis quisque consecutus est. Mors etiam contingit adolescentibus, aduersante & repugnante natura: & ideo grauis: senibus vero venit tanquam sponte, nulla vi adhibita, & ideo levis. Sicut ergo poma ex arboribus si cruda sunt vi auelluntur, si matura & cocta decidunt: sic vis adolescentibus vitam aufert, senibus maturitas.

Frustra sperat adolescens se diu victurum.

Mors iuueni grauis, seni vero levis.

Simile.

Mors omni loco expulsa.

omni

omni loco expecta. Tibullus lib. 2.

Sape quidem cani nigros laesere capillos,
Sape venit tacito curua senectus pede.

Iuue. 3. lib.

Festinat enim decurrere velox

Flosculus; angusta miseraque breuissima vita.

Portio. Ouid. sine tit. lib. 1.

Labitur oculis, fallisque volubilis aetas:

Et celer admissis labitur annus equis.

Cato ubi supra.

Tempora longatibi noli promittere vita:

Quocumq; ingrederis, sequitur mors corporis umbrâ.

AVCTOR. De hac quoque materia require supra cap. de moribus iuuenum.

De Senili aetate & bono senectutis.

C A P. CII.

TVLIVS ubi supra. Quietè & purè atque eleganter acta aetatis, placida & levis est senectus. Nam ipsa bene acta vitæ, beneficiorumque multorum recordatio, iucundissima est. Temeritas florentis ætatis, prudentia autem senescentis, unde qui legere aut audire antiqua voluerit, Maximas res ab adolescentibus labefactas, a senibus autem sustentatas & restitutas reperiet. Decorus est sermo senis, quietus & tremulus, facitque sæpe ipsa sibi audientiam: discreti senis compta & mitis oratio. Senectus honesta, si ius suum retinet. O præclarum munus ætatis! siquidem aufert nobis quod est in adolescentia vitiosissimum, scilicet libidinem corporis. Cupidis rerum odiosum & molestum est carere. Satiatis vero & expletis, iucundius est carere quam frui. Quanta illa sunt quæ affert senectus animo, tanquam emeritis stipendijs libidinis, ambitionis, & contentionis, inimicitiarum, & cupiditatum omnium: secum esse, secumque viuere. Si vero & aliquod pabulum habet studij atque doctrinæ, nihil ociosa senectute iucundius. Apex senectutis est auctoritas: unde in senatu ut quisque ætate antecedit, eius sententia principatum tenet. Non tamen cani nec rugæ auctoritatem repente arripere possunt; sed honesta superior ætas, fructus capit auctoritatis extremos. Mors etiam contingit adolescentibus &c. Require in præcedenti capitulo.

Pisistrato tyranno à Solone responsum est, quærèti qua tandem te fierus, sibi tam audacter resisteret: senectute inquit. Val. 6. libro, Pascelius iurisperitus, cum de temporibus liberius multa loqueretur, ab amicis ne hoc faceret admonitus, duas res quæ hominibus amarissimæ videntur, magnam licentiam præbere sibi respondit, senectutem scilicet & orbitatem. Idem in 4. Sophocles ætate iam senior, cum ab eo quidam quæreret, an etiam rebus veneris vteretur. Dic (alias dij) meliora inquit; libenter enim istine, tanquam ex aliqua furiosa donatione profugi. Fulgentius in libro Mythologi. 3. Omnis enim colorata iuuentutis igniculus, torpido veteris ætatis algescit in senio. Seneca ad Lucil. epist. 61. An te senectutem curavi ut bene viuerem; in illa, ut bene moriar.

De incommodis senectutis.

C A P. CIII.

SECUNDVS philosophus. Quid est senectus? optatum malum, mors viuentium, incolumis læguor, spirans mors. Ex proverbijs sapientum. Heu quam multa pœnitenda incurrunt homines viuendo diu. Tull. in lib. de senectute. Nemo tam senex est, qui se annum viuere posse non putet. In studijs laboribusque iuuentutis, non intelligitur quando obrepit senectus. Ita sensim sine sensu ætas senescit, nec subito frangitur, sed diuturnitate extinguatur. Quintil. ca. 1. Genus infirmisimæ seruitutis est senex maritus. Virgilius in Georgicis 3. lib.

A

Optima quaque dies miseris mortalibus aui.

Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus.

Frigidus in venerem senior, frustra quoque laborem

Ingratum trahit.

Horatius in poetria.

Multa senem circumueniunt incommoda, vel quod

Quarrit, & inuentis miser abstinet, & timet uti:

Vel quia res omnes timide gelideque ministrat:

Dilator, spe longus, iners, anidusq; futuri.

Difficilis quarulus, landator temporis alii

Se puero, castigat, censorque minorum.

Maximianus

Tu me sola subdis tibi misera senectus:

Cui cedit quicquid vincere cuncta solet.

Singula turpe seni quondam quesita referre:

Et quod tunc decuit, iam modo crimen habet.

Stat tremulus dubiusq; senex, semperque malorum

Credulus, & stultus qua facit ipse timet.

Laudat præteritos, presentes despicit annos.

Hic tantum rectum quod sapit esse putat.

Se solum doctum, se indicat esse peritum;

Et quod sit sapiens: desipit ipse magis.

Desipit auditor, nec deficit ipse loquendo.

O sola fortes garrulitate senes.

AVCTOR. De hac quoque materia require supra capitulo de moribus senum.

De Remedijs senectutis.

C A P. CIII.

C

TVLIVS ubi supra. Ut autem contra morbum, sic contra senectutem pugnandum est, & habenda ratio valetudinis, utendum ergo est exercitationibus modicis, & tantum cibi ac potus adhibendum, ut vires reficiantur, non opprimantur; potest enim exercitatio & temperantia, etiam in senectute aliquid pristini roboris conseruare: nec corpori tantum subueniendum est, sed animo multo magis. Nam quod senes aiunt stultos, credulos, obliuiosos, & dissolutos: non sunt hæc vitia senectutis, sed inertis ignaue ac somnulosæ senectutis. Sicut enim petulantia vel libido, magis est adolescentum quam senum, nec tantum omnium adolescentum, sed improborum: sic ista senilis stulticia, quæ deliratio dicitur, senum est, non omnium, sed leuium. Sicut autem adolescentem in quo est senile aliquid: sic & senem in quo est adolescentis aliquid, probo. Quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo nunquam.

Seneca de naturalibus questionibus libro 7. Obijciat sibi senectus annos inter studia vna consumptos, & damna ætatis malè exactæ labor sarciat, occupationes recidantur, patrimonij longa cura soluantur; si enim totus animus vacet, & ad contemplationem sui saltem in ipso sine respiciat, faciet, ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metiens, quicquid commissum est diligenti vitæ præsentis vsu recolliget. Require supra in lib. præcedenti ca. de memoria: Item de remedijs contra senectutem. Require plenius infra libro de practica medicina ca. de regimine senum.

De Breuitate huius vitæ.

C A P. CIII.

E

EX proverbijs sapientum. Homo vitæ commodatus est, nō donatus: lex enim vniuersalis est, quæ iubet & nasci, & mori. Itaque male viuunt, qui se vitæ semper putant. Seneca de naturalibus questionibus lib. 3. Fluit tempus, & audissimos sui delectat, pendeo, & magni est modicum fuisse. Eleganter Lelius cuidam dicenti 60. annos habeo: hos inquit 60. dicis, quos non habes. Ouid sine titulo libro 1.

Labitur oculis, fallitq; volubilis aetas.

Et celer admissis labitur annus equis.

Idem in libro 3.

Ludite, eunt anni more fluentis aquæ.

Mores seniliter describuntur

Vitia senectutis non illi necessario insunt.

Qui bene vitæ corpora senex esse poterit non animo.

Vita homini commodatur non datur.

Omnia mor-
talia fluunt
cum tempore
quasi in tor-
rente.

Nec quæ præterit iterum renocabitur vnda.
Nec quæ præterit hora redire potest.
Idem in lib. Metamor. 15.
Cuncta fluunt, nihil quod toto periret in orbe:
Ipsa quoque assiduo voluntur tempora motu:
Non secus ac flumen: nec enim consistere flumen,
Nec levis aura potest, sed ut vnda impellitur vnda:
Urgetur eadem veniens, urgetq; priorem.
Tempora sic fugiunt pariter, pariterq; sequuntur.
Corpora vertuntur, nec quod fuimusve sumusve
Cras erimus.
Idem in lib. de Fastis 6.
Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis:
Effugiunt freno non remanente dies.
Petronius.
Heu heu nos miseros, quam totus homuncio nihil est.
Nil erimus cuncti postquam nos auferet orcus.
Ergo vinamus, dum libet esse, bene.
Maximianus.
Cuncta trahit secum, versitque volubile tempus:
Nec patitur certa currere quaque via.
Iam nihil est totum quod viximus, omnia secum
Tempus præteriens horaque summa trahit.

AVCTOR. De hac quoque materia require supra capitulo
de Iuuenili atate, capitulo de Moribus iuuenum.

De multiplici miseria huius vita se-
cundum philosophos.

C A P. CV.

Quid homo.

APVLEIVS in libro de Deo Socratis. Homines
quidem ratione plaudentes, oratione pollen-
tes, immortalibus animis, sed moribundis membris,
leuibus & anxijis mentibus, brutis & obnoxijis cor-
poribus, dissimilibus moribus, similibus erroribus,
audacia peritaci, spe pertinaci, casso labore, fortuna
caduca, sigillatim mortales, volucres tempore, tarda
sapientia, cita morte.

Secundus philosophus. Quid est homo? mēs incarnata,
phantasma temporis, speculator vitæ, mancipium
mortis, transiens viator, loci hospes, anima laborio-
sa, parui temporis habitaculum. Quid est vita? bea-
torum leticia, miserorum mæstitia, expectatio mor-
tis. Plinius in li. de historia naturali 7. Cæteris auiman-
tibus varia tegumenta natura tribuit, testas, cortices,
coria, spinas, letas, pilos, plumam, pennas, squamas,
vellera; truncos etiam arbori, quæ cortice interdum
geminio, à frigoribus & calore tuta est: hominem ve-
ro tantum nudum, & in nuda humo, natali die abij-
cit, ad vagitus prostratum & ploratum, nullumque
tot animalium aliud ad lachrymas, & protinus in vitæ
principio.

Sydonius in epistolari suo lib. 5. O necessitas abiecta
nascendi, misera viuendi, dura moriendi. Ex proner-
bijs sapientum. Homo toties moritur quoties amittit
suos. Valerius lib. 9. Humanæ vitæ cursus, modo as-
pero, modo tranquillo motu peragitur; spe semper
minor, dum & cupide votis extenditur, & vere sine
ratione consumitur. Nam & si bene eo uti velis,
etiam paruum amplissimum efficies, numerum an-
norum multitudine superando, vix verisimile est in
eripiendo spiritu id potuisse gaudium quod fulmen,
&c. require in præcedenti lib. ca. de gaudio.

Plautus in Aulularia. Imbecilla tantum corpora
nobis esse videntur, ut quanto animus infirmior est,
spes, timor, cupiditas, auaritia, felicem esse non si-
nunt. Boetius de Consolatione lib. 3. Pecuniamne con-
gerere conaberis? at eripies habenti. Dignitatibus ful-
gere velis? danti supplicabis. Et qui præire cæteros
honore cupis, potescendi humilitate vilesces, poten-
tiam ne desideras subiectorum? insidijs obnoxius pe-
riculis subiacebis. Si gloriæ petas, per aspera quæ-
que distractus, securus esse desistis. Voluptuariam vi-
tam eligis? sed quis non spernat & abiciat vilissimæ
fragilissimæque rei, scilicet corporis, seruitium.

Passiones
mentis non
sunt homi-
nem esse felici-
tem.

A

Seneca in Hercule furente.
Quacumque miserum videris hominem scias.

De Eodem secundum Poetas.

C A P. CVI.

HILDEBERTVS de exilio suo.

Hoc est hac hominis semper cum tempore labi,
Et semper quadam conditione mori.
Est hominis nudum nasci, nudumq; reuerti
Ad matrem, nec opes tollere posse suas.
Est hominis putrere solo, sanieque fateri:
Et miseris gradibus in cinerem redigi.
Istius est hæres homo proprietatis, & illum
Certius his dominum præmia nulla manent.
Res & opes præstantur ei, simulantur ad horam:
Est locuples mane, vespere pauper erit.
Nemo potest rebus ius assignare manendi,
Quæ nutu hominis non didicere sequi.
Ius illis Deus ascripsit, statuitque teneri:
Legibusque metu stare vel ire suo.
Martialis coquus.

Expectant curaque, catenatique labores
Gaudia non remanent, sed fugina volant.
Hæc vitæque manu, complexuque asserere toto:
Sape sument, immo sic quoque lapsa sinu.

Maximianus,
O quam dura premit miseros conditio vitæ,
Nec mors humano subiacet arbitrio.
Dulce mori miseris, sed mors optata recedit:
At cum tristis erit, præcipitata venit.

Morte mori melius, quam mortis ducere viam.
Pana minor, certam subito perferre ruinam;
Quam quod pertimeas, sustinuisse diu.
Iam nihil est totum quod viximus, omnia secum
Tempus præteriens, horaq; summa trahit.
Sed solis miseris superest post omnia luctus.
Quot bona tunc habui, tot modo damna fleo.
Nonne placet melius, certis confidere rebus?
Euentus varios res noua semper habet.
Felix qui potuit tranquillam ducere vitam:
Et letos stabili claudere sine dies.

Fulgentius in lib. Mythologiarum 2. Sola medicina mi-
seriarum obliuio est.

D

De Infelicitate anima de gentis in hac mortali
corpore secundum philosophos.

C A P. CVII.

HILDEBERTVS. Corporis huius carcer ea materia
compactus est, cui facile inhæreat admotum
flamma voluptatum. Quis igitur eius incarcerationis
calefieri dubitet, in quem cineres & fauillam, vicinum
iaculatur incendium. Sentire fætoris vix aut vn-
quam gubernator euadet. Nimis itaque difficile est
affectum quo summa corporis nauicula plena est, ad
rectorem spiritum minimè peruenire: quo plerum-
que peritusus, & ipse tam carnaliter carnis mortigera-
tur imperijs, ut cum illa vitæ molestijs affligitur, per
ipsa eius imperia, viuificationem ipsius impugnare,
magnum putat obsequium, cum viuere magnum pu-
tat esse supplicium.

Idem in persona anima sua de statu suo conquerentis
atque plangentis. Loquitur anima.

Iam iamque ruentis,
Hospita serui conditione premor.
Triste iugum cervice gero gramibusq; catenis,
Proh dolor ad mortem non moritura trabor.
Heu mihi quam docilis falli, quam prompta subire
Turpia, quam velox ad mea damna fui.
Hospitum sponsus mira fabricauerat arte;
Quæ suscepta breui tempore casta fui.
Nam mihi versutus, sed origine clarus adulter
Illusit, famula subreptante foras.
Missitat, obloquitur, presentibus imperat uti

Multa mis-
ria hominis
in hoc mudo.

Dulce mori
miseris.

Medicina
miseriarum,
obliuio est.

Difficile est
animam a
carne nauicula
scilicet.

Animam de
corpore con-
queritur.

Delicijs

Delicijs, opibus, nomine lactat heram.
His peruersa modis captum pervertit honestum,
Et miseram quo vult imperioso trahit.
Hospitij lex ista mei, his exul ad horam
Obligor, hoc fedus soluet amara dies.
Egrediar, sed nescio quo, sed nescio quando:
Es fortasse dies iste supremus erit.
Est igitur ponenda domus, qua libera, tristi
Carcere perpetuo iure carere queam.

De Eodem secundum poetar.

C A P. CVIII.

PRUDENTIUS ubi supra.

Fervent bella horrida fervent.
Offibus inclusa fremit, & discordibus armis,
Non simplex natura hominis; nam viscera limo
Effugiata, premunt animum: contra ille sereno
Editus afflatu nigrantis carcere cordis
Aestuat, & sordes & carnis vincla recusat.
Galtherus in Alexandreide lib. 7.
Dum sequitur profugi bona momentanea mundi,
Allicit illecebris animam caro: nec finit esse
Principij memorem; quod eius imaginis instar
Facta sit, & quorsum resoluta carne reuertii
Debeat, inde boni subit ignorantia veri.
Bernardus in Microcosmo.
Velle Dei formatur homo, cui corpus ab imis:
A superis animus superinfuit.
Velle Dei, mixtura modum, moderatio nexum,
Nexus amicitiam pariat sacer.
Ne pigeat mentem cacas habitare tenebras,
Hospitiumq; pati grave corporis.
Nec propria de carne queat fecisse querelam
Spiritus, in proprijs subiectior.
Ut concors sibi disparitas coninet amice,
Huius ad artis opus comes enocor.
Mirari libet in calo stabilita profunda
Mentis, & argentea primi potentis opus.
Mentem de caelo, corpus trahit ex elementis:
Ut terras habitet corpore, mente polum.
Mens corpus diuersa licet, iunguntur ad unum:
Ut sacra complacitum nexio reddat opus.
Diuus erit, terrenus erit, curabit utrumque,
Consilijs mundum, religione Deum.
Naturis poterit sic respondere duabus:
Et sic principijs congruis esse suis.
Cum superis commune bonum rationis habebit:
Distrahent a superis linea parua hominem:

De Tadio huius vita.

C A P. CIX.

HILDEBERTVS. Caro enim viuificationis offi-
cium amat, tantamque cum eo pacem pepigit,
ut si quid ei contrarium nouerit, & implacabili odio,
abhorreat, & curiosa solitudine auerfetur, quæ
cum ita sint, tantum tamen amorem, tamque germa-
num fædus, plerumque superuenientes irrumpunt
molestie, quibus excitata caro, ad viuificationis
odium spiritum sollicitat ad consensum: quia sicut il-
lecebrarum desiderio, sic perniciosæ commouetur
anxietate solitudinum. Quibus dum venatrix illa
deliciarum, diu subesse, & diu fatigari formidat,
paulatim incipit tædere vitæ, placetque viuificationis
gratiam abiurare, cuius obsequia permixtis incom-
modis amarescunt. Nascitur inde turpis ac ridiculosus
mortalis appetitus, nequàm scilicet progenies, & qui
modo vipereo, suos plerūq; suffocat & exstinguit ge-
nitores. Nonnullos etenim tua tempora quoque ha-
buere, quos ad laqueum egit dolor amisse pecuniar.
Nam de veteribus quid loquar? quorum mortes si-
mili prouocatas insania, veridicis assertionibus ne-
quaquam poetæ tacuerunt. Num recolis idem te at-
testatum, cum affectatæ mortis originem, suppositis

A decantares versiculis.

Cum placeat carni quod vinificatur, ametque
Hoc anima obsequium, tum euenit ut diuturnis
Fracta malis, vitam fastidiat, abdicet annos.
Malit obire semel, quàm sapius, atque suprema.
Morte rapi, quàm tot praecursibus esse superstes.
Sed licet his insitet, non est homicida voluntas,
Donec declinat, faneatque vxorinus illi
Spiritus; hoc stimulis & blanda lite subactio,
Gignitur excessus; quia dum caro clamat, eamque
Spiritus exaudit, consensu culpa creatur:
Inque creando nefas, caro fit vir, spiritus vxor.

Eusebius in Chronicis. Anno imperij Augu. 41. Mar-
cus Portius Cato latinus declamator, tædio duplicis
quartanae semetipsum interfecit.

B

Quod non sit ad mortem currendum præ fastidio
vita secundum philosophos.

C A P. CX.

SENECA ad Lucil. epistola 24. Quotidie morimur,
quotidie enim demitur aliqua pars vitæ; & tunc
quoque cum crescimus, vita decrescit. Ridiculum est
currere ad mortem tædio vitæ: vir fortis ac sapiens
non debet à vita fugere, sed exire. Idem in 78. Nec vi-
ta sit tædio, nec mors timori; vitam enim in odium sui
adducere solet iners ocium, hisque necesse est omnem
vitam breuem videri, qui illam voluptatibus vanis, &
ideo infinitis, metiuntur. Interim hoc tene, hoc mor-
de, aduersis non succumbere, lætis non credere, om-
nem fortunæ licentiam in oculis habere, tanquam
quicquid potest facere factura sit; quicquid enim ex-
pectatum est diu, leuius accedit.

Quintus Curtius lib. 4. Fortium virorum est magis
mortem contemnere, quàm vitam odisse. Valerius
Maximus lib. 9. Ratio vitam elige, mortem non
timere præcepit. Epicurus. Ridiculum est currere ad
mortem tædio vitæ, quid tam ridiculum quàm appe-
tere mortem, cum vitam inquietam tibi feceris metu
mortalis? Macrobius in lib. de somnio Scipionis 1. Requi-
re infra cap. de bona morte appetenda.

De Eodem secundum poetar.

C A P. CXI.

DLVCANVS lib. 5.

Sanctia est voluisse mori.
Galtherus in Alexand. lib. 6.
Fortis animi est contemnere vitam;
Non odisse tamen vitam, sed amare vitæ est.
Degeneres, & quos constat tædere laboris,
Compelluntur ad hoc, ut vitam ducere vile
Quid reputent: quid mirum, ignauo vivere mors est?
Martialis coquus.
Hostem cum fugeret se Faunius ipse peremit.
Hic rogo num furor est, ne moriari mori? Idem:
Quod nimium laudas Cheremon stoice mortem,
Vis autem mirer, suspiciamque tuum:
Hanc tibi virtutem fracta facit vrcens ansa;
Et tristis nullo qui tepet igne focus.
Rebus in angustis facile contemnere vitam.
Fortiter ille facit qui miser esse potest.

De Necessitate moriendi.

C A P. CXII.

SECUNDVS philosophus. Quid est mors? etenim
Sonnus, diuturnus paupor, pauperum desiderium,
ineuitabilis euentus, latro hominis, fuga vitæ, resolu-
tio omnium. Ex promerbijs sapientum. Homo vitæ cō-
modatus non donatus. Horatius in poetria.

Debemus mori nos nostraque. Item.
Mortalia facta peribant,
Adhuc sub indice lis est.
Ouidius in libro epist.
Occurrunt animo patiendi mille figura:

Culpa crea-
tur ex con-
sensu spiritus.

Cato tadio
quartana se
interfecit.

Etiā dum
crescimus vi-
ta decrescit.

Nec vita tæ-
dio sit, nec
mors timori.

Vita eligenda
est, mors con-
temnenda.

Fortis est vi-
tam contem-
nere, si non
odisse.

Ignauo vi-
uere mors est.

Fortis est qui
miser esse po-
test.

Quid mori.

Mors minus
pana habet
quam ap-
pr. hēio eius.

Omnia mors
aquat.

Mors est si-
ne carens fi-
ne, & ruina
plena ruinis.

Natura de-
dit nobis di-
versorium in
hoc mundo,
non domum,
ideo mors nō
est timenda.

Philosophia
cogit ut
quis discat
mori, & a-
nimū a cor-
pore sece-
rare.

Miserum est
nescire mori.

Morsque minus pava, quam mora moris habet.
Idem in libro Met. 10.

*Omnia debentur morti, paululumque morati,
Serius aut citius, sedem properamus ad imam:
Tendimus hac omnes, hac est domus ultima.*
Idem sine titulo lib. 4.

*Scilicet omne sacrum mors importuna profanat
Omnibus obscuras iniecit illa manus.*

Vive pius, Moriere pius, cole sacra colentem.
Mors tamen à templis in cana busta trahit.

Claudianus in minori.

Quicquid liquidus complectitur aer.

Quicquid alit tellus, quicquid maris æquora verrunt.

Quod flumini voluunt, quod nutrire paludes.

Cuncta tuis pariter cedunt animalia regnis,

Lunari subiecta globo, qui septimus auras

Ambit, & æternis mortalia separat astris.

Sub ima purpurei venient vestigia reges;

Deposito luxu, turba cum paupere mixti.

Omnia mors aquat.

Maximianus.

Ortus suos cuncta repetunt, matremque requirunt.

Et redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

Lucanus.

Comunis mundo superest rogos, capit omnia tellus

Qua genuit, celo tegitur qui non habet urnam.

Statius in Thebaide.

Mille modis lethi miseros mors una fatigat.

Prosper ubi supra.

Ferro, peste, fame, & inclis, ardore, calore:

Mille modis miseros mors rapit una homines.

Ennodius.

Non expectatis mors venit ordinibus.

Serlo.

Mors omne durum, prasens grave, triste futurum:

Fine carens finis, & plena ruina ruinis.

AVCTOR. De hac quoque materia require superius, ca. de

innemili atate; & iterum cap. de labilitate vita, inferius

cap. de mortis aequitate.

De fortificatione sui contra mortem.

C A P. CXIII.

TVLIVS ubi supra. Meditatu esse debet ab ado-
lescentia, ut mortē negligamus; sine qua medita-
tione tranquillo animo nemo esse potest, cum certifi-
cime moriendū sit, & quo incertum tempore. Sapien-
tissimus quisque æquissimo animo moritur, nec eum
vixisse pœnitet, qui ita vixit, ut non frustra se natū exi-
stimet; & ex hac vita discedit tanquam ex hospitio,
non ex domo: commorandi enim diversorium natu-
ra nobis dedit, non habitandi. Idem in lib. de Parado-
xis. Mors terribilis est his, quorum cum vita omnia
extinguuntur, non his quorum laus emori non
potest.

Idem in Tusc. lib. 1. Tota philosophorū vita (ut ait
Cato) commentatio mortis est. Nam quid aliud agi-
mus, cum à voluptatibus carnis, & à re familiari, quæ
est ministra corporis, & à reipubl. negotijs, animum
seuocamus; nisi quod ipsum animum ad seipsum vo-
camus, maximeq; à corpore abducimus, secūque esse
cogimus? Animum autē à corpore secernere nihil a-
liud est, quam mori discere. Hoc ergo mihi crede cō-
mentemur, nosque à corpore seiungamus, id est mori
consuecamus. Idem in oratione ut interficiantur de-
prehensi. Nequaquam viro forti turpis mors accidere
potest. Vegetius Renatus de re militari. lib. 1. Mor-
tem minus timet, qui minus deliciarum novit in
vita.

Seneca in Agamemnone. O quam miserum est nesci-
re mori. Idē ad Lucil. epistola 4. Plerumque inter mor-
tis metum & vitæ tormenta miseri fluctuant, & vivere
nolunt, & mori nesciunt: facito que tu tibi iucundam
vitam, omnem pro illa sollicitudinē deponendo. Nul-
lum bonum adiuvat habentem, nisi ad cuius amissio-

A nem pręparatus est animus. Idem in 26. Qui mori di-
dicit, naturæ servire didicit, supra omnem potentiam
est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer,
& custodia, & claustra, liberum ostium habet,
vna est cathena quæ nos alligatos tenet, amor
vitæ.

Idem in 54. Illum lauda & imitare, quem non pi-
get mori cum iuuet vivere; quæ est enim virtus cum
eiiciaris exire? Sapiens nil inuitus facit, necessitatem
effagit, quia vult quod coactura est.

Petronius.

Heu ben nos miseros, quàm totus homuncio nil est:

Nil erimus cuncti postquam nos auferet orcus.

Ergo vinamus, dum licet esse, bene.

B Ego sic semper & ubique vixi ut ultimam quamque
lucem tanquā non redituram consummem.

Verificator.

Ne sis securus, hodie vel cras moriturus.

Intus sine foris, est plurima causa timoris.

Cunctis sis horis, hominis memor interioris.

AVCTOR. De hac iterum materia require in lib. præce-
denti. ca. de providentia.

De contemptu mortis secundum Philosophos.

C A P. CXIII.

VALERIVS libro 9. Corporis & animæ societas in-
firmo vinculo coherens dirimitur, minimoque
studio bonum retinendum est, cuius caduca posses-
sio tam leui afflatu violentiæ concussa dilabi potest.
Varro in sententijs. Cum natura litigat qui mori graue
fert, duplexque malum est, cum molestè ferimus
quod necesse est. Seneca in libro de Remedijs fortuito-
rum. Stultum est timere quod vitare non possis; op-
timumque est mori, cum iuvat vivere. Idem in lib. de
naturalibus questionibus 6. Pusilla res est hominis vita,
licet ingens res contemptus vitæ, hanc qui contemp-
terit, securus videbit Maria turbari, Securus aspiciet
horridam faciem fulminantis cæli. Quid ad me quā
magna sint quibus pereor? ipsum perire non magnum
est, proinde si volumus esse felices, & nec hominum
nec rerum timore vexari, anima in expedito haben-
da est.

D Idem in libro 6. Contemne mortem, & omnia quæ
ad mortem ducunt contempta sunt, siue bella, siue
naufragia, siue ruinarum pondera. Nunquid amplius
facere possunt quā ut corpus ab anima resoluatur?
hoc nulla diligentia euitat, nulla felicitas donat, nul-
la potentia euincit. O te dementem & oblitum fragi-
litate tuæ, si tunc mortem tantum times cum tonat;
vives si fulmen effugeris: Repetet te gladius? petet la-
pis, petet bilis: non maximum ex periculis, sed specio-
sissimum fulmen est tecum, si sensum mortis tuæ ce-
leritas infinita præueniat. Iratis dijs propitijsque mo-
riendum est. Animus autem ex ipsa desperatione su-
matur.

Idem in libro declamationū 3. *Cruelius est quā
mori, semper timere mortem.* Idem in Troade. *Optanda
mors est, sine mortis metu mori.* Idē in Thyeste. *Abeant
quæstus, discedat timor: vita nimis audax est, quisquis
non vult mundo secum pereunte mori.* Idem in Hercule
Oetho. *Nusquam ille miser est, cui facile est mori.*

De Eodem.

C A P. CXV.

IDEM ad Lucil. epistola 26. Quæ querela est, quod
incommodum, si quicquid debeat desinere, defi-
cit? & quæ exitus melior, quā in finem suum natu-
ra solvente dilabi? Idem in libro 54. In hoc ni fallor er-
ramus, quod mortem sequi iudicamus cum illa &
præcesserit, & secutura sit. Quicquid enim ante nos
fuit mors est.

Idem in 77. Nemo tam imperitus est, ut nesciat quā-

doque

*Exultat
est dolo
quod in vi-
uat alterius
quod quod in
hunc vixit
rit.*

doque sibi moriendum esse; & tamen cum prope ac-
cesserit tergiuersatur, tremit, plorat; nonne tibi vide-
tur stultissimus qui fleuerit, quod ante mille annos
non vixerit? Aequè stultus est qui flet, quod post mil-
le annos non viuet. hæc paria sunt, non eris, non fuisti;
vtrunque tempus alienum est quod flet, ad hanc le-
gem natus; quid noui est: omnibus accidit. *Idem in*
82. Non autem est mors gloriosa, sed fortè mori glo-
riosum est. quæ dementia est fugere, cum retroire
non possis.

*Qui mortem
non timet
magis sibi
autem præ-
stare ad beatam
vitam.*

Tul. in Philippica 8. Turpis fuga mortis, omni mor-
te peior est. *Idem in Tuscul. libro secundo.* Qui (non mo-
do quia mori necesse est, verumetiam quia nihil mors
habet quod sit horrendum) mortem non timet, mag-
num sibi præsidium ad beatam vitam comparat. *Val-
erius libro septimo.* Theodorus Cyrenæus, cum regem
Lysimachum increpasset, & ob hoc eum ille cruci af-
figi iussisset; terribile ait hoc sit purpuratis tuis; mea
quidem nihil interest, humi an in sublimi putrescā.

Cato ubi supra.

Fac tibi prapenas mortem non esse timendam:

Quæ bona si non est, finis tamen illa malorum.

Non metuit mortem qui scit contemnere vitam.

Lucanus libro octauo.

Mors ultima poena est, nec metuenda viris.

De bona morte appetenda.

C A P. CXVI.

MACROBIUS in libro primo de sōnio Scipionis.
Plato in Phedrone diffinit homini non esse sua
sponte moriendum; sed in eodem iterum dialogo idē
dicit, mortem philosophantibus appetendam, & ipsam
philosophiam esse meditationem moriendi: hæc sibi
contraria esse videntur, sed non est ita. Nā Plato duas
mortes hominis nouit, quarum vnā natura, altera
virtutes præstant; homo enim moritur cum anima
corpus relinquit, solum lege naturæ. Mori autē di-
citur, cum anima adhuc in corpore constituta, corpo-
reas illecebras, philosophia docente contemnit, & cu-
piditatum dulces insidias, reliquasque omnes exurit
passiones. Et hæc mortem dicit Plato sapientibus ap-
petendam. Illam vero quam omnibus natura consti-
tuit, cogi vel inferri, vel accersiri verat.

*Homo dicitur
mori se-
cundum vir-
tutem cum
corporeas il-
lecebras con-
temnit.*

Mercurius Trimegistus ad Asclepium. Nos quidē
pijsimis votis optamus, si diuinę placeret pietati, vt
nos mūdāna custodia absolutos, superioris partis na-
turæ restituat; & hæc est merces piæ sub Deo, diligen-
ter cum mundo, viuētibz.

Ouid. in libro Metamor. tertio.

Ultima semper

Expectanda dies homini est, dicique beatus

Ante obitum nemo, supremæque funera, debet.

Idem in lib. epist.

Occurrunt animo pereundi mille figura:

Morsque minus poena quam mora mortis habet.

Maximianus.

Morte mori melius, quam mortis ducere vitam.

Pœna minor certam subito proferre ruinam:

Quam quod pertimeas sustinuisse diu.

Felix qui potuit tranquillam ducere vitam:

Et letos stabili claudere sine dies.

Martialis coquus.

Dulcia defecta modulatur carmina lingua,

Cantator Cignus funeris ipse sui.

Ganfredus in poetria noua.

Quandoquidem mortem sit non vitare necesse,

Transcat in formam virtutis.

De compendio mortis.

C A P. CXVII.

ACTOR. Idcirco nec mors, præcipuè miseris, non
modo non est formidabilis, verumetiam opta-
bilis, quia finis est miseriarum, requies laborum, natu-

*Mors est finis
miseriarum
etc.*

alis debiti solutio, paruulorum curatio, carceris effra-
ctio, exilij quoque liberatio, & ad patriam regressio,
meritorum reuelatio, philosophiæ cōsummatio. Hinc
etiam Solonis Athenientis (vnu vocatur ex illis 7. qui
primum in Græcia sapientes appellati floruerunt) in
philosophia legitur esse elegans illa sententia: Felici-
tatis index est dies vltimus, & appellationis honorem
sapienti confirmat rogus. Siquidem rerum initia de-
bentur fortunæ, philosophiam solus consecrat finis.
Zenon quoque Stoicus hac etiam collatione vsus est,
vt refert Seneca. Nullum malum gloriolum est, mors
autem gloriosa est, mors ergo malum non est. Vnde &
ipse Zeno manus sibi intulit, vt post mortem felicius
viueret, sicut dicit Lactantius.

*Felicitatis
index est dies
vltimus.*

Salustius in Catilinario. In luctu atque miserijs,
mors ærumnarum requies est, non cruciatus. *Seneca
ad Lucil. epistola 24.* Multum fuit Carthaginem vin-
cere, sed amplius mortem. Adeo mors timēda non est,
vt beneficio eius nihil antefendum sit, aut timendū.
Idem in Agamemnone. Rudis tyrannus est morte qui
penam exigit. *Idē in libro de naturalibus questionibus 3.*
Mors est lex, tributum, officiumque mortalium, ma-
lorumque omnium remediū. Optauit illam quisquis
timet; mortis ergo nomen ne formides. Effice illam
cogitatione multa tibi familiarem, vt si se tibi obtule-
rit, possis ei obuiam exire.

*Mors malo-
rum reme-
dium.*

Idem in lib. de remed. fortuitorum. Optimū quo-
que est mori cum iugat viuere. *Ex prouerbys sapientū.*
Dum vita est gratia, conditio mortis est optima.

Boetius de consola. lib. 1.

Mors hominum salix, qua se nec dulcibus annis

Ingerit, & mæstis saepe vocata venit.

Ouid. sine titulo libro secundo.

Pascitur in viuis liuor, post facta quiescit;

Cum sum ex merito quisque tuctur honor,

Iuue. libro quarto.

Mors sola fatetur,

Quantula sunt hominum corpuscula.

Valerius libro sexto. Humanæ felicitatis appellationē
rogus consummar, qui se incurui malorum abiicit.

De aequitate mortis.

C A P. CXVIII.

SENeca de naturalibus quæstionibus libro tertio.
Hoc etiam habet inter omnia iustitiæ suæ natura
præcipuū, quod cum ad exitum ventū est, omnes in
æquo sumus; nihil interest, vtrum me lapis vnus eli-
dat, an totus mons opprimat: Egregie Vagellius in il-
lo inelyto carmine; si cadendum inquit mihi est, è
cælo cecidisse velim.

*Mors omnes
æquat.*

Boetius de consol. libro secundo.

Mors spernit altam gloriam,

Inuoluit humile pariter & celsum caput,

Æquatque summis infima.

Horatius in libro carminum odarum.

Pallida mors aquo pulsat pede,

Pauperum tabernas, regumque turres.

Vita summa breuis, omnes mors vna manet.

Æqua tellus pauperi recluditur, regumque pueris.

Mors vltima rerum linea est.

Claudianus in minori.

Omnia mors aquat, tu damnatura nocentes;

Tu requiem datura pijs, te indice fontes

Impia cogentur vita commissa facere.

Hildebertus Cenomanensis.

Inter opes & delicias populique fauores.

Hoc animus recolat, hoc tua lingua sonet.

Mors dominum seruo, mors sceptrum ligonibus aquat:

Dissimiles simili conditione trahens.

*Mors vltima
linea rerum.*

*Mors sceptrum
ligonibus a-
quat.*

AVCTOR. De hac quoque materia require supra cap. de
necessitate moriendi, capit. quoque de compendio mortis.

De potentia.

CAP. CXIX.

ACTOR. dicto de his quæ pertinent ad incolu-
mitatem vitæ corporalis, siue tuendâ, siue repa-
randâ, siue etiâ amore virtutis, aut desiderio vitæ me-
lioris, cõtemnendam; Restat dicendû de potentia quâ
ponit Tullius esse secundam partem vel speciem uti-
litas. Potentiæ tamen amplitudinem & gloriâ in se-
cundo genere constituit honestatis, sicut de diuitijs
superius dictum est.

Tull. in rhe. prima. Potentia est, ad sua cõseruanda, &
alterius obtinendâ, idonea rerû facultas. Sydonius in e-
pistolari libro secundo. Quidâ ius falsque commune su-
pergressi, sumam beatitudinem, summâ potestatem
putant; hoc ipso sanè miseres, quod parum intelli-
gunt se inquietissimo famulatu subiaccere. Nam sicut
hominibus reges, ita regibus dominandi desideria do-
minantur. Auctor. Neque igitur temporali potentiæ fi-
dendum est, aut innitendû; vel ad eam aspirandum, tû
quia superbiz materia est; tum etiam, quia sicut dicit
poeta, vix illa potentia longa est. De hac autem materia
requirere plenius in præcedenti libro tractatu de ramis su-
perbia, videlicet cap. de ambitione, cap. quoque de princi-
patu, vel honore recusando; & iterum in hoc eodem libro
superius cap. de dignitate.

De Fortuna.

CAP. CXX.

QUONIAM autem eorum quæ experit, quædam
transitoria sunt & caduca, ac mutabilitati fortu-
næ subiecta, videlicet ea quæ dicuntur vilia: Verbi gra-
tia, dignitas, amplitudo, diuitiæ, & potētia. Quædam
vero fortunæ subiecta non sunt, sed hominem liberû,
& quodammodo felicem in hac vita constituunt, ac
de felicitate futura securum reddunt, ut ea quæ dicuntur
honestâ. Dicto de utroque rerum expetendarum
genere, quarum videlicet appetitu formantur hominû
mores in melius, vel in peius; Restat dicendû de am-
biguitate, seu mutabilitate fortunæ, & utraque ipsius
facie, prospera videlicet & aduersa: Ad extremum ve-
ro de utraque felicitate, præsentis videlicet & futura;
nihilominus etiam de hac materia colligendo philo-
sophorum dicta. Nam & ipsi, quamvis gratiæ divinæ
gratificantis exortes, rectæque fidei expertes essent,
quodam tamē naturali rationis ductu (quo etiâ mul-
ta vera de vnius deitatis eternitate, & animarû perpe-
tuitatē senserunt atque scripserunt) ista fortunæ bona
vana & caduca despiciētes, virtutû formam apertè se-
ctabatur; per quâ etiam ad felicitatē cõtendebant, quâ
etiam in præseti virtutum perfectione se adeptos, vel
adepturos putabant; & de futura sibi post mortem
blandiebantur. Primo itaque de utraque fortuna
coniunctim dicendum est. Boetius in libro consol. 1.

Quantas rerum lubrica versas
Fortuna vices: Premit infantes
Debita scelera noxia poena.
At peruersi resident celsis
Mores solio, sanctæque calcant.
Latet obscuris condita virtus
Clara tenebris.

Idem in secundo. Ego plus hominibus reor aduersam
quâ prosperâ prodesse fortunam. illa semper sp̃e felici-
tatis cû videtur blâda mētur, hæc sēper vera est, cû se
instabilē mutatione demonstrat: illa fallit, hæc instruit,
postremo felix à vero bono blâditijs deuos trahit; ad-
uersa plerûq; ad vera bona reducēs vno retrahit. An
hoc etiâ inter minima æstimadum puras, quod amico-
rû tibi fidelium mentes, hæc aspera, hæc horribilis de-
texit; hæc tibi certos sodalium vultus, ambiguosque
secreuit. Illa discedens, suos aufert, tuos relinquit.

Idem in libro quarto. Eorû quæ in processione, vel
profectu, vel adeptione virtutis sunt, omnem quæ-

A cunque sit, bonam iudico; in improbitate vero manē-
tibus, omnem pessimam esse fortunam. Quintus Cnr-
sius libro quarto. Et calamitas querula est, & felicitas
insolens ac superba.

De ambiguitate fortuna.

CAP. CXXI.

EX prouerbij sapientum. Fortuna interea est, quæ
cum splendet frangitur: fortunam citius reperias
quam retineas; malè ita geritur, quicquid sub fortunâ
fide geritur. Terentius in Adelphis. Ita vita est hominû
quali cum ludas tesseris. Illud quod maxime iactu est
opus, non cadit; forte ut illud quod cecidit arte cor-
rigas. Tullius in retho. 2. Sola virtus in sua potestate
est, omnia præteream sub fortunâ subiecta sunt do-
minatione. Errant autem qui in prosperis rebus om-
nes imperus fortunæ fugisse se putant; sapienter autē
cogitant, qui in temporibus secundis aduersos casus
formidant.

Seneca ad Lucil. epistola octaua. Vitæ ergo quæ-
cunque vulgo placent, ad omne fortuitû bonû, suspici-
osi pauidique subisti te. Nam & tera & piscis aliqua
spe oblectante decipitur; munera ista fortunæ putat,
insidiæ sūt, quisquis tutâ agere vitâ volat, viscata bene-
ficia ista deuiter, in præcipitia cursus iste deducit; huius
eminētis vitæ exitus cadere est. deinde ne resistere qui-
dē licet, cû cõceperit trāsuerfos agere felicitas. Scitote
tam bene hominem culmo tegi quam auro. Cogita-
te nil præter animum esse mirabile, cui magno nihil
magnum est. Non est tuum fortuna quod fecit tuum.

De eodem secundum poetâs.

CAP. CXXII.

Hildebertus de exilio suo.
Nuper eram locuples, multisque beatus amicis:
Et risere diu propria sata mihi.
Sæpe mihi dixique tua tam prospera rerum,
Quid sibi vult, tantus tam citus ager opum?
Heu mihi nulla fides, nulla est constantia rebus:
Res ipsæ quid sint mobilitate docent.
Res hominum atque homines alca versatur in horas:
Et venit à summo summa ruina gradu.
Cuncta ideo ancipiti pendenti mortalia casu:
Et spondent propria mobilitate fugam.
Quicquid habes hodie, cras te fortasse relinquet:
Aut modo dum loqueris, desinet esse tuum.
Has ludit fortuna vices, regesque superbos;
Ac seruos humiles non sinit esse diu.
Illa dolosa comes sola lenitate fidelis.
Non impune fauet, aut sine fine premit.
Illa mihi quondam vultu blandita sereno.
Mutant vultus nubila facta suos.
Ouid. in lib. tristium 4.
Passibus ambiguus fortuna volubilis errat.
Permanet in nullo certo tenaxque loco.
Sed modo lata manet, modo vultus sumit acerbos:
Et tantum constans in lenitate sua est.

Idem in libro de Ponto.
Omnia sunt hominum tenui pendencia filo:
Et subito casu qua valere ruunt.
Ludit in humanis diuina potentia rebus:
Et certam præsens vix habet hora fidem.
Ganfredus in poetria noua.
Nulla fides rerum, sequitur post mella venenum:
Et claudit nox atra diem, nebulaque serenum.
Omnia crede tuis fausta si tempore paruo
Illuxere tibi, mox sunt clausura serenum
Turbida sata diem, ducentque crepuscula noctem.

De mutabilitate eiusdem.

CAP. CXXIII.

ILLIUS Celsus libro primo. Consuevit Deus im-
mortalis, quo grauius homines ex commutatio-

ne rerum

Quid poten-
tia.Sicut homi-
nibus reges,
ita regibus
dominandi
desideria do-
minantur.Eorum quæ
appetuntur
quædam sunt
fortuna sub-
iecta, quædam
non.Aduersa for-
tuna plus
prodest quâ
prospera.Calamitas
querula est.
felicitas su-
perba.Citius repe-
rias fortunam
quam tui-
neat.Sola virtus
in sua potestate
est, omnia præ-
teream sub-
iecta sunt do-
minatione.Numerosa
fortuna sum
insidia &
præcipitia.Nulla est
constantia
rebus mu-
dantis.Fortuna est
solum cõstan-
tia in lenitate
sua.Soleat Deus
magnis pe-
ccatoribus pro-
prietatem
mundanarum
recedere
tandem ca-
dendo gra-
uius sentit

Exempla.

Altera su-
perbia reu-
ludique de
suis fortuna
mueribusFortuna citi-
us posita quæ
didit.Facilius est
aduersâ qui
prospere
vixit fortu-
nam.Fortuna mi-
sera iusta
est.

Soleat Deus
magnis pe-
loribus pro-
spicit acem
mundanarum
concedere ut
tandem ca-
dendo gra-
uius sentiat.

Exempla.

ne rerum doleant, quos pro scelere eorum vlcisci vo-
luit, his secūdiore interitum res, & diuturniorem im-
punitatem concedere. *Idem in libro quarto.* Fortuna
plerumque eos quos plurimis beneficijs ornavit, ad
duriorem casum reservat. *Boetius de consol. libro secun-*
do. Omnis subita rerum mutatio, non sine quasi quo-
dam fluctu contingit animorum. In omni aduersitate
fortunæ, infelicissimum infortunij genus est fuisse
felicem.

Valerius libro quinto. Optima vindex est insolent-
iæ, varietas conditionis humanæ. *Idem in libro sexto.*
Alcibiadem quasi duæ fortunæ partitæ sūt, altera quæ
ei nobilitatē eximiam, abundantes diuitias, formam
præstantissimam, fauorem ciuium propensum, summa
imperia, præcipuè potentia vires, flagrantissimum in-
genium assignaret; altera quæ damnationem, exilium,
inopiam, odium patriæ, violentam mortem infligeret;
ne aut hæc aut illa vniuersa, sed varia, perplexa, fæcto
æstuique similia. Dionysius cū hereditatis nomine à
patre Syracusanorum ac pænè totius Syculiæ Tyran-
nidem accepisset; maximatum opum dominus, exer-
cituum dux, rector classium, potens æquitatum; tan-
dem propter inopiam, literas puerulos Corinthi do-
cuit; eodemque tempore tanta mutatione, maiores
nati, ne quis nimis fortunæ crederet, magister ludi fa-
ctus ex Tyranno monuit. *Idem in libro nono.* Humanæ
vitæ cursus, modo aspero, modo triquillo motu per-
agitur; spe semper minor, dum & cupidè votis exten-
ditur, & fere sine ratione consumitur.

SALVSTIUS in Catilinatio. Fortuna simul cum mo-
ribus mutatur. *Seneca de naturalibus questionibus libro*
septimo. Nescit fortuna quiescere, lætis gaudet, tristitia
miscet. Itaque secundis nemo confidat, aduersis ne-
mo deficiat, alternæ sunt vices rerum. *Idem in decla-*
mationibus libro quarto. Ludit de suis fortuna muneribus,
quæ dedit aufert, quæ abstulit reddit. Nec vnquā
tutius est illā experiri, quam cū locū iniuriæ nō habet.

Idem in Thyeste.

Res Deus nostras celeri citatas

Turbine versat.

Et prouerbij Sapientum, Leuis est fortuna cito re-
pescit quod dedit.

Ouid. in libro tristium tertio.

Largitur quodcumque libet fortuna, rapitque.

Est gracilis subito, qui modo grossus erat.

Cato in libro de moribus.

Labitur exiguo quod paruum est tempore longo.

Indulget fortuna malis, ut ledere possit.

Fronte capillata post hoc occasio calua.

De Aduersitate fortuna.

C A P. CXXIV.

QVINTVS Curtius libro septimo. Facilius est ad-
uersam quam prosperam regere fortunam. *Sen-*
neca in Hercule Oethizo. Fortuna peior amorem inflā-
mat magis. *Boetius de consol. libro secundo.* In omni
aduersitate fortunæ, infelicissimum infortunij genus
est fuisse felicem. Valerius libro septimo. Solon aiebat
si vnum in locum mala sua cuncti contulissent, futu-
rum ut propriam deportare domū, quam ex cōmuni
miseriarū aceruo portionē suā terre mallent. Quo col-
ligebat non oportere nos quæ fortuito patimur, præ-
cipuè & intollerabilis amaritudinis iudicare.

Ouidius in libro de Ponto.

Fortuna miserrima tuta est.

Nam timor euentus deterioris abest.

Idem in libro tristium I.

Tot mala sum passus, quot in aethere sydera lucent:

Paruaque quot sicca corpora pulvis habet.

Idem in libro quarto.

Litora quot conchas, quot amana rosaria flores:

Quotque soporiferum grana papauer habet.

Sylua ferax quot alie, quot piscibus vnda natatur:

Tot premor aduersis.

Virgilius in libro 6. *Aneid.*

Non mihi si lingua sint centum, corpora centum;

Ferrea vox, omnes scelerum deprendere formas:

Omnia poenarum percurrere nomina possum.

De prosperitate.

C A P. CXXV.

TULLIUS in libro de offi. Panetius auditorem &
familiarem suum Aphricanum solitum ait dice-
re ut equos propter crebras contentiones præliorum
ferocitate exultantes, domitoribus tradere solent, ut
his facilius possint uti: sic homines secundis re-
bus effertatos, sibi que præfidentes, tanquam in gyrum
rationis & doctrinæ duci oportet, ut perspiciant rerū
humanarum imbecillitatem, varietatemque fortunæ.
In rebus autem prosperis superbia fugienda est, & ar-
rogantia. Nam ut aduersas res, sic & secundas immo-
deratè ferre, leuitatis est.

SALVSTIUS in Catilinatio. Secundæ res etiam sa-
pientum animos fatigant. *Terentius in Phormione.* Dū
maximè hominum secundæ sunt res, tunc maximè
meditari eum oportet, quo pacto aduersam ærumnā
ferat, ne quid animo sit nouum; & sic quicquid præter
spem eueniet, in lucro deputare.

Claudianus in minori.

Dissuasor honesti

Luxus, & humanas oblimat copia mentes.

Seneca in Hyppolito.

Honestā quadam scelera successus facit.

C VALERIUS libro primo. Lento gradu ad vindictam
sui diuina procedit ira: Tarditatemque sui, grauitate
supplicij compensat.

Horatius in libro epistolarum.

Quem res plus nimio delectauere secunda;

Mutata quatit,

Tum quancunque Deus tibi fortunauerit horam.

Grata summa manu.

Idem in libro sermonum.

Multorum ingenium res

Aduersa nudare solent, celare secunda.

Ouidius in libro de arte 1.

Luxuriant animi rebus plerumque secundis:

Nec facile est aqua commoda mente pati.

Prosper ubi supra.

Qui se peccatis gaudet feliciter uti,

Infelix nimis est prosperitate sua,

Ganfredus ubi supra.

Quo magis optatur, magis effluet; omnia lapsam

Spondenti, & citius sunt prospera rupta ruina.

Insidias ponit semper sors aspera, blanda

Anticipatque fugam, melior fortuna repente.

Syrenes exemplar habe, docearis in illis;

Casibus in laus semper peiora cauere,

Fortuna secundas,

Imperat esse breues: Breuis est distantia lati.

Omnis & massi, nox est vicina diei.

AVCTOR. De hac quoque materia require supra cap. de
ambiguitate & mutabilitate fortuna.

De falsa felicitate.

C A P. CXXVI.

BOETIUS in libro de consola. 1. Impretiosam æsti-
met quis felicitatem abituram; cum chara sit for-
tuna præsens, nec manendi fida; Et cum discesserit, al-
latura merorem. Non quod ante oculos sitū est, sus-
ficiat intueri. Retum exitus prudentia metit, quā mul-
tis amaritudinibus humanæ felicitatis dulcedo res-
perta est, quæ & si fruendi iucunda videatur, tamen
quo minus habeat, cum velit retineri, non potest. *Var-*
ro. Non est felicitas quæ secum recipit miseriam.

Ex prouerbij Sapientum. Nulla tam bona fortuna,
qua nihil possis queri. *Martialis coquus.* Fortu-
na multis dat nimis, & nulli satis. *Tullius in libro*
de Paradoxis. O qui te beaurum, qui te florentem
putas: te miseriam te erumnæ premunt, te tuæ libidines
torquent,

In prosperis
bonum est de
aduersis co-
gitare, ne
quid sit nouū
dū aduenerit.

Iradiuina
compensat
tarditatem
grauitate
supplicij.

Felicitas pec-
catorum in-
felix.

Fortuna se-
cūda breuis.

Rerū exitus
prudentia
metit.

Fortuna
multis dat
nimis, &
nulli satis.

torquent, tu die noctuque cruciaris; cui nec satis est quod est, & idipsum ne non diu futurum sit times, te conscientie stimulant malefactorum tuorum, te metus exanimant iudiciorum atque legum.

Seneca in declamationibus libro quarto. Actior est cupiditas ignota cognoscendi, quam vota repetendi. *Prosper vbi supra.*

Qui se peccatis gaudet feliciter vii:

Infelix nimis est prosperitate sua.

Cato vbi supra.

Cum fueris felix, quæ sunt aduersa cauet:

Non eodem cursu respondent ultima primis.

Ouidius fastorum sexto.

Scilicet interdum miscetur tristitia latis.

AVCTOR. De hac quoque materia require satis in precedentibus capitulis de fortuna. In lib. quoque precedenti, de intelligentia & rerum estimatione.

De vera miseria.

C A P. CXXVII.

Optimus portus periculi mutatio consilij.

Tullius in *Philippica secunda.* Optimus est portus pereunti, mutatio consilij. *Idem in l. de Paradoxis.* Sicut autem improbo & stulto & inerti nunquam bene potest esse; sic bonus vir & sapiens & fortis, miser esse non potest; non peccata rerum euentu, sed vitij hominum metienda sunt. *Idem in oratione de responsis aruspicum.* Misericiores cum in omnem fraudem oculis reperis, quam si omnino oculos non habueris.

Seneca in Hercule Octavo. Nunquam est ille miser, cui facile est mori. *Statius in Thebaide libro nono.*

Nulle modis lati miseros mors una fatigat.

Virgilius in Geor. libro tertio.

Optima quæque dies miseri mortalibus anni

Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus.

Frigidus in venerem senior, frustra quoque laborem

Ingratum trahit.

Ouidius in libro de nuce.

Res timida est omnis miser.

Idem in libro de Ponto.

Crede mihi miseros prudentia prima reliquit:

Et sensus cum re consiliumque fugit.

Idem in li. epist.

Ingenium nimis deficit omne malis.

Consilium seu prudentia miseria deficit.

AVCTOR. De hac quoque materia require supra cap. de multiplici huius vite miseria.

De contemptu sæculi.

C A P. CXXVIII.

Tria sunt in rerum varietate præcipua.

Aristoteles in libro de vegetabilibus. Tria sunt, ut ait Empedocles, in tota rerum varietate præcipua, scilicet mobilis affluentia contemptus, futurae felicitatis appetitus, mentis illustratio: Quorum primo nihil honestius, secundo nihil felicius, tertio nihil ad amborum adeptionem efficacius. Tullius in oratione sua pridie quam iret in exilium. Præsentes fructus negligamus, posteritatis gloriae seruemus, spernemus quod volumus, quod acciderit feramus.

Idem in oratione pro domo sua. Caduca sunt & mobilia, non virtutis atque ingenij, sed temporum munera, quorum non tam facultas & copia extendenda est, quam in vitando ratio, & in carendo patientia. *Idem in Tuscul. libro quinto.* Non sunt ea bona dicenda nec habenda, quibus abundantem licet esse miserum. Tardis mentibus virtus non facile committitur. *Varro.* Nunc in segetibus aiant, in herbis, in frumentis, bona sunt, nolite ibi nimiam spem habere. Sepe audiui, inter os & offam multa interuenire posse, verum inter herbam & offam longum intervallum est.

Tardis mentibus virtus non facile committitur.

Bona huius sæculi haurientium sitim concitant.

Seneca ad Lucil. epistola 15. Discedunt aliquando ista bona insidiosa, & sperantibus meliora quam assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando impleant, nunc autem haurientium sitim concitant. *Idem in decimo octavo.* Diuitiarum possessionem tibi non interdico, sed efficere volo, ut illas intrepidus possi-

deas; quod vno modo consequeris, si te etiam sine illis beatæ victurum tibi persuaseris; si illas tanquam ituras aspexeris.

Idem in 22. Quod male implicuisti, solvas potius quam obrumpas. Dummodo si alia ratio soluendi non erit, necesse est ut obrumpas. Nemo tam timidus est, ut malit semper pendere, quam semel cadere. *Idem in 62.* Contemnere aliquis omnia potest, habere omnia nemo potest. Itaque breuissima ad diuitias, per contemptum diuitiarum, via est. *Idem in 74.* Aut ista bona non sunt quæ vocantur. Aut homo felicior Deo est, quoniam quæ parata sunt nobis, Deus non habet in usu. Neque enim opes, nec epularum lætitia, nec quicquid ex his hominē inescantibus ad eum pertinent.

Breuissima ad diuitias via est per contemptum diuitiarum.

Idem in 84. Relinque diuitias, aut periculum aut onus possidentium, relinque voluptates, molliunt enim & enervant. Relinque ambitum; tumida res est, vana & ventosa, nullum habet terminum; laborat duplici inuidia, cui inuidetur, & inuidet. *Idem in libro de remed. fortuitorum.* Paupertas tibi grauis est, immo tu paupertati. Illa enim expedita est, hilaris, tuta; tu opinione laboras, non re; pecuniam si perdidisti, eris nunc in via expeditior, domi tutior. Quod damnum putas remedium est: Desles genus miserum; te calamitas inuadit quod opibus excussus es; tuo initio ista tibi iactura tristis est: non tam molestè perditas ferres, si tanquam perdituras habuisses. Naufragium fecisti? cogita non quid perdidideris, sed quod euaseris.

Ambitus laborat duplici inuidia.

Exempla eorundem de eodem.

C A P. CXXIX.

Valerius libro 8. Anaxagoras post longam peregrinationem pro studio sapientia, in patriam reuersus, cum possessiones desertas videret, non essem ego inquit saluus, nisi istæ perissent. *Auctor.* Crates philosophus Thebanus fuisse dicitur natione, de quo legitur, quod magnum pondus auri in mare proiecerit, dicens: Abite pessima diuitia; ego vos mergam, ne ego mergar à vobis. *Silbon* autem magister eius (ipse est quem Epictetus Epicurus insequitur) capta patria, & amissis vxore & liberis, cum ex incendio solus exiret publico, interroganti Demetrio (cui cognomen ab exitio urbium Poliocertes fuit) nūquid omnia perdidisset; omnia inquit bona mea mecum porto, pectore enim illa gestabat, non humeris.

Exempla.

Tri non te uant vltima summa per.

Tria verba non fanda.

Spemenda quatur.

Didymus ad Alexandrum. Nos non sumus incolæ mundi, sed aduenæ; nec ita in orbem terrarum venimus, ut in eo libeat consistere, sed transire? Properamus enim ad larem patrium, Nullis delictorum ponderibus prægrauati, nec aliquibus illecebrarum tabernaculis commorantes, nec flagitiorum cauponibus obligati. Nihil enim indecorum pæne contegimus; quippe qui nuda conscientia fronte progredimur, ut expediat, ac faciles spatium propositi decurramus itineris.

Home in mundo non incolæ sed aduenæ est.

De eodem secundum poetas.

C A P. CXXX.

GANFREDVS in poetria noua.

Cui potior Deus est quam mundus,

Non nocet illi spiritus immundus.

Arator libro primo.

Turba perennem

Portatura crucem, dominumque secuta fidelem;

Spernit agros, habitura polos; hac nempe facultas

Fortior est de parte magis conquirere totum;

Atque caducorum pensare manentia cauis;

Et quæstum per damna sequi.

Prosper vbi supra.

Est & in vita requies multis data sanctis:

Quorum animus mundus non tenet occiduis.

Quos desiderij nullus peritura fatigant:

Et quibus omne bonum est Christus, & omnis honor.

Contemnila terrestria et consequari celestia.

Exemplum.

Calestem

Calestem ad patriam Christo redimente vocatus:
Vitam labentis temporis hospes agit.
Dumque ad promissam requiem per non sua tendit.
Mundana patitur multa pericla via.
Qua nunc obsessa aduersis, nunc plena secundis:
Aut frangit trepidos, obligat aut dubios.
Inter quos laqueos currentem ad gaudia vera;
Non capiet mundus, cui via mundus erit.
Non placeat vanis animum subnectere rebus;
Pestiferisque auisum mentem onerare cibis.
Cor mundum & sapiens fructu virtutis alatur:
Et Christi in nostro pectore regnet amor.
Qui credunt veros verum cecinisse prophetas.
Et qui non dubitant verba manere Dei.
Qui Christum passum penas crucis, ultima mortis,
In toto celsi patris honore vident.
Quique ipsum multa cum maiestate tremendum,
Expectant pingui lampade pernixiles.
His sordent terrena, patent celestia, nec se
Capiunt seruos temporis huius agunt.
Imperia & fasces, indoliti munera vulgi:
Quasque orbis scelerum femina fecit opes
Calcarunt, sancta calum ambitione petentes:
Quarere nil cupiunt, perdere nil metunt.

Esse volens, gaudere optans, scire abdita quarens:
Vt te non teneant ultima, summa pete.
SERLO. Si mundo morieris, moriendo non morieris.
Mundus clamat aue, sed aue conuertit in haue.
Cum mundus transit, nescis si ne forsitan an sit.
Eius cerne vices, o flos modo, fex modo dices.
Si mundum sequeris, post esse fuisse quereris.
Hic status absque statu, locus hic locat in cruciatu.
Hac tria verba fidem non dent tibi post, modo pridem.
Post pendet, cecidit pridem, modo non sibi fident.

VERSIFICATOR.

Spernere mundum, spernere nullum, spernere sese;
Spernere se sperni, quatuor hac bona sunt.

AVCTOR. de hac quoque materia require supra in tra-
tatu de diuitijs, & in tractatu de fortuna, In precedenti
quoque lib. ca. de rerum estimatione, & cap. de sufficien-
tia, sine de voluntaria paupertate.

De praesenti infortiorum felicitate.

C A P. CXXXI.

ARISTOTELES in Ethic. libro primo. Omnis cog-
nitio & appetitio, bonum aliquod exoptat; per-
fectius autem dicimus quod per se est persequibile,
quam quod propter aliud est eligibile. tale autem fe-
licitas maxime esse videtur; hanc enim semper eligi-
mus propter se, & nunquam propter aliud. Quis ergo
prohibet felicem dicere eum, qui secundum virtutem
operatur perfectam, & exterioribus abundat sufficien-
ter. Felicitas igitur est actus animae, secundum virtutem
perfectam. Omnia enim honesta concordant ra-
tioni.

Idem in Topicis 3. Omnia quidem bona appetunt.
Quod autem propter se eligendum, eo quod propter
aliud magis est eligendum, & quod propinquius est
fini, & omnino quod ad vitam, finem appetibilis. Se-
neca ad Lucill. epistola 12. Ille beatissimus est, & secu-
rus sui possessor, qui crastinum sine solitudine ex-
pectat. Idem in 15. Quam iucundum est nihil poscere
quam magnificum est plenum esse, nec ex fortuna
pendere. Tull. in libro de Paradoxis. Sicut improbo &
stulto & inerti nemini, bene esse potest, sic bonus vir
& sapiens & fortis, miser esse non potest.

Valerius libro septimo. Anaxagoras interrogati cui-
dam quisnam esset beatus; nemo inquit ex his quos tu
felicem existimas, sed eum in illo numero reperies, qui
ex miseris a te constare creditur. Non enim erit ille
diuitijs aut honoribus abundans, sed aut exigui rursus, aut
non ambitiosae doctrinae fidelis & pertinax cultor, in se-
cessu quam in fronde beator. Horatius in lib. carminum.

A Non semper feriet quodcumque minabitur arcus.
Semper auarus eget.
OVID. in libro Metamor. 3.
Ultima semper

Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo supremamque funera debet.

CATO vbi supra.

Felices obeunt, quorum sine crimine vita est.

Prosper vbi supra.

Felices vere faciunt semperque beatos,

De vero & summo gaudia nata bono.

Nam mundi ex opibus, brevis ac peritura voluptas

Edita: perpetue semina mortis habet.

GALTHEVS in Alexandreide lib. 8.

O felix mortale genus si semper haberet

Aetherem pra mente bonum, sinemque timeret.

B AVCTOR. De hac quoque materia require in precedenti
li. ca. de securitate mentis; & require iterum in hoc eo-
dem li. ca. de paupertatis securitate.

De spe immortalitatis futura.

C A P. CXXXII.

XENOPHON. in lib. de Cyro. Cyrus maior moriens di-
xit; Nolite arbitrari o filij mei charissimi, me cum
a vobis recessero nusquam aut nullum fore. Nec enim
dum essem vobiscum, animum meum videbatis, sed
eum esse in hoc corpore ex eis rebus quas gerebam in-
telligebatis; eundem igitur esse creditote, etiam si nul-
lum videbitis. Macrobius de somnio Scipionis li. 2. In
Phedrone quoque Platonis quem transtulit Cicero,
validissimis argumentis animae immortalitas asseritur.

AVCTOR. Legitur quod Therobrotus, cum legis-
set librum Platonis de immortalitate animae, e muro
se praecipitem dedit, pra desiderio melioris vitae. Tull.
in lib. de senectute. Non est lugenda mors, quam im-
mortalitas consequitur. Idem in Tusc. lib. 1. Nemo vn-
quam sine spe immortalitatis se pro patria offerret ad
mortem. Et nescio quomodo inhaeret mentibus, qua-
si seculorum quoddam augurium futurorum. Idque in
maximis ingenijs, & altissimis animis, & maxime exi-
stis, & apparet facillime. Quo quidem dempto, quis
tam esset amens qui semper in laboribus & periculis
viueret. Ovidius in lib. Metamor. 15. Morte carent ani-
mae. Statius in Thebaide lib. 7. Ita alacres, nostri nun-
quam moriuntur honores.

De desiderio vitae perpetuae secundum philosophos.

C A P. CXXXIII.

TULLIUS in lib. de Senectute. Cum in his corporis co-
pagibus sumus, munere quodam necessitatis, &
gravi opere perfungimur. Est enim animus caelestis al-
tissimo domicilio depressus, & quasi demersus in ter-
ram, locum diuinæ naturae aeternitatisque contrarium.
Opraeclarum diem, cum ad illud diuinum animorum
consilium catumque proficiscar? Cumque ex hac
turbæ collatione discedam: proficiscar enim ad viros
sapientes, & ad Catonem meum praecipue, cuius cor-
pus a me crematum est; quo nemo vir melior natus
est, nemo pietate praestantior.

Idem in libro de Paradoxis. Mors terribilis est his,
quorum cum vita omnia extinguuntur; non his quo-
rum laus emori non potest. Idem in Philippica 14. Bre-
uis a natura nobis data est vita, sed memoria bene-
actae vitae sempiterna; quae si non esset longior quam
haec vita, quis esset tam amens, qui maximis labo-
ribus & periculis, ad summam laudem gloriamque
contenderet.

Tull. in Tusc. lib. 1. Nulla est celeritas quae cum animi
celeritate possit contendere. Qui si permanet incor-
ruptus, sui; similis, necesse est vita feratur, ut penetret
& diuidat omne caelum, hoc eique illi demum sedes natu-
ralis erit, cum ad sui simile penetrauerit, in quo nulla re-

egens

Felicitate mori-
untur qui
bene viuunt.

Oportet sem-
per nouissi-
mae reuerere.

Exemplum.

Testimonia
veterum de
immortalita-
te animae.

Stultitia efficit
pro patria
aut virtute
ad mortem
se offerre sine
spe immor-
talitatis.

Egregium
Ciceronis ta-
limoni de
immortalita-
te animae.

Vita brevis,
sed memori-
ae bene-
gestarum sem-
piterna.

*Felicitas hu-
mana in co-
templatione
consistit.*

egens aletur, & sustentabitur eisdem rebus quibus a-
stra sustentantur. Cumque corporis facibus ad omnes
cupiditates inflammari soleat, profecto beati erimus,
cum corporibus relictis, & cupiditatum & æmulatio-
num expertes fuerimus, totosque nos in contemplan-
dis rebus perspicendisque ponemus, quia & natura
inest in mentibus nostris insatiabilis quædam cupidi-
tas veri videndi; qua præcipuè visione fruuntur, qui
tunc etiam cum has terras incolentes caligine circum-
fusi erant, cum acie mentis conspicerere cupiebant, qui
non modo quia mori necesse est, verumetiam quia
nihil mors habet quod sit horrendum, mortem non
timet, magnum sibi præsidium ad beatam vitam
comparat.

*Mercēs piori-
um æternæ tri-
butio.*

MERCURIUS Trimegistus Asclepiades. Nos pijs-
simis votis optamus, si diuinæ placeret pietati, ut nos
mundana custodia absolutos, superioris partis nature
restituatur: & hæc est merces piæ sub Deo, diligenter cū
mundo viventibus. Quintil. in 4. causa. Si quis sciat
quis est finis bonorum, quæ vera felicitas; nunquam
sibi videbitur præmatura morte periturus.

*Deus ad ho-
mines venit,
& illos inha-
bitat.*

SENECA ad Lucil. epistola 20. O quādo ille veniet
dies, quando nemo in honorem tuum mentiatur; huc
ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta.
Idem in 73. Miraris hominem ad Deos ire, Deus ad
homines venit, immo in homines, nulla enim bona
mens sine Deo. Idem ad Paulum epistola 6. Feramus
æquo animo, & vramur foro quod fors concessit.

Donec inuicta felicitas finem malis imponat.

De eodem secundum poetam.

C A P. CXXXIV.

A RATOR lib. 2.

Quantum per inania currit

Mens ignara boni.

Certeque humanum transcendunt gaudia votum.

Hoc facile est patrare Deo, cui muneris usus

Hic potior quam nemo putat.

PROSPER ubi supra.

Semper erunt quod erant æterna gaudia vite:

Gaudendi quoniam causa erit ipse Deus.

Nec varios pariet motus diuersa voluntas:

Vnum erit cunctis lumen & unus amor.

Inque bonis summis posita experientia felix:

Nec valet augeri nec metuet minui.

Ad patriam vitæ de noctis valle vocati:

Virtutum gradibus scandite lucis iter.

Gratior est fructus quam spes productior edit.

Ultero obiectorum vile aderit pretium.

Delicias iam nunc promissi concipe regni.

Virtute atque fide quod cupis esse tene.

Exulta, agnoscens te verbi in carne renatum:

Cuius si pars es, pars tua Christus erit.

Qui ne damnandi legeres mala gaudia mundi:

Promissum ad regnum se tibi fecit iter.

*Gaudia cele-
stia humani
transcendunt
votum.*

